

EX BIBLIOTHECA.

Congr. Oratorii

Sp. Sancti.

E. N. C.

2485

Li^c

~~26 11 3~~

2485

ALOYSII ANTONII VERNEII
EQUITIS TORQUATI
ARCHIDIACONI EBORENSIS
DE RE
METAPHYSICA
AD USUM
LUSITANORUM ADOLESCENTIUM

LIBRI QUATTUOR.

Da biblioteca da Casa de Espito. 1.º de de de.

ROMAE MDCCXLIII.

EX TYPOGRAPHIA GENEROSI SALOMONI
IN FORO S. IGNATII.
SUPERIORUM FACULTATE.

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
LONDON

1880

J O S E P H O I
LUSITANORUM REGI
MAGNO INVICTO FIDELISSIMO

ALOYSIUS ANTONIUS VERNEIUS
S. P. D.

ETAPHYSICAE studium, JO-
SEPHE I. Rex optime, ne-
que arduum est, & homine,
qui reipublicæ gubernandæ det operam, di-
gnum omnino est. Quod ut ostendam, non
Alexandrum Magnum excitabo, non M. Au-
re-

relium Imperatorem, non Leonem VI. cognomento Philosophum, non Periclem, non Xenophontem, non Scipionem Aemilianum, non L. Lucullum, non M. Tullium, non Magnum Pompejum, non Catonem Uticensem, non ceteros viros principes Philosophiæ studiis summopere deditos, qui & rempublicam optime administrarunt, & etiam bellica laude nobiles exstiterunt; sed ipsam Metaphysicæ vim & naturam considerabo, eaque contentus ero. Quid enim est Metaphysica, nisi disciplina, quæ docet, quo pacto humanæ rationis, eæque bene exercitatæ, præcepta ad argumenta quædam generalia, quæ tum in disciplinis theoreticis, tum in pragmaticis, id est iis, quæ domesticis, aut publicis negotiis continentur, usum insignem habent, clare & facile accommodari possint? Quid autem est ratio perpolitata & exercitata, nisi mens nostra, quæ præceptis Logicæ politur, & apta redditur, ad verum in omni vitæ parte inveniendum? Quod si nihil in mundo civili sine recta ratione recte fit, Metaphysica autem est quædam quasi pedisequa & adiutrix rectæ rationis; consequitur, & Logicam, & Metaphysicam ad res quasque recte administrandas omnino esse accommodatas.

Hæc cum non animadverterent non nulli,

li, præsertim e Jurisperitorum, & Politicorum familia, ita magnifice de arte sua, contemptim vero de omni Philosophia loquuntur, ut nihil supra fieri possit: nec aliter de Philosophis commemorant, quam de garrulis quibusdam hominibus, inanibus controversiis occupatis, rebus vero publicis non modo administrandis, sed ne mente quidem percipiendis, parum aptis. Qui si de loquaci illa, & inepta Arabo-Peripateticorum philosophia disputant, recte disputant: sin autem de germanæ Philosophiæ præceptis, male profecto. Nam ut mittam Zaleucum, Lycurgum, Charondam, Rhadamantum, Solonem, qui Græcis civitatibus leges ex bona Philosophia sanciverunt; ut reliquos sex præteream *sapientes* nominatos, qui, si unum excipias, respublicas recte administrarunt; quis Romana historia eruditus ignorat, Jurisperitos illos gravissimos, qui Ciceronis ætate floruerunt, & jus Civile confusum & perturbatum in ordinem rēdegerunt, ac illustrarunt, veluti Publium Rutilium, Aelium Tiberonem, Sext. Pompejum, Cœlium Antipatrum, Q. Scævola utrumque & Augurem, & Pontificem, Lucilium Balbum, Servium Sulpicium, Antistium Labeonem, Attium Capitonem, ceterosque, ex disciplina vel Panætii, vel Antiochi, vel alterius Græci

ci philosophi prodiisse, atque Philosophiæ ope jus Civile mirifice amplificasse? Quis nescit, posteriores Jurisconsultos ab Augusto Cæsare ad Justinianum usque, qui ex utraque illa schola & Labeonis, & Capitonis profecti sunt, ut Celsum, Longinum, Ulpianum, Papinianum, Paullum, Modestinum, Julianum, & reliquos, ex disciplina de *Officiis*, quam Stoici philosophi omnium optime excoluerunt, tantos in jure Civili progressus fecisse, eique adeo opitulatos esse, ut etiam nunc eorum responsa pro regula *justi*, & *injusti* habeantur? Quid? quis item nescit, eos omnes, qui de jure Naturæ, & Gentium, Politicæ omnis fonte, quique de Politica ipsa arte & proximo, & præsentis sæculo accuratius scripserunt, easque *systematice*, id est ordine certo exposuerunt, non solum Philosophiæ peritia valuisse, sed ex ea utramque illam disciplinam doctissime inlustrasse?

Resonant adhuc, Rex augustissime, non scholæ modo, sed aulæ Regum, atque ipsæ gravissimorum hominum bibliothecæ, qui ab illis in collegium Consiliariorum merito suo cooptati sunt, nominibus Grotii, Puffendorffii, Seldeni, Christiani Thomasi, Heineccii, Buddei, Cumberlandii, Val. Alberti, Christ. Wolfii, aliorumque, qui utramque disci-

disciplinam & inlustrarunt, & clariori ordine exposuerunt. Resonant nominibus Lipsii, Conringii, Bossii, Naudæi, Boxhornii, Hertii, Boecleri, Heumanni, & aliorum, qui in Politica præcipue elaborarunt, & viam straverunt, qua facile ad ejus cognitionem pervenire possimus. Quæ si pseudo-Politici illi cognita habuissent, immo vero vel unius Naudæi, aut Bossii scripta pervolvissent, ne illi certe suamet incitiam, & arrogantiam deriderent, qui Philosophiam a Prudentia & Civili, & Politica sejungere ausi fuissent; cum utraque maxime hac ætate non nisi Philosophiæ subsidio emendata sit, & recto ordine explicata.

Quid? quod novum dogma, quæ strategemata Politici isti & veri, & falsi excogitarunt, quorum in Veteribus philosophis non expressa vestigia se offerant? Testes habemus Xenophontem, Isocratem, Platonem, Aristotelem, Ciceronem, Plutarchum, viros Politicæ artis peritissimos, qui etiamsi suorum moribus accommodate loquantur, tamen fontes Politicæ omnis & veræ, & falsæ, quæ post obtinuit, scriptis suis nobis indicarunt: adeo ut vel unus Aristoteles, ut viri docti animadverterunt, arcana omnia & sophismata, propter quæ Machiavellus homo nequam a pessimis Politicis extolli solet,

VIII

let, pleraque in quarto, quinto, & sexto *Politicorum* libris indicaverit. Ut si rationes recte computemus, nihil isti habeant, in quo exfultent, quod non Veteribus philosophis acceptum referre debeant.

Nempe pseudo-Politicorum error inde natus est, quod inepta & puerili Politicæ idea ac specie decepti, ceteros homines non ex virtute, sed ex fortuna metiri solent: & eos, quibus res aliqua bene cecidit, bonos Politicos; quibus contra, ineptos homines appellant. Sed longe aliter se res habet: nam & plerisque nullo suo merito; casu & fortuito res prospere evenere; & multi incredibili doctrina, ac usu rerum præditi res male gesserunt; quod eæ tempestates in republica exortæ sunt, quæ nulla industria humana prævideri, nec sedari potuere. Quod si rerum summam adtente subduxerimus, deprehendemus, plerosque, qui propter res gestas domi, militiæque celebrantur, non peritia, non prudentia, sed fortuna valuisse. Quod ipsamet Urbis historia, in qua scribo, luculenter demonstrat. Quis enim Hamilcarem Barcam, quis Hannibalem filium, quis Cn. Pompejum, quis M. Antonium ignavos milites dicat, quod ille a Veteribus, alter a Scipione, tertius a C. Cæsare, quartus ab Augusto proelio victi fuerunt?

runt? Quis C. ipsum Cæsarem; quis M. Tullium gubernandæ reipublicæ inperitos existimet, quod uterque civilibus fluctibus actus fato suo extinctus est? Itaque & fortuna, id est tempus, casusque, * a divina providentia definitus, in omnibus dominatur: & gloria, quæ claros homines sequitur, sapius fortunæ; quam virtutis, est beneficium. Quare nec illi semper laudandi, qui famam forte magis, quam virtute, partam habuerunt; nec hi contemnendi sunt, qui fortuna parum, virtute multum valere. Sed virtus sine fortuna ponderanda est: qua qui gaudent, ii quidem ad res quasque publicas administrandas præstantiores haberi debent.

Quod si hanc Prudentiæ & Civilis, & Politicæ artem, quibus ratio omnis procurandæ reipublicæ continetur, expendere & examinare voluerimus, plane intelligemus, ex veræ Metaphysicæ principiis ordinem, claritatem, & splendorem suum accepisse. Primum id nos docent scripta eorum, qui de ea hoc sæculo accuratius disseruerunt, qui Metaphysicæ auxilio prudentiam generatim sumtam, quæ aliis lumen adfert, a reli-

b

quis

* Vidi sub Sole nec velocius esse cursum, nec fortius bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam: sed tempus, casumque in omnibus. *Ecclesiastes C.VIII. vers. xi.*

quis Prudentiæ partibus separatim exposue-
 runt, res quasque ad certa capita revoca-
 runt, ex certis ac perspicuis principiis sin-
 gula deduxerunt; eaque ordine quam aptif-
 simo posuerunt, ut facilius multo in animos
 inlabi possent. Deinde id ipsum vel inviti
 declarant ii, qui præcepta scripta relique-
 runt, quibus respublicæ recte gubernentur.
 Quis enim umquam de talibus rebus dili-
 gentius scripsit, quin prius casus omnes,
 qui evenere, percensuerit; alios cum aliis
 contulerit, ea, quæ similia habent, notave-
 rit, in quibus differunt diligentissime ad-
 monuerit, idque ordine explicaverit, quo
 facilius quædam vitari, quædam vero ad-
 mitti sine ullo damno, immo vero cum fru-
 ctu publicæ rei possint? Quod qua ratione
 sine Metaphysica effici possit, non video:
 cum id ipsum vel maxime sit Metaphysi-
 cum, singula tali ordine investigare & ex-
 ponere, ut & clare, & nullo negotio in-
 telligi queant. Jam vero eos, qui reipu-
 blicæ cum laude præsumunt, quid ab aliis ho-
 minibus distinguit, & quasi præ ceteris ocu-
 latis laudibus efferre cogit, nisi sollertia;
 qua ex præteritis, ac præsentibus negotiis
 accuratissime expensis, & inter se collatis;
 ex moribus populorum, quos penitus ex-
 ploratos habent, futura callidissime prospici-
 unt;

ciunt; quæ noxia sunt, declinant; cetera ad salutem reipublicæ, ad felicitatem populorum vel augendam, vel conservandam flectere norunt? Quis autem hic non videt & Logicam, quæ veri probabilis regulas ostendit; & Metaphysicam, quæ docet, probabilitatis præcepta ad accuratam analysim veri investigandi causâ instituentiam facile flectere, & accommodare? Quod cum Recentioris metaphysicæ proprium sit, quæ, missis inanibus disputationibus; præcepta illa communia utilia & clara ita persequitur, ut vel nullo labore cuilibet intuitu communis eorum utilitas nota sit; fit inde manifestum, eam Metaphysicæ partem, quæ id præstat, & sine labore a viro Politico percipi posse, & eidem non modo aptam, sed etiam necessariam videri.

Sed quid ego ad rationes confugio, cum ipsum luculentissimo exemplo, quod mihi ante oculos perpetuo obversatur, conficere possim? Tu mihi & testis, & ratio, & exemplum eorum, quæ disputavi, esse potes. Quid enim aliud est ars illa, qua populos sapientissime gubernas, nisi pulcherrimus usus solidioris Metaphysicæ, quam veris Politicis, qui felicitatem gentium suo imperio subjectarum maxime quærunt, necessariam esse contendo? Quid mira illa ac-

curatio, qua præcepta generalia regnandi vel doctrina, vel usu acquisita, memoria tenes, eaque ad singulos casus, qui eveniunt; vel quos eventuros conjectas, accommodare & novisti, & soles, nisi declaratio utilitatis, quam ex hujusmodi præceptis generalibus Reges ipsi capere possunt? Quæ tamen tu minus doctrina: (quanquam & id quidem) quam bonitate quadam naturæ, ac præstantia mentis tuæ facis, tamen præcipue declarant, quanto facilius, & melius ea, quæ usu, & facilitate quadam naturæ facimus; si recta disciplina accedat, fieri possint.

Valent mihi crede, rex JOSEPHE, ad perfectionem naturæ & præcepta disciplinæ, & usus frequens: eaque tanto studiosius exsequimur, quanto clarius cognoscimus, qua ratione fieri debent. Valet ad communem populorum utilitatem, ad disciplinarum incrementum Regum exemplum: eaque, quæ iis probari videmus, tanto alacrius, & diligentius facimus, quanto ex ipso Regum suffragio majus pondus, & splendorem accipiunt. An est aliquis nostrorum, qui ignoret, quanto opere nostri homines Experimentali physicæ augendæ & perpoliendæ dent operam, postea quam te periculis faciendis in Universitate studiorum a parente tuo, Rege sempiterna laude dignissimo, Ulyssipone

pone cōdita; summa cum delectatione, id-
 que non semel; præsentem esse viderunt?
 Nimirum hæc a clarissimis Regibus, quos
 vel sanguine, vel adfinitate contingis, &
 quorum virtutes exprimere soles, didicisti;
 ut non modo recentiora ista studia munifi-
 centia, & favore augeas & amplifies; sed
 etiam præsentia & studio tuo ornes & ho-
 nore: animosque gloria ejusmodi incendas,
 ut in artes ingenuo homine, & Regibus ipsis
 dignas; naviter incumbant.

Te felicem, te vere Regem! qui in eo
 fortunæ fastigio collocatus, in quo haud pau-
 ci eos, qui infra se sunt, fastidiunt, priva-
 torum studia contemnunt, sibi tantum vi-
 vere sciunt, plane intellexisti, te non tibi,
 sed populorum bono, & commodis esse na-
 tum: atque ad ceteras virtutes tuas non
 modo regiam illam laudem addidisti benefi-
 centiæ, sed etiam doctrinæ. Felices Lusita-
 nos, si te diutissime sospite frui poterunt!
 ut quemadmodum Britannia Carolo II. Gal-
 lia Ludovico XIII. Germania Leopoldo, Bo-
 russia Friderico, Moschovia Petro, & Ca-
 tharina, Dania, Svecia, ceteræque Europæ
 gentes certis Regibus, & Principibus muni-
 ficentissimis bonarum artium patronis glo-
 riantur, quarum ope ad apicem illum glo-
 riæ, in quo eas miramur, pervenerunt;

XIII

ita Lusitania nostra futuris temporibus JOSEPHO I. magno Rege, & magno bonorum omnium studiorum fautore gloriari possit. Vale, Rex optime, & inclyte. Roma Kal. April. MDCCCLIII.

ALOY-

A L O Y S I U S A N T O N I U S V E R N E I U S

Lusitanis Adolescentibus Metaphysicæ
operam daturis .

S.

EN tertium volumen, Adolescentes humanissimi, commodò vestro divulgamus. Tardius profecto, quam vellem; sed aliquanto citius, quam per valitudinem, qua incommoda ab aliquot annis utimur, & per occupationes non magnas illas quidem, sed multas, & molestas, potuimus. Nam etiam si hæc omnia jam pridem scripta habeamus, tamen cum typis consignari debent, hominis sollertis est, ea iterum meditare perlegere, & si qua occurrunt non commode dicta, emendare: quod non parum temporis, & operæ, & diligentia requirit. Neque enim mihi cornea fibra est: immo vero ex virorum doctissimorum scriptis, quæ continenter prodeunt, me non solum profecisse, sed in dies non nihil proficere prædicare non erubescō. Qui enim erubescerem, in tanta Europæ luce, atque frequenti doctissimorum hominum exemplo, qui errata sua se agnoscere, & emendare, ut

virum

virum bonum, ac germanum Philosophum
deceat, profitentur. Fuit olim hæc, & adhuc
est quorundam nomine tenus Philosophorum
irridenda pervicacia, ut perspicua veritati
non cederent; sed distinctionibus suis, &
cavillationibus, quas nec conjectore Oedipo
interpretari fas sit, quod sibi proposuerant
defendendum, per omne fas, & nefas defen-
derent. Quos tamen in pertinacia sua glo-
riari veri Philosophi facile patiuntur: sed
veritatem ipsam vetustis, & præjudicatis
opinionibus potiore & æstimabiliore habentes,
non dubitant a sententia recedere,
si aliquid certius, & melius se offerat. Quo-
rum vestigia me sequi non invito declaro,
nec umquam secutum fuisse penitebit.

Hæc causa est, Adolescentes ornatissi-
mi, cur non ita festinanter scripta nostra
edamus; quomodo viri gravissimi omnium or-
dinum, qui ad nos humanissimas litteras de-
derunt, se habere significarunt. Quorum ego
amori; & humanitati nisi grato animo re-
spondeam, ferreus sim: gratiasque eis non mo-
do habeo; sed ago quam maximas, quod scri-
pta nostra & amanter exceperint, & miri-
ficis laudibus extulerint. In quo, ut nullam
rem vos celem, aliquid mihi præter spem
& opinionem evenit. Nam etiamsi quorum-
dam litteris certior essem factus, plurimos

in Lusitania nostra recentioribus studiis delectari; numquam putavi tamen tam multos esse, quam multos post editas lucubrationes nostras in eadem sententia esse cognovi, idque vel ex litteris ipsorum, vel ex aliorum sermone. Facile ut ex hoc signo augurem regno nostro, haud multo post nulli eorum, quæ Philosophiæ laude celebrantur, esse cessurum.

Fuere etiam viri doctissimi, nostrique amantissimi, qui ad nos scripserint, & vero etiam plurimis rationibus persuadere voluerint, ne personati cujusdam Peripatetici vituperationibus, insectationibusque commoverer: neve ab edendis reliquis, quæ promiseram, propter responsionem aliquam vel minimum temporis cessarem. Quos tamen ego bono animo esse jussi: eisque significavi, me ita a natura factum esse, ita a Philosophia paratum atque munitum, ut nullis talium censorum reprehensionibus moveri soleam, nullamque responsionem iisdem opponendam esse putem: immo vero eos, qui adfectibus servientes, officiorumque, quæ non modo Christianum quemque, & ingenuum disputatorem decent, sed talem hominem multo magis decebant, penitus obliti, talia tamque hostilia loquantur, miseratione potius, quam iracundia, nobis prosequendos existimare. Et merito quidem.

Quid

Quid enim reponam homini, qui cum Recentiore philosophiam ne a limine quidem salutarit; cum doctrinæ omnis, quæ apud nationes politiores viget, adeo rudis sit, ut ex Arctico polo in ultima Groenlandiæ litora delapsus nuper videatur; tamen eo sani iudicii devenit, ut, cum inutilitatem Logicæ nostræ ad inveniendum verum ubique prædicet, systema meum Logicum, de quo controversia esse debet potissimum, intactum relinquat, tantum propositiones quasdam apud veros Philosophos certas, e contextu sermonis avulsas, quæ novitio Philosopho lemures, aut larvæ nocturnæ esse viderentur, sibi profligandas proposuerit, idque ex principiis Arabo-Peripateticorum, quæ Recentiores philosophi summo consensu negamus, & irridemus? An aliquid lepidius, venustiusque isthoc censore fingi & cogitari potest? An cum in tanta doctissimorum hominum multitudine, quibus Lusitania nostrâ his temporibus floret, ceteri taceant, plerique omnes, quibus dijudicandi facultas est, scripta nostra humanissime extollant; nobisque gratias agent, quod pueris nostris Eclecticam philosophiam primi tradidimus, ad eorum palatium accommodavimus, eosque aberrantes in viam reduximus [dabitis mihi hanc veniam, Adolescentes, ut mihi pro me ipso contra
 repre-

reprehensorem & inurbanum, & inmanis-
simum dicenti, merita mea erga vos, non o-
mnino vulgaria, liceat memorare] unus ta-
men pseudonymus Peripateticus surgat, qui
veteres ineptias instaret, inscitiam bonarum
artium propagare contendat, nosque, si su-
peris placet, propter Recentiore[m] philoso-
phiam de errore, de ineptia, de absurditate,
de impietate postulet? Quod si ego istiusmodi
athleta me ad praelium jactanter vocanti,
victoriamque, mirificum vatem! praecinen-
ti, occurrere conarer, tum ineptus plane,
tum stulissimo quoque stulior essem.

Quamobrem sciant non modo amici, sed
etiam fautores nostri, nos de defensione scri-
benda ne per somnium quidem cogitare, nec
ejus generis scriptis umquam responsuros.
Non patitur haec aetas talem jacturam tem-
poris, ut cum tali adversario decertemus,
qui institutore opus habet, qui ei rudimenta
recte judicandi puerorum ritu accuratissime
explanet. Non e dignitate Recentioris lo-
gica est talibus argumentis respondere. Non
id ferrent aequo animo Philosophi quique gra-
vissimi. Querat ipse alium sui similem di-
sputatorem, quocum aequis viribus, & vero
etiam omni conviciorum genere more suo con-
tendat: nostram responsionem non efflagitet,
nec speret. Satis ille sibi ipsi respondit li-
bello

bello suo, quem qui legat, nihil amplius necesse habet ut de tanto censore dijudicet. Satis pro nobis respondent exteri clarissimi, qui amplissimum nobis testimonium doctrinae, ac religionis tribuerunt. (1) Satis & nos, quasi id, quod evenit, fore divinaremus, ejusmodi vituperatoribus multo ante respondimus, dum eos in Logica nostra (2) tam bene ad effigiem veritatis expressos dedimus, ut, quid de

(1) De doctrina praesertim *le Journal des Savans*, ann. 1752. Junii Vol. 2. pag. 1199. seqq. in quo epitoma Logicae nostrae cum tali auctoris laude habetur, ut viri illi doctissimi, & humanissimi dicere non dubitent: „*Logique que nous croyons préférable a toutes celles qui l'ont précédée.*„ Anno autem praesenti 1753. Mense Martio iidem viri doctissimi, quid de doctrina, ac modestia nostri censoris judicandum sit, diserte declarant. Quibus addi possunt alii Galli doctissimi, scriptisque Philosophicis notissimi, qui eam in Gallicum sermonem verti curarunt, & ut audio, in lucem edetur. His adhiberi debent Itali nimis multi, etiam ex Regularium coetu, qui in scholis suis Logicam nostram Adolescentibus explanant: veluti Neapoli in Collegio Regali, in Ephebeo Regio, & in aliis scholis: Theani in Seminario Pontificio, & in aliis locis, etiam ultra Italiam.

De Religione vero praeter Romanos censores, viros doctos, & pios, qui libros nostros probarunt, pietatemque auctoris, & firmitatem sententiarum laudaverunt; Sacra Congregatio Indicis, quae censoris nostri librum in proscriptorum numerum retulit.

(2) Libro III. part. 1. cap. 5. n. 6. seqq. & cap. 6. §. 2. & 3. Sed praesertim Libro V. part. 2. cap. 3. & 4. ubi de *Pedantismo Rhetorico, & Philosophico* disputavimus.

de iis judicari debeat, quisque, vel nullo mo-
nente, cognoscat. Quibus quid hoc loco ad-
di possit non videmus. Damus hoc sanctissi-
mis Christi legibus, quas profitemur; damus
humanitati, quam præ oculis ferre solemus;
damus & patriæ, quam boni cives amare
debemus; ut tantam vim calumniarum, &
injuriarum, quas homo iste, nobis nunc pri-
mum nomine notus, in nos evomuit, cum
nullo negotio propulsare possemus, taciti, &
patienter feramus: sperantes fore, ut bonum
apud viros doctos, & probos nomen adipi-
scamur, quod tales adversarios, ut Philoso-
phum decet, contemnamus: ut Christianum
vero, & commiseremur, & ex animi senten-
tia eis ignoscamus.

Unam tantum in præsentia, & idoneam
responsonem adhibemus, dum notum facimus
omnibus Europæ Philosophis clarissimis [tan-
tum abest ut hominis declamationes timeam,
aut celare velim] esse in Lusitania mirificum
Peripateticum, tam præstanti doctrina, tam
acri judicio, tanta moderatione animi, tam-
que urbanis moribus præditum, ut nos, quod
ca, quæ ad recte judicandum Recentiores o-
mnes clarissimi scripta reliquerunt, legerimus,
ac in Logica nostra disposuerimus, ausus fue-
rit hac ætate, idque publico scripto, erroris,
stultitiæ, absurditatis, hæresis, impietatisque

condemnare. Pro laude sat est. Et de nugis
hactenus, venio ad graviora.

Metaphysicam itaque, Adolescentes opti-
mi, ornatissimique, vobis in presentia da-
mus: non illam quidem veterem, longam,
intricatam, quæque aciem ingenii hebetare
potius, quam acuere, solebat; sed brevem,
perexpeditam, quæque ad reliquas discipli-
nas percipiendas mentem acuat, viamque mu-
niat. Quod ut facilius consequeremur, cura-
vimus ut historiam Metaphysicæ primum po-
neremus: tum de natura, ac usu Metaphy-
sicæ illius, quæ aliquid utilitatis adferre po-
test, disputavimus: cui deinde Ontologiam uti-
liorem subjecimus. Itaque his libris nostris
non modo quidquid utile esset in Metaphysi-
ca adducimus, sed etiam, quod ad vitandas
ineptas contentiones maxime valet, plane do-
cemus, a quibus inutilibus disputationibus ab-
stinere debeatis, quo melius judicetis. Quod
ipsum hac ætate præcipui usus est, tum ut
intelligatis, ad quem finem disciplina Phi-
losophicæ sint institutæ; ex iisque apposite ad
rem quamque inlustrandam disputetis; tum
etiam ut aliorum disputationibus occurrere
possitis, qui Metaphysicæ disciplinæ plus, quam
par esset, tribuentes, in ea diutius inmoran-
dum esse putant: eamque tam multis, tam
que subtilibus disputationibus exornant, ut
ad

ad id, quod sibi proponere deberent, inutilem reddant. Quod non sine magno reliquarum disciplinarum incommodo evenit, quæ ob non bene explicatas Metaphysicas notiones, cognitumque verum earum usum, involvuntur potius, quam explicantur.

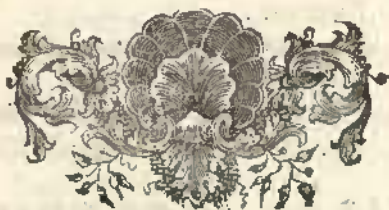
Equidem cum lego vel Hollmanni, vel Bylsingeri, vel Wolfii, vel etiam quorundam, qui se pro Leibnizianis, & Wolfianis haberi nolunt, Metaphysica scripta; cum vocabula illa vel barbara, vel ex Platone, aliisque veteribus desumpta, quæ sono quodam insolito lectoribus inponunt, quibus sensa sua explicare conantur; cum seriem illam plurimum propositionum, quæ ad duas, vel tres facile revocarentur; cum apparatus, quo eas enuntiant, quasi rem novam adferrent, non eam, quam sensu communi omnes admittunt; cum definitiones, & axiomata illa complexa, quæ ut intelligas diligenter ea dividere necesse habes; cum ordinem illum Geometricum, quo res, quas nulli sanæ mentis non amplectantur, mirandum in modum inlustrare sibi persuadent; cum demum sententias plures Physicas, & Theologicas copiose disputatas, quas leviter attingere satis esset, mente reputo; vix risum tenere possum, vixque mihi persuadere, ejusmodi homines, si rem sine ulla anticipatione expenderent, talem disputandi

di rationem esse probaturos. Non quod ego gravissimis Philosophis, qui hæc faciunt, aliquid sententia mea detractum velim, quorum ingeniis quantum tribuam, non uno tantum loco librorum meorum declaravi; sed quod tam evidens est, ejusmodi philosophandi viam nihil aliud omnino, quam confusionem, parere; ut qui hæc negant, qui talia defendunt, quid mentis habeant, intelligere non possim. Adeo ut illis solum, qui ex præjudicata Wolfianorum sententia disputent, clara, & expedita videri possint. (1) Quid enim, ut cetera mittam, utilitatis adfert, ea pluribus exponere, & Geometricè demonstrare, quæ nemini sanæ mentis dubia sunt, & vel semel audita intelliguntur? quid arcanis quibusdam notis tamquam mysteria ea proponere, quæ communibus verbis satis clare exponerentur? quid ea minutatim explicare, quæ disputandis tantum controversiis & inanibus, & quæ ab humana mente finire nequeunt, utilia esse possunt? Id ego certe non video.

Quare Metaphysicam disciplinam nugis & gerris vacuam in suo lumine posuimus: ad pauca capita reduximus: eaque hoc volumine tantum collegimus, quæ vobis planam, & perexpeditam ad ceteras disciplinas non modo cum

(1) Vide quæ disputabimus L. II, c. 4.

do cum fructu operæ, sed etiam cum quadam
 jucunditate addiscendas viam complanet : quod
 Metaphysicæ munus est. Sed hæc ex ipsa ho-
 rumce librorum lectione clarius intelligetis.
 Vos igitur, Adolescentes recte philosophandi
 studiosi, ad eorum lectionem dimitto : vobisque
 commendo, ut in iis vos sedulo exerceatis,
 mentemque meam penitus cognoscatis, prius-
 quam vos immergatis in reliquas disciplinas,
 deque iis dijudicare vobis sumatis. Quod si
 feceritis, magnum operæ pretium, magnum-
 que laboris compendium vos facturos esse con-
 fidimus. Valet, & me amate.

I N D E X

Capitum , quæ his Libris continentur.

LIBER PRIMUS

In quo Historia Metaphysicæ exponitur.

- CAP. I. **D**E Metaphysicæ nomine , origine ,
ac progressu . pagina 2.
- CAP. II. De Metaphysicæ Arabum , & Schola-
sticorum . p.7.
- CAP. III. De Metaphysicæ emendatione tenta-
ta . p.9.
- CAP. IIII. Disputat de progressu Metaphysicæ
emendatæ , maxime sæculo XVIII. p.12.

LIBER SECUNDUS

In quo de natura , & usu Ontologiæ disputatur.

- CAP. I. Ostenditur quid sit Ontologia , & quo
modo sit nata . p.27.
- CAP. II. Docet cui usui , & utilitati sit Ontolo-
gia . p.32.

- CAP. III. *Demonstratur Metaphysicos Schola haud recte Ontologiam pertractasse.* p.34.
- CAP. IIII. *Docet philosophos Recentiores Ontologiam accuratius exposuisse, sed alios alio modo.* p.41.
- CAP. V. *Quo modo Ontologia sit pertractanda demonstrat.* p.47.

LIBER TERTIUS

In quo de Prima Ontologiae parte, seu de modo cognoscendi Primas veritates agitur.

- CAP. I. *Quid sint Prima veritates demonstratur.* p.51.
- CAP. II. *Docet Primas veritates cognosci posse intimo sensu.* p.53.
- CAP. III. *Ostenditur Primas veritates cognosci itidem posse recta ratione.* p.54.
- CAP. IIII. *Dilauntur argumenta eorum, qui negant ullas esse veritates.* p.60.
- CAP. V. *Expenduntur eorum dubitationes, qui negant, quasdam propositiones esse Primas veritates.* p.84.
- CAP. VI. *Demonstratur Primas veritates aliquas sensibus percipi posse.* p.91.
- CAP. VII. *Ostenditur Primas veritates aliquas etiam aliorum auctoritate cognitatas haberi.* p.97.

LIBER. QUARTUS

In quo de Altera Ontologiæ parte, nempe de
Generalibus propositionibus, quæ ad omnes
scientias pertinent, differitur.

CAP. I.	De partitione, & consilio hujus Libri.	p. 111.
CAP. II.	De Ente, & non Ente.	p. 114.
CAP. III.	De Essentia.	p. 123.
CAP. IIII.	De Substantia, & Modis ejus, ubi de Relationibus, Existentia, Subsistentia.	p. 137.
CAP. V.	De Finito, & Infinito.	p. 152.
CAP. VI.	De Possibili, & Impossibili.	p. 159.
CAP. VII.	De Simplici, & Composito: Toto, & Parte.	p. 164.
CAP. VIII.	De Perfecto, & Imperfecto.	p. 169.
CAP. VIII.	De Bono, & Malo.	p. 175.
CAP. X.	De Ordine, & non Ordine.	p. 179.
CAP. XI.	De Pulcro, & Deformi.	p. 182.
CAP. XII.	De Necessario, & Contingenti.	p. 188.
CAP. XIII.	De Naturali, & non Naturali.	p. 193.
CAP. XIII.	De Duratione seu Tempore.	p. 198.
CAP. XV.	De Causa, & Effectu.	p. 207.
CAP. XVI.	De Fine, & Exemplari.	p. 220.
CAP. XVII.	De Disciplinarum omnium, quibus Ontologia inservire potest, ordine, atque nexu.	p. 224.

APPROBATIONES

CL. V. Aloysius Antonius Vernejus in suis *De Re Metaphysica* Libris, quos de mandato Reverendissimi Patris Josephi Augustini Orfi Sac. Pal. Apoll. Magistri accurate legi, meo quidem iudicio nihil habet, quod cum Orthodoxæ Fidei Dogmatis adamussum non congruat, nihil quod a bonis moribus vel hilum abhorreat. Immo vero plura hac illac interserit piissimus æque, ac doctissimus Auctor, quæ & virtutis amorem redolent, & Religiones obsequium testantur. Tanta insuper luce perfundit difficillimam Philosophiæ partem, ut tardioribus quoque ingeniis plana & aperta reddatur. Quocirca e re esse censeo nedum Lusitanorum Adolescentium, sed totius Litterati Orbis, ut publici juris quantocytus fiat hoc prægrandis Operis tertium volumen, eisdem sibi, si recte auguror, conciliaturum plausus, quibus priora duo ubique accepta fuere.

Dabam Romæ in Collegio S. Mariæ in Porticu in Campitello Prid. Non. Jul. An. MDCCLIII.

Curtius Reginaldus Boni e Congregatione Clericorum Regularium Matris Dei S. T. L.

MAndato Reverendissimi Patris Josephi Augustini Orfi S. P. A. Magistri accurate legi *Metaphysicam Illustrissimi ac doctissimi Equitis Aloysii*
An-

XXX

Antonii Verneii, utilissimum Opus non Juventuti modo, cujus in gratiam conscriptum est, sed etiam viris inter optima studia ætatem agentibus. Nihil eo, in hoc quidem argumento, ad eruditionem copiosius, ad judicium limatius; ad rationem quod attinet differendi elegantius, aut clarius facile invenies. Itaque dignum quod edatur existimo, cum ea de causa, tum quod pietatem Auctoris erga Ecclesiam Romanam, ad hæc Fidem Catholicam, atque morum doctrinam ubique spiret.

Romæ ad Aram Cæli XII. Cal. Augusti anno MDCCLIII.

Fr. Joannes De Luca Venetus Episcoporum Examinator.

I M P R I M A T U R,

Si videbitur Reverendis. Pat. Mag. Sac. Pal. Apost.

F. M. de Rubéis Patriarcha Constant. Vicefg.

I M P R I M A T U R.

Fr. Joseph. Augustinus Orsi Sac. Pal. Apost. Mag. Ord. Præd.

Men-

*Emenda**Corrige*

Pag. 3. lin. 14.	presertim	presertim
p. 24. nota 3. l. 7.	<i>Origines</i>	<i>Origenes</i>
p. 25. l. 24.	<i>Habemus</i>	<i>Tamen habemus</i>
p. 64. l. 23.	nulla	nullo
p. 76. l. 24.	nullus	ullus
p. 104. l. penult.	<i>Benidictin.</i>	<i>Benedictin.</i>
p. 105. l. ante pen.	<i>Origines</i>	<i>Origenes</i>
p. 131. l. 18.	<i>intelligntiam</i>	<i>intelligentiam</i>
p. 172. l. 16.	Proptera	Propterea
p. 180. l. 16.	interoga	interroga

Litteras quasdam, paucas numero, vel in-
 versas, vel distractas, facile Lector animadver-
 tet, & emendabit.

Simul atque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur: ut pene cum lacte nutricis errores suxisse videamur. Cum vero parentibus redditi, demum magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat. Cicero Tusculanar. L.III. c.1.

Est profecto animi medicina Philosophia, cujus auxilium non, ut in corporis morbis, petendum est foris. Omnibusque opibus, viribus, ut nosmet ipsi nobis mederi possimus, elaborandum est. Idem ibid. cap.3.

Primum igitur perspicuitas magnam habet vim, ut ipsa per sese ea, quæ sint, nobis ita, ut sint, indicet. Sed tamen ut maneamus firmiter & constantius in perspicuis, majore quadam opus est vel arte, vel diligentia, ne ab iis, quæ clara sunt ipsa per sese, quasi prestigiis quibusdam, & captionibus, depellamur. . . . Oportet igitur & ea, quæ pro perspicuitate responderi possunt, in promptu habere; & esse armatos ut occurrere possimus interrogationibus eorum, captionesque discutere, quod deinceps facere constitui. Idem Academicarum L.III. cap.14. 15.

ALOYSII ANTONII VERNEII

EQUITIS TORQUATI, ARCHIDIACONI EBORENSIS

D E

RE METAPHYSICA

A D U S U M

LUSITANORUM ADOLESCENTIUM

LIBER PRIMUS

I N Q U O

HISTORIA METAPHYSICAE EXPONITUR

Προοίμιον .

PERAEPRETUM est, Adolescentes, antequam de Metaphysicæ usu, & utilitate dicere aggredior, hujusce disciplinæ naturam, originem, & vicissitudines summatim persequi; ne in ipso operis vestibulo vobis negotium exhibeamus. Nam cum tot tantaque de Metaphysica Philosophi non nulli maxime Scholastici di-

A

ci di-

ci disputent, eamque tot laudibus extollant, nihil ut, si eos audimus, ingeniosius excogitari possit, nihil ad disciplinas graviores pro rei dignitate disputandas accommodatius; rem totam exponere vobis non modo utile, sed etiam necessarium esse existimamus: ut vos ipsi hisce mysteriis initiati, vel nemine monente, dijudicetis, an tantum eidem tribuendum sit, quantum a non nullis tribui solet; an contra longe ipsa infra elogiâ illa amplissima & exquisita jacere videatur. Nam si tanta ei inesset utilitas, tantaque ad res singulas penitus percipiendas facilitas, quantam de ea prædicant Metaphysici vulgares, quis neget Metaphysicam disciplinam ceteris, quæ a quibusdam utiles prædicantur, longe esse anteponendam; beneque ac diligenter ante ceteras addiscendam? Sin autem ad ea consequenda nihil, aut parum in Metaphysicâ illa vulgata habeatur subsidii, nemo nisi ineptus dubitabit, quin ejusmodi doctrina tantum sit attingenda, vel leviter degustanda: ne, dum in ea aliquid esse sani, & exquisiti boni judicamus, tempus & operam inutiliter consumamus. Sed de his infra copiosius differemus: nunc ad id, quod erat propositum, veniamus.

CAPUT I.

*De Metaphysicâ nomine, origine,
ac progressu.*

Metaphysicâ vocabulum non nisi Caii Julii Cæsaris ætate inventum videtur. Nam cum Tyrannio Amiffenus grammaticus, & Andronicus Rho-

Rhodium, [1] facta sibi a Lucio Sulla dictatore potestate, Aristotelis libros in certas classes digererent, & alios ad Logicam, alios ad Physicam, alios ad Ethicam revocarent; aliqui superessent, qui ad nullam classem referri posse viderentur; hos post Physicam posuerunt, & τὰ ἀπὸ τὰ φυσικὰ, quasi dicas, *Physicis libris adjecta*, nominarunt. Cumque in iis libris Aristoteles de *Ente*, ejusque *adfectionibus*, & *caussis*, itemque de *Primo Motore*, & *Intelligentiis*, quæ ex eo emanant, confuse & nullo ordine agat; [2] hinc Aristotelici, qui post suere, quidquid de *Ente*, & *Intelligentiis* generatim dicitur, *Metaphysicam* appellandam esse censuerunt.

Alii autem, presertim Arabes, horumque successores Scholastici, nodum quærentes in scirpo,

A 2

in

[1] *Aristotelis scripta, quæ Theophrasto primum, dein Neleo relicta fuere, ab ejus heredibus permultos annos humi abscondita sunt. Inde cum extraherentur humore penitus corrupta, vendita fuere Apelliconi Tejo, qui depravata loca imperite supplevit. Subactis Athenis a L. Sulla, Apelliconis bibliotheca ejus jussu Romam delata est: ubi Tyrannio primum, deinde Andronicus Rhodius Aristotelis opera recensuerunt, & ordine posuerunt. Vide quæ disputavimus in Logica L. I. c. 3. itemque Franciscum Patricium Discussion. Peripatet. Tom. I. l. 5. p. m. 62.*

[2] *Presertim L. XI. & XIII. Quanto autem confusi sint vitio Metaphysicorum libri, eorum conspectus declarat. Nam cum explicanda substantiæ spiritali presertim natura Dei, seu primi motoris*

[id

D E R E M E T A P H Y S I C A

in ipſo Metaphyſicæ vocabulo myſterium videre ali-
quod ſibi viſi ſunt. Nam cum animadverterent
μετά τῆς φύſικῆς *trans*, ſeu *ſupra Phyſicam* interpretari
poſſe; ſine ulla dubitatione iudicarunt, eo vocabu-
lo deſignari *ſcientiam quamdam ſupra corporum in-
veſtigationem poſitam*: quàm proinde veluti aliquid
reconditum & exquisitum ceteris obtruſere.

Ut ut eſt de nomine *Metaphyſicæ*, id certum ex
hiſtoria eſt, Platonem, [1] qui primus de Meta-
phyſico argumento in Philoſophia diſputavit, *Dia-
lecticam* id nominari: ſtatuit enim præcipuum Dia-
lecticæ objectum eſſe ideas illas ſuas univerſales, &
æternas. Quod argumentum Ariſtoteles largius ex-
ponens *Libris XIII. Metaphyſicorum*, qui ſuperſunt,
*Sapientiam primam, Philoſophiam primam, Theo-
logiam*, alio & alio nomine appellavit.

Por-

[*id enim ſignificat Ariſt. cum ait, ens quatenus
ens eſt*] *conſecrati fuerint, & cxi. capitibus
abſolvantur, tamen ſola quinque poſteriora Libri XII.
capita aliquid habent de ſubſtantia ſpirituali. Qua-
re ut aliquem in iis nexum invenirent mutarunt
vulgatum ordinem Sam. Petrus Miscellan. L. III.
c. 9. & Jac. Thomafius Hiſt. Metaphyſ. §. x. p. 71.
& alii.*

[1] *Ante Platonem Pythagoras de prima Sapien-
tia, & de rebus incorporeis paullo ſubtilius, quam
reliqui, diſputavit. Ex quo ad Eleaticos philoſo-
phos, ex iis vero ad Platonem eadem ratio & con-
ſuetudo perveniſt. Sed cum nihil ſcriptum relique-
rit Pythagoras; Eleaticorum non niſi fragmenta ſu-
perſint; merito ſuo Plato, ejuſque auditor Ariſto-
teles, Metaphyſicæ conditores habentur.*

Porro Aristotelis Metaphysica tota quanta est ex Platone præceptore desumpta est. Verum cum Aristoteles de more suo aliquid novum, & inauditum proferre conaretur; quo sibi facilius ingenii laudem compararet; totam disciplinam hanc tam perturbatè contortèque tractavit, ut alia, ac illa erat Platonis, hominibus non callide cogitantibus videretur: nam tam multa de notionibus abstractis & universalibus ante disputat, ut eo modo, quo ab eo tractatur, nihil ante eum scriptum reperia- tur. Reapse vèro de Platonis *ideis*, seu *substantiis immutabilibus* in illis libris disputat Aristoteles: [1] quæ substantiæ & per se subsistant; & materiæ fluxæ ac æternum tempus mutabili adjectæ, certam eidem naturam & formam dent; & ex quibus, ceu causa prima, ac idearum fonte, cetera per *emanationes* quasdam, uti vocant, proficiantur.

Quare quidquid Aristoteles de *Ente* generatim, ejusque causis, & principiis disputat, nisi ad principia illa Platonica *idearum* referatur, intelligi nullo modo potest. Quod qui non faciunt, ut Scholastici plerique omnes non faciunt; atque nulla habita ratione Mathematicarum notionum, & hypothesium Græcæ philosophiæ, quas sæpe adfert & confutat; tum etiam obscurissimæ philosophandi viæ, qua prædictis in libris utitur Aristoteles, ad eum interpretandum animum adjungunt, ne illi palam Aristotelicarum hypothesium inscitiam suam patefaciant.

Hæc cum non nisi ex Aristotelis ore, ejusque scri-

[1] *Adisæ Patricium loc. cit. Tom. II. l. 2. p. 196. seqq.*

scriptis reconditoribus aperte intelligi possent, existit, ut post Stratonem Lampfacenum, Theophrasti auditorem, usque ad Andronicum Rhodium, per annos circiter CCXII. [his temporibus Aristotelica scripta, quæ tamdiu latuerant, uti diximus, lucem viderunt] germana Aristotelis sententia cognita non fuerit. Cumque Andronici, id est Ciceronis, ætate plurima inepte ac inperite vitiatis codicibus fuerint adjecta, alia mutilata, librorumque ordo *Metaphysicorum* turbatus; tum denique deessent aliqui Aristotelis libri *Metaphysici*; neque aliquis reperiretur, qui medicas manus adhibere posset; evenit ut Aristotelis studiosi non verum præceptoris systema, quod ex Platone desumerat, sed novam ex ejus scriptis disciplinam elicerent, quam *Metaphysicam* appellarunt. Quæ in hoc tota erat, ut de Ente, ejusque proprietatibus in universum differeret, quæ erat *Ontologia*: cui parum admodum de Spiritibus, seu de *Pneumatologia*, & de Deo, seu de *Theologia Naturali* adhibuerunt. Cum e contrario Aristoteles iis libris de *Theologia* illa sua *Naturali* potissimum disputare sibi proponat: *Ontologiam* vero quasi præparationem quamdam, seu pedisequam adjungat. [1] At cum Aristotelica philosophia in Occidente paullo post,

[1] De *Metaphysica* Aristotelis apud P.P. priorum Ecclesiæ seculorum vestigia non offendimus: si excipias Boethium, qui VI. seculo librum edidit de Unitate, & uno: & Joannem Philoponum, qui libros *Metaphys.* Arist. seculo eodem labente, vel sub initium VII. exposuit: qui ex abusu prædictæ
Me-

post, idest post sæculum VI., tantum non omnis evanesceret, idque ad solidum sæculum usque XII., rudis & informis nova illa Metaphysica remansit. [1]

CAPUT II.

De Metaphysica Arabum, & Scholasticorum.

EAM tamen Arabes, & Scholastici alii alio tempore perfecerunt, mirandumque in modum amplificaverunt, sed eadem ratione, ac primi. [2] Nam cum in eandem disciplinam inciderent, & Græcæ linguæ, ac veteris Philosophiæ rudes, atque ignari, *Metaphysicorum* libros subtilius, quam par erat, interpretarentur; id est, non ad præceptoris germanum systema exigent, sed secundum interpretum, qui eos depravaverant, [3] opinio-

nes

Metaph. in graves errores incidit. Ceteri Aristotelem odio habebant: nec nisi ejus Dialecticam, ut occurrerent Hæreticis, qui ea delectabantur, adhibuerunt coacti.

[1] Jac. Thomastus Hist. Metaphys. §. 38.

[2] Arabes a sæculo VIII. Scholastici autem ab initio sæculi XIII. [hoc tempore Aristotelica Metaphysica Occidentalibus innotescere cœpit] in interpretationem Aristotelicæ doctrinæ toto animo incubuerunt.

[3] Ab Andronico ad Ammonium minus depravata existit philosophia Peripatetica. Verum ab Ammonii [diversi ab Ammonio Sacca] ætate, qui circiter Neronis imperatoris tempora floruit, deprava-

va-

nes explanarent; novam illam Metaphysicam in iustum disciplinæ habitum reducerunt: eamque ita exposuerunt, ut fere omnis Metaphysica eorum Ontologia, id est *scientia de Ente*, absolveretur: cui admiscuere unum & aliud de *Deo*, & *Spiritibus* appendiculae loco. Quod idem ad integrum usque sæculum XVI. obtinuit in Occidente, ut eorundem libri, qui nihil, nisi de ente vel *vero*, vel *ficto*, continent, testantur.

Scholasticorum itaque Metaphysica, etiamsi Aristotelica nominetur, nihil minus est quam Aristotelica, nec nisi rerum nomina cum Aristotelica commune habet: quod vel ex sola opinionum Aristotelis cum Scholasticorum sententiis comparatione manifestum sit. Hæc tamen vulgares negant Scholastici: negent: sed iis, qui historiam Philosophicam vel primoribus labris degustarunt, & quibus de talibus rebus iudicandi jus est, minime dubium est.

De *Pneumatologia* vero, & *Naturali Theologia*

vatio esse cæpit: nam plurimi Aristotelem cum Zenone, & Platone in concordiam inepto Syncretismo reducere conati sunt. Immo & Alexandri Aphrodisiensis [hic sub Antonino Caracalla vixit inito III. a Christo sæculo] schola, quæ pressius Aristotelem sequebatur, multa Aristoteli suo per errorem tribuit. Sed multo deterius id fecere paullo post Eclitici, seu Platonis sectatores, ut Porphyrius, Jamblichus, Simplicius, ceteri, qui ita singula miscuerunt, & copularunt, ut in eorum scriptis, quid Platoni, quid Aristoteli vindicari debeat, dignosci non possit: ex quo occasio fuerunt multorum errorum.

gia vix unus & alter eorum seorsum disputavit. Laudem tamen, ut iis temporibus, habuit Raymondus quidam de Sadunde in *Theologia Naturali*, [1] quæ tamen non omnibus placuit: & Theophilus Raynaudus Jesuita, qui ineunte sæculo XVII. [2] edidit *Theolog. Naturalem*: in qua tamen plurima subtilia, & ad rem non pertinentia disputavit, [3] parum aut nihil recedens a consuetudine sæculi sui, & Metaphysica vulgari.

CAPUT III.

De Metaphysicæ emendatione tentata.

JAM sæculo XVII. ineunte cum animadverterent Philosophi non nulli, ex illa Metaphysicam tradendi ratione, quam Scholastici amplexabantur, parum aut nihil utilitatis adferri feverioribus disciplinis recte tradendis, perpoliendis, amplificandisque, de emendanda ejusmodi disciplina serio cogitarunt. Quos inter referri debent, præter Nicolaum Taurellum, & Thomam Campanellam, qui aliquid tentarunt potius, quam perfecerunt; acutissimi Philosophi, Henricus Morus, Joannes Claubergius, Petrus Sylvanus Regisius, Nicolaus Malebranchius, alique & eodem, & præsentis sæculo. Id tamen non omnes eadem ratione præstiterunt.

B

Nam

[1] *Vide Nicol. Antonium in Bibl. Hisp. Veteri Tom. II. L. 10. c. 3.*

[2] 1622. *Lugduni*. 4.

[3] *Errata Theophili Raynaudi præcipua tetigit in Apparatu nostro. Part. I. l. 2. cap. 5. p. 221.*

nes explanarent; novam illam Metaphysicam in iustum disciplinæ habitum reduxerunt: eamque ita exposuerunt, ut fere omnis Metaphysica eorum Ontologia, id est *scientia de Ente*, absolveretur: cui admiscuere unum & aliud de *Deo*, & *Spiritibus* appendiculae loco. Quod idem ad integrum usque sæculum XVI. obtinuit in Occidente, ut eorundem libri, qui nihil, nisi de ente vel *vero*, vel *ficto*, continent, testantur.

Scholasticorum itaque Metaphysica, etiamsi Aristotelica nominetur, nihil minus est quam Aristotelica, nec nisi rerum nomina cum Aristotelica commune habet: quod vel ex sola opinionum Aristotelis cum Scholasticorum sententiis comparatione manifestum sit. Hæc tamen vulgares negant Scholastici: negent: sed iis, qui historiam Philosophicam vel primoribus labris degustarunt, & quibus de talibus rebus iudicandi jus est, minime dubium est.

De *Pneumatologia* vero, & *Naturali Theologia*

vatio esse cœpit: nam plurimi Aristotelem cum Zenone, & Platone in concordiam inepto syncretismo reducerè conati sunt. Immo & Alexandri Aphrodisiensis [hic sub Antonino Caracalla vixit in III. a Christo sæculo.] schola, qua pressius Aristotelem sequebatur, multa Aristoteli suo per errorem tribuit. Sed multo deterius id fecere paullo post Eclitici, seu Platonis sectatores, ut Porphyrius, Jamblichus, Simplicius, ceteri, qui ita singula miscuerunt, & copularunt, ut in eorum scriptis, quid Platoni, quid Aristoteli vindicari debeat, dignosci non possit: ex quo occasio fuerunt multorum errorum.

gia vix unus & alter eorum seorsum disputavit: Laudem tamen, ut iis temporibus, habuit Raymondus quidam de Sadunde in *Theologia Naturali*, [1] quæ tamen non omnibus placuit: & Theophilus Raynaudus Jesuita, qui ineunte sæculo XVII. [2] edidit *Theolog. Naturalem*: in qua tamen plurima subtilia, & ad rem non pertinentia disputavit, [3] parum aut nihil recedens a consuetudine sæculi sui, & Metaphysica vulgari.

CAPUT III.

De Metaphysicæ emendatione tentata.

JAM sæculo XVII. ineunte cum animadvertèrent Philosophi non nulli, ex illa Metaphysicam tractandi ratione, quam Scholastici amplexabantur, parum aut nihil utilitatis adferri superioribus disciplinis recte tradendis, perpoliendis, amplificandisque, de emendanda ejusmodi disciplina serio cogitarunt. Quos inter referri debent, præter Nicolaum Taurellum, & Thomam Campanellam, qui aliquid tentarunt potius, quam perfecerunt; acutissimi Philosophi, Henricus Morus, Joannes Claubergius, Petrus Sylvanus Regisius, Nicolaus Malebranchius, alique & eodem, & præsentis sæculo. Id tamen non omnes eadem ratione præstiterunt.

B

Nam

[1] Vide Nicol. Antonium in *Bibl. Hisp. Veteri* Tom. II. L. 10. c. 3.

[2] 1622. *Lugduni*. 4.

[3] *Errata Theophili Raynaudi præcipua tetigitur in Apparatu nostro.* Part. I. l. 2. cap. 5. p. 221.

10 DE RE METAPHYSICA

Nam aliqui, ut Verulamius, [1] *Metaphysicam* strictè acceptam [hæc ex ejus sententia de mente humana, idea, forma rerum naturalium, atque sine explicat] partem *Physicæ* esse voluerunt, & ad *Physicam* retulerunt. Tractationem de Deo, uno, vero, bono, spiritibus, ad *Theologiam Naturalem*. Partem vero illam, quæ de principiis, axiomatibusque generalibus, quibus omnis scientia nititur, discrit, a *Metaphysica*, & *Theologia Naturali* separandam esse judicarunt, & *philosophiam Primam* appellarunt.

Alii doctrina de Deo, & spiritibus, & communibus scientiarum principiis *Metaphysicam* defini-
niverunt: ut Cartesius [2] Hamelius, Rudigerus, Syrbius, itemque Christianus Wolfius: quibus addi possunt Peripatetici haud pauci. Sed alii alio modo. Nam quidam *Metaphysicum* argumentum in partes dividerunt, atque disputationem de Deo *Theologiam Naturalem*, de animo humano *Psychologiam* appellarunt: *Metaphysicam* autem strictè acceptam eandem *philosophiam Primam* seu *Ontologiam* esse dixerunt, quæ generalia principia omnis humanæ cognitionis suppeditet: cui addiderunt *Cosmologiam*, quæ de mundo generatim disputet: veluti Chr. Wolfius, ejusque adsectæ, & præter ceteros Baumeisterus. His adjungi potest Syrbius, & Hollmannus, qui de *philosophia Prima* copiosissime disputarunt: diverso tamen modo, ille maiori apparatu cam cum reliquis exponens, hic pressius. Itemque Joannes Claubergius, & Joan. Clercius, qui

[1] De Augment. Scient. L.III. c.4.

[2] In Meditation. de Prima Philosoph.

qui Ontologiam a reliquis partibus seorsum exposuerunt. Non nulli Metaphysicæ partem in Logicæ disputandam esse judicabant, ut Auctor Artis cogitandi, Crousatius, Malebranchius, & reliqui: immo & Henricus Morus, qui *Ontologiam* ad Logicam refert: *Metaphysicam* vero in sola rerum spiritualium, nempe Dei, Angelorum, & Humanarum mentium, investigatione occupandam esse defendit. [1] Alii autem strictius accipiunt, & in *Metaphysica* sua de Deo agunt, ut Geulingius, Cornel Bontekoe, & alii Recentiores, qui nomine *Metaphysica* nihil aliud significant nisi *Theologiam Naturalem*. Contra quidam, & is quidem recentissimus, nomini *Metaphysica* non modo *Theologiam Naturalem*, & *Psychologiam*, verum etiam *Physicam generalem* supponi debere ait. *Ontologiam* vero e disciplinarum numero delendam esse plurimis verbis contendit.

Fuere qui omnem ex Philosophia *Metaphysicam* ejiciendam esse putarent, ut sectatores Danielis Hoffmanni, veluti Schillingius, Amelius, alii. Fuere qui dicerent, non alio nomine retinendam esse *Metaphysicam*, nisi veluti Lexicon, ex quo Philosophorum lingua, seu peculiare voces, ac dicendi formulæ intelligi possent. In quam sententiam disputavit superiori sæculo Jacobus Thomasius, [2] a quo non omnino dissentit Christianus filius: [3] hoc vero nostro, Joannes Franciscus Budeus, [4]

B 2 alii-

-
- [1] In Enchiridio *Metaphysico*.
 [2] In *Hist. Metaphysicæ* §. 16. 33.
 [3] Cautelæ circa præcogn. Jurisprud. c. 12. §. 3.
 [4] *Elem. Philosoph. Instrum.* P. III.

aliquæ non infimi ordinis. Aliis supersedendum
judicamus.

Inficiandum non est tam varias tanque discre-
pantes Philosophorum sententias hoc boni adtulisse
emendationi Metaphysicæ, ut expensis in utram-
que partem rationum momentis, quænam antepo-
nenda esset sententia, facilius cognosceretur. At
errarunt plurimi, ineptissimeque delirarunt. Fa-
teor: sed ejusmodi errores causa fuere cur alii vel
verum invenerint, vel ad veritatem quam proxime
accesserint. Quod profecto usu venit: nam ab
eo tempore multo accuratius de Metaphysica no-
biles Philosophi disseruerunt, inutilia præcide-
runt; atque, omissa obscura illa, & Aegyptiaca,
ut ita dicam, disputandi ratione, quam Peri-
patetici sequebantur, intelligebantque ipsi, soli,
non alii, Metaphysicum argumentum late accep-
tum, satis se ipso obscurum, quam planissime at-
que apertissime exposuerunt, politeque scriptum
ediderunt in vulgus, ut infra suo loco demonstra-
bimus.

C A P U T III.

*Disputat de progressu Metaphysicæ emendatæ,
maxime sæculo XVIII.*

QUamquam vero Scholastici sua ætate in Meta-
physico argumento dies, noctesque versaren-
tur, nec aliquid ultra sapere viderentur, num-
quam tamen acrius & vehementius, quam sine sæ-
culi vicini, & hoc octavo decimo in Metaphysicæ
studium incubuerunt Philosophi: nam & Metaphy-
sicam

ſeam diſciplinam in partes accuratiſſime diviſerunt; & ſingulas ſuis nominibus inſigniverunt, & eaſ Teorſum, idque acerrimo ingenio, explanarunt. Quidquid igitur Metaphyſicum Antiquiores appellarunt, diviſerunt Recentiores philoſophi in partes duas, *Ontologiam*, & *Pneumatologiam*. Hanc rurſum in *Psychologiam*, & *Theologiam Naturalem* partiti ſunt. *Ontologia* de ente, ejuſque proprietatibus generatim diſſerit. *Psychologia* de anima hominis, ac illius adfectionibus, & complexione, ſeu, ut Phyſici vocant, unione ejus & corporis. *Theologia vero Naturalis* de Deo, & Angelis: quæ ultima pars *Dæmonologia* a non nullis appellari claritatis gratia ſolet. Quam diſputandi viam Joannes Clercius, & maxime Chr. Wolfius, ante alios ſecutus eſt, qui Wolfius aliquot partes iterum in alias diſperſit.

.. In ſingulis autem partibus explanandis quanto ſtudio & accuratione Recentiores verſati ſint, iſ ſolum judicare poterunt, qui Litterariam hiftoriam, præſertim a conditis Academiis Regiis, pæne cognitam habeant & exploratam. Illud pro certo adfirmare poſſumus, tanto in lumine a quinquaginta ante annis argumentum Metaphyſicum poſitum eſſe, quanto Antiquiores metaphyſici vix ſuſpicari potuerunt. Quod eorundem Recentiorum ſcripta declarant: in quibus ſingulæ Metaphyſicæ partes intricatiores accurate, & judicio explanantur. Quæ hoc loco breviter perſtringere non alienum videtur a conſilio operis. Saltim veſtri gratia, Adoleſcentes optimi, qui in recentioribus illis & diſputationibus, & libris plane hospites eſtis, præcipua argumenta, inuſtioresque auctores per-

cen-

cenferè: inopportunum non erit. Habebitisque nobis gratiam, quod fontes, unde haurire possitis, cum per ætatem, & doctrinam licuerit, sine ulla ambiguitate vobis aperiamus. Quidquid dicant scioli quidam, qui notitiam auctorum, quasi ad faciendum bonum Philosophum importunam, irident, cachinnisque excipiunt: quos in tantis an ignorantia, an dementia, tenebris versari, patimur æquo animo. Revertor ad propositum.

I. Quod ad *Ontologiam* spectat, de *principio rationis sufficientis* accuratissime disputatum est a philosophis Recentioribus. Leibnizius, ac Wolfius eam omni studio defendunt, eorumque sectatores, Straehlerus, Carpovius, Bylsingerus, Ludovicus, Hagmaierus, & reliqui. Contra vero Philosophi gravissimi, qui Leibnizium, & Wolfium magni faciunt, eam confutant, velut Höllhannus, Langius, Gottschedius, Mullerus, ceterique, qui *Harmoniam præstabilitam* rejiciunt: & quod mirabilis, eorum aliquis, qui *Harmoniam* non omnino explodit, ut Reinbeckius *Comment. de Harmon. Præstab.* p. 45.

Nec minus vehementer iidem Recentiores de *existentia vacui* contenderunt. Negant Cartesius, Malebranchius, Leibnizius, Hartsoekerus, Wolfius, alique viri gravissimi. Existere vero magna rationum copia efficiunt Gassendus, Newtonus, Gravesandus, Muschenbroeckius, Lockius, & alii nimis multi.

Item de natura *spatii vacui* acerrime decertant inter se philosophi Moderni. Cartesius secundum

dum Aristotelem [1] spatium a corpore non distinguit. Cordemæus *nihilum Physicum*, seu *possibilitatem ponendorum corporum* esse putat: a quo non longe abit Weigelius, Stair, aliique. At Morus, Newtonus, ejusque adsectæ aliqui, veluti Raphsonus, Clarckius, hujusque Apologista, [2] contendunt, spatium esse ipsum Deum. Contra Apologistæ adversarius [3] aliique contrariam sententiam defendunt. Sed hæc, aliaque Cosmologica ad Physicam magis, quam ad Ontologiam, pertinere videntur.

Præterea de *indiscernibilibus* seu *individuis* itidem disputarunt Moderni magno acumine ingenii. Leibnizius individua solo numero diversa acriter negabat, itemque Wolfius, ejusque sectatores. At Clarckius cum Leibnizio disputans pro iis pugnavat. Ex quibus ceteri, qui post fuere, & argumen-

ta,

[1] Physic. L.III. c.3. text.12. & c.4. text.35. & c.11. & 13. & 12. *ubi postquam probavit penetratorem tesserae & inanis esse fictam; non secus ac tessera, & tessera, ita querit: τι ἐν διόσει τὸ τῷ ὑπερσῶμα τὸ ἴσα κατὰ καὶ τόπον. καὶ ἐὶ δύο τοιαῦτα, δια τι ἔστι καὶ ὁποῦναι ἐν τῷ αὐτῷ ἔσει. id est: Quid ergo differet (ratione dimensionis) corpus tesserae ab æquali inani & loco? & si duo ejusmodi, cur non etiam quotcumque in eodem erunt?*

[2] *Libro Londini edito 1732. & inscripto: A Defence of Dr. Clarkes Demonstration of the Being & attributes of God &c.*

[3] *Libro itidem Londini edito 1733. & ita inscripto: Dr. Clarkes Notions of space examined.*

ta, & rationem disputandi sumere, quæ duò mirifice amplificarunt.

II. Venio ad *Theologiam Naturalem*, quæ potissimum est consideranda. Innumeri autem nostra, & parentum memoria Athei exstiterunt, qui vel aperte, vel callide Deum esse negarent: [1] maximum omnium flagitium admittentes, naturæque ipsi, quæ Deum conditorem suum ex omni parte ostendit, aperte audacterque repugnantes. [2] Hos tamen alii, ut meriti erant, labefactarunt, perfreruntque: qui adeo multi sunt, ut eos enumerare, id esset integrum librum scribere velle: quare nobiliores tantum indicabimus.

Ex

[1] *Atheismi historiam scripserunt ex Recentioribus non nulli, quos inter excellunt Jenkinus Thomasmus Historia Philosophica de Atheismo. 8. J. Fr. Buddens Theses de Atheismo cum adnotationibus Adriani Buurt. Trajecti ad Rhenum 1737. 8. & Jacob. Frideric. Reimmannus Historia Atheismi. Hildes. 1725. 8.*

[2] *Sint re vera Athei, an non, magna questio est. Nallos exstitisse Atheos, aliqui viri docti putarunt: maxime vero Antiquos philosophos nullo modo Atheos dici posse, contendit Joan. Christophorus Wolfius in libro de Atheismi falso suspectis, & alii post eum. E contrario veteres plures Atheos fuisse, defendit post alios Joannes Henricus Pappius de Atheismo Philosophorum Gentilium celebriorum, & Joannes Franciscus Buddens de Spinozismo Ante Spinozam, itemque in Thesisibus de Atheismo cap. 1. ubi alios facti Atheos Theoreticos pri-*

Ex Protestantibus ante alios in id incubuerunt, Samuel Parkerus, Radulphus Cudworthus, Joan. Rayus, Bentleyus, Derhamius, Samuel Clarckius, Nieuwenhytius, Jacquelotius, J. F. Buddeus, Christianus Wolfius, Hadrianus Buurt. Ex Catholicis P. D. Huetius, Magalotius, Fenelonus, Trevisianus, Franc. Lamius.

Cum autem duo superiori sæculo athei Theoretici impietate sua præ ceteris nobilitati sint, & in omnium sermone versentur, *Benedictus de Spinoza* Batavus, & *Joannes Tolandus* Hibernus, qui libris editis suum atheismum declararint; eorum oppugnatores adducere erit operæ pretium. *Spinozæ* confutarunt nimis multi: inlustriores sunt ex Protestantium cœtu Joannes Bredenburgius, Guil. Blyenburgius, Jacquelotius, Henricus Morus, Sam. Clarckius, Nieuwenhytius. [1] Ex nostris vero, Huetius, le Vassor, Franciscus Lamius, aliique. *Tolandum* labefactarunt ex illis, Jac. Fayus, J. F. Buddeus, & Clarckius. Ex nostris Morinus apud de Tilladet, sive Huetius, aliique.

Præsertim vero *de ratione demonstrandi existentiam Dei* summa animi contentione disseruerunt

C

non

primi ordinis, alios secundi: quo ipso adversarii omnes in concordiam sine labore reducuntur. Sæltim scripta, quæ hoc, & superiori sæculo ab adseclis vel *Spinozæ*, vel *Tolandæ*, vel aliorum edita sunt, de existentia Atbeorum, sæltim secundi ordinis, dubitare non sinunt.

[1] Vide G. Frider. Fenichen Historia Spinozismi Leenhofiani. Lipsiæ 1706. pag. 58. 74. quæ scripta enarrat:

non nulli, ut Leibnizius, Wolfius, Clarckius, qui Metaphysica argumenta & demonstrationes, eas præsertim, quæ a contingentia rerum desumuntur, præter cetera extulerunt: reliqua, veluti ad propulsandos Atheos minus efficacia, prætermiserunt. At Jacquelotius, Derhamius, Nieuwenthytius, J. Rayus, alique in argumentis Physicis explanandis industriam omnem posuerunt, eaque maxime prædicarunt.

De *Dæmonologia* item acerrime disputatum est a duobus ante sæculis. Nam tametsi de Dæmoniis, seu Laribus, & Geniis Veteres non modo Ethnici, sed etiam Christiani, itemque Scholastici copiose locuti sint; tamen multo copiosius extrema hac ætate id factum est. Quæstio autem erat præsertim de apparitionibus Dæmonum malorum, de eorum operationibus, de spectris, de sagis, de veneficis. Negarunt has operationes Dæmonum satis multi eruditi: quo in numero sunt Antonius Van Dale de *Oraculis Ethnicorum*, itemque de *Divinationibus Judæorum Idololatricis*: Fontenellius Academiæ Scientiarum Parisiensis a secretis in *Historia Oraculorum*: Chr. Thomasius in *Disputat. de crimine Magiæ*, & in aliis scriptis: & præter ceteros, qui adduci possent, Balthasar Beckerus in *Mundo suo fascinato*, quem anno 1701 edidit.

Sed Van Dalio, & Fontenellio respondit Franciscus Baltus Jesuita, dans la *Reponse a l'histoire des Oracles de Mr. de Fontenelle*. Thomasio vero Carol. Frider. Romani libro inscripto: *Schediasma Polemicum expendens quæstionem, an dentur spectra, magi, & saga*. Beckero demum, qui ob inauditas opiniones quasdam innumeros in se ad-

ver-

versarios incitarat, ita multi responderunt, ut facile enumerari non possint: excellunt Melch. Leydeckerus, Van der Wayen, Simon de Vries, Joannes Aalstius, & Paullus Steenwinckel, Petrus Poi-retus, P. Van Mastricht, Van der Hooght, aliique laudati a Grappio in *Theologia recens controversa continuata*.

Addendi his sunt illi, qui in operationibus spirituum percensendis, defendendisque egregie laborarunt; cujusmodi sunt Henricus Morus, Josephus Glanvilius in *Sadducæismotriumphato*, Lambertus Daneus, Teophilus Spizelius, Martinus Antonius Delrio, Erasmus Franciscus, ceterique, qui tamen non omnes eodem pretio censentur, eademque utuntur *expibela* quæ in hoc negotio potissimum desiderari non debet.

III. Etiam *Psychologia* luculentam decertationum materiam præbuit. Nam quidam Stratonis Lampfaceni Peripatetici sententiam ab oblivione vindicantes, defenderunt, animam humanam esse materialem seu materiam, quæ materia vi quadam sua vitali, & plastica, non vero ratione aliqua, & sensu, singulas materiæ partes conformet alio & alio modo: quos *Materialistas* vocant. [1] Quod ipsum sed aliis, & aliis verbis præter Hobbesium,

C 2

& Spi-

[1] Ut veteres *Materialistæ* & multi, & varii fuere, & varia cogitarunt, ita & recentiores in varias sententias ivere: Veterum aliter de animi humani natura philosophabatur Empedocles, aliter Zeno Citicæus, aliter Aristoxenus, aliter Xenocrates, aliter Dicaearchus; ceteri, tametsi omnes *Ma-
teria-*

& Spinozam, inpios homines, defendere conatus est alter impius, Guilelmus Cowardus medicus Londinensis. in *Cogitationibus Posterioribus de Anima*, & in *Vindicatione rationis, & religionis contra imposturas Philosophia*. Sed impudentissimum, & stolidissimum hominem persregcrunt Joannes Broughtonus, edito *Tractatu de Natura Anima Rationalis*; itemque Menardus, Lesleyus, Afshetonus, aliique. Eundem errorem admisit hoc saeculo Hohenfienius, quem Bucherus refutavit. Ut ea taceam, quæ de facultatibus animæ Cartesiani, Leibniziani, aliique disseruerunt.

Neque vero minori contentione & animi, & corporis *Libertatem animi nostri* defenderunt philosophi Recentiores contra Hobbesium, qui fatalem quamdam necessitatem inducere conabatur, tollereque libertatem. Quod ille efficere præsertim adortus est quodam libro, quem contra Joannem Bramhallum episcopum Derientem edidit. Eum tamen luculentissime confutarunt ex Anglis Cumberlandius *Dissquis. Philos. de Legibus Nat:* ex Germanis Leibnizius *Consid. ad opus Hobbessii de Lib. necess. & casu fort:* ex Italis præter ceteros Moniglia *Dissert. contro i Fatal. Part. 2.* Maiorem adhuc & acuminis, & sophismatum copiam ad eundem errorem defendendum adduxit alter Anglus, Collinsius libro ita inscripto: *Recherches philosoph. sur la liberté de l'Hom-*

terialista essent. Vide Ciceron. Tuscul. Disp. L.I. c. 9. seqq. Ita & ex recentioribus Hobbessius, Tolandus, Spinoza, ceterique; etsi eandem impietatem defendant, varie se explicant, & ex diversis principiis sua ducunt.

PHomme: quem ex ipsis Anglis refutavit Clarkius. *Remarq. sur un Liv. int. Recherches &c.* & in *epistolis* quibusdam: itemque laudatus Moniglia P.L. sect.4. Hæ tamen omnes decertationes vehementius instauratæ sunt postquam Leibnizius primo, tum Wolfius ediderunt systema *Harmonia Præstabilita*, ut explicarent complexionem animi & corporis, seu rationem qua alterum ab altero adscitur, & movetur. Nam quidam opponebant, ex prædicto systemate planè infirmari libertatem nostram. Alii e contrario systema Leibnizio-Wolfianum defendendum suscipere, ajentes; ex eo nequaquam officii humanæ voluntatis libertati: quod fecit singulari libro Christian. Wolfius, itemque Georgius Bernardus Bylfingerus [1] aliique Wolfiani.

Majori adhuc studio ac diligentia *copulationem*, & *commercium*, ut ita dicam, *corporis & animi* investigarunt Philosophi nostra memoria, ac parentum. Nam præter Scholasticos, qui systema *influxus* multo ante excogitarant, [2] duo nova systemata cogitata & inventa suere. 1. *Assistentiæ*, vel etiam *causarum occasionalium*: [3] quorum primum

[1] *In Dilucidat. Philos. §.302.*

[2] *Systema influxus Physici in præsentia multi Philosophi gravissimi defendunt, etiam inter Germanos, contra Wolfium, & Leibnizium: veluti Gottsched. Vindicie system. influxus Phys. Lipsiæ 1727. Hollmannus Dissert.2. de Harmon. præstabilita: Ruardus Andala de Union. Ment. & Corp. Physica, Langius, & alii.*

[3] *Systema assistentiæ in hoc convenit cum systemate*

num Cartesius, alterum Cartesiani primores, ut La Forge, Cordemans, Malebranchius, Sylvanus Regisius, ceterique proposuerunt. [1] 2. *Harmonia præstabilita*, quod systema Leibnizius primus cogitavit, ceteri vero, ut Wolfius, Hanschius, Reinbeckius, Schreiberus, Bylsingerus, Billebius; Schlof-

stemate caussarum occasionalium, quod utrumque tamquam certum ponat, nec animum aliquid facere in corpore, nec contra corpus in animo, aut ullum alterius in alterum influxum physicum esse. In hoc differt, quod in primo hominis animus etiamsi non possit motum producere in corpore, tamen motus a Deo producti mutandi potestatem habeat, lineamque pro lubitu alio & alio flectere possit. In altero animus nihil omnino facit in corpore, vel e contrario: sed Deus secundum leges a se latus, occasione volitionum animi, hunc vel illum motum in corpore facit: occasione vero motuum, qui in corpore ab ipso Deo excitantur, efficit animi sensus, perceptionesque. In hanc opinionem ierant Cartesiani aliqui, ut occurrerent argumentis, quæ Cartesii systema labefactare videbantur.

[1] Petrus Aliacensis cardinalis, qui anno 1425 obiit, L. 4. Sententiar. in Repertorio suo generali, saltim veluti probabilem ponit sententiam caussarum occasionalium. Quod idem putat Gabriel Biel e Societate Clericorum Vitæ Communis, in Academia Tubingensi Theologus, qui cessit e vita anno 1495. Quod eorum causa dictum esto, qui propter ejusmodi opinionem Malebranchium, ceterosque Occasionalistas in invidiam vocant. Videbis Christophor. Scheiblerum Metaph. L. II. cap. 2. tit. 19.

Schlosserus, alique fufius, accuratiusquẽ expo-
fuerunt. Quæ duo systemata eo confilio condita
fuere a philofophis Recentioribus, ut ea, quæ in
hac [corporis, & animi] viciffitudine dandi, ac-
cipiendique observantur, phænomena fi non vere,
faltim ingeniofe, & non incommode explanaren-
tur. Effecerint, an non, noftrum non eft hoc loco
judicare. Illud extra controverfiam pofitum vide-
tur, nihil ultra inveniri poffe, quod non ab iftis
Philofophis pro ejufmodi opinionibus aut defenden-
dis, aut profligandis fuerit excogitatum. [1]

Caufarum Occafionalium fystema confutarunt
illi, qui contra Cartefianos præfertim contra Ma-
lebranchium, qui hoc fystema perpolivit & inlu-
ftravit, fcripta ediderunt: quos inter referuntur
Fr. Lamius, Sylvanus Regifius, Stair, Leibnizius,
alique: quibus tamen adfclæ Malebranchii aliquid
respondendum putarunt. [2] *Har-*

[1] *Leibnizius quadam epiftola ad Pfaffium data*
[vide Acta Erudit. Lipfiæ 1728. pag. 125.] ait, fe
harmoniam præftabilitam veluti fabulam philofophi-
cam jocandi cauffa excogitaffe. Verum tam ferio,
tamque vehementer poftlea pro ea pugnavit, ut fufpi-
cionem ingerat lætori cum ex animi fententia id ju-
dicaffe, & faltim, ex confuetudine eam legendi &
tractandi, nubem pro Junone accepiffe.

[2] *Eorum, qui, pro cauffis occasionalibus fte-*
terunt, nemo, mea fententia, tolerabiliorem ex-
plicationem adduxit, quam Cl. Sturmifus Phyf.
Tom. I. c. 4. Ἐπιτησις ἐνδετικῆ 4. in Hypoth. 2. pag.
m. 165. feqq. quæ non difficulter ad bonum fenfum
revocari poteft: faltim oftendit, multum hoc loco
de nomine difputari.

Harmoniam præstabilitam, tamquam opinionem paradoxam, multo plures Philosophi. infectati sunt, ut Foucherius, P. Bayle, Tourneminius, Franciscus Lamius, Clarckius, Sthalius, alique: quibus ipsemet Leibnizius seorsum respondit: sed multo diligentius, largiusque Bylfingerus, [1] qui omnia, quæ contra objici possent, accurate exposuit, &, ut sibi videtur, refutavit. [2]

Multum itidem *de origine animæ* [3] disputatum est a Recentioribus philosophis, qui controversiam pæne sopitam subtiliter disquirendo iterum in scenam revocarunt. Et sane fuit olim hæc apud Antiquos philosophos nobilis controversia, quæ acutio-

[1] De Harmonia animi, & corporis humani ex mente Leibnizii. Lipsiæ 1723. 8.

[2] Vide Ludovicium in Histor. Philos. Leibnizianæ, itemque in Histor. Philos. Wolfianæ, qui libros omnes percenset:

[3] *Opiniones de origine animæ & apud veteres Ethnicos, & Judæos, immo & apud Christianos variæ fuere: „ Super animæ statu, inquit Hieronymus, memini vestra quæstiuncula, immo maxima Ecclesiastica quæstionis: utrum lapsa de cælo sit, ut Pythagoras philosophus, omnesque Platonici, & Origines putant; an a propria Dei substantia, ut Stoici, Manicheus, & Hispana Priscilliani hæresis suspicantur; an in thesauro habeantur Dei olim condita; ut quidam Ecclesiastici stulta persuasione confidunt; an quotidie à Deo fiant, & mittantur in corpora, secundum illud, quod in Evangelio scriptum est; Pater „ meus*

tiorum quorumque ingenia fatigavit. Quidam e materia educi animum putabant. Alii a parente cum semine in corpusculum prolis traduci iudicaverunt; quod extrema ætate ante alios Sennerti schola tueri adorta est. Alii a Deo creati, & in corpora, cum primum generantur, infundi animos de-

D

fen-

„ meus usque modo operatur, & ego operor; an
 „ certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinaris,
 „ & maxima pars Occidentalium autumant; ut
 „ quomodo corpus ex corpore, sic anima nascatur
 „ ex anima, & simili cum brutis animantibus con-
 „ ditione subsistat. „ Epist. ad Marcellinum, & Ana-
 „ ppsychiam, Oper. Tom. III. part. 2. p. 642. edit. Mar-
 „ tian. Varias etiam sententias persequitur Augusti-
 „ nus de Libero arbitr. L. III. c. 21. Judæos autem vel
 „ omnes, vel fere omnes existimasse animas ante cor-
 „ pora existisse, ait Menasseh Ben Israel de Creat. L. I.
 „ probl. 15. p. 61. Id certum est, PP. usque ad VIII.
 „ a Christo sæculum, & eo amplius, dubiam visam
 „ esse sententiam de animarum origine, ut legi potest
 „ apud Cl. Norisium cardinalem in Vindiciis Augusti-
 „ nianis c. 4. §. 3. & Natalem Alexand. in Hist. Eccles.
 „ Sæculi V. cap. 4. §. 9. Habemus a concilio Lateranen-
 „ si III. anno clocxv. cap. de Fide Cathol. decretum
 „ hoc: „ Deus sua omnipotenti virtute simul ab initio
 „ temporis utramque de nihilo condidit creaturam,
 „ spiritualem & corporalem, Angelicam videlicet
 „ & Mundanam: ac deinde humanam quasi com-
 „ munem ex spiritu & corpore constitutam. „ Ita-
 „ que Theologi secundum P. Lombardum piam senten-
 „ tiam, nempe animas tunc creati cum corporibus in-
 „ fundantur, defendere solent.

fendebant. Postremo alii e cælo, vel astris, vel nescio quo loco induci in corpora humana animum existimabant, tametsi non omnes eodem modo: ut Morus, Leibnizius, Planerus. Ex quo *Traductianorum*, *Creatianorum*, *Inducianorum* sectæ superiori sæculo rursus auditæ fuere, quæ turbas nimis multas in scholas induxerunt.

Atque hæc, Adolescentes, de Metaphysicæ historia vestri gratia dicta sunt. Superfedeo reliquis decertationibus minoris momenti, quæ ab non nullis Metaphysicis institutæ sunt, propterea quod ad alias disciplinas spectare jure optimo videantur. Hæc satis planum faciunt, quam claro lumine Recentiores nostri disputationes illas veteres collustrarint: quantumque addiderint, ut disciplina ipsa nugis liberata perfectionem quamdam, & veluti maturitatem adipisceretur: & usui esset tum disciplinis reliquis facilius addiscendis, tum propulsandis hostibus religionis nostræ.

ALOYSII ANTONII VERNEII

EQUITIS TORQUATI, ARCHIDIACONI EBORENSIS

D E

RE METAPHYSICA

AD USUM

LUSITANORUM ADOLESCENTIUM

LIBER SECUNDUS

IN QUO

DE NATURA ET USU ONTOLOGIAE
DISPUTATUR

C A P U T I.

*Ostenditur quid sit Ontologia, & quo
modo sit nata.*

OMINIS mens, quæ & miseria sua imbecilla est & tarda, & vitio voluntatis, ac sensuum tardior efficitur ad verum investigandum, unò adjumento expedita redditur ad id consequendum, nempe præceptis

Logicæ disciplinæ: quæ & causas erroris minutatim persequitur; & viam sternit, qua ex tanta errorum mole, quibus undique obruimur, emergamus; veritatemque ipsam nudis oculis, id est,

D 2

quam

quam minimo errandi periculo, contempsemur. Quod ipsum in Logica nostra copiose exposuimus: Et certe non alia medicina animi tarditati & infirmitati brevius, efficaciusque, quam Logica, medetur: quam si quis penitus cognoverit, in eaque valde exercitatus fuerit, non is ad veritatem explorandam, aliisque exponendam, qui finis ultimus germani Logici est, validiori auxilio opus habebit.

Unum illud superest, ut Logicæ præcepta ad singula argumenta recte applicemus: quod ipsum est in unaquaque re esse Logicum. Id vero ad singulas scientias pertinere evidens est: quarum est Logicæ artis præsidio verum, vel certum, vel probabile intra suos quæque terminos, investigare. [1]
Sed

[1] *Eg. 1. Physica ex regulis Logicæ phænomena omnia accuratissime investigat, & comparat inter se. Ex phænomenis causas secundum leges probabilitatis, id que analogiæ ope, explorat.*

2. *Medicina itidem, analogia duce, ex Logicæ præscripto morborum naturam probabiliter cognoscit: &, qua medicina sanari possint, probabili ratione declarat.*

3. *Ethica stricte accepta naturam hominis moralem, id est, naturam corporis, & mentis quatenus ad mores referuntur, explorat: variosque animi morbos iisdem legibus odoratur: tum ex certitudinis legibus eorum medicinam proponit, nempe summam felicitatem ac bonum, cujus effectus demonstrat, item que viam ad id perveniendi.*

4. *Jurisprudentia Naturalis, altera pars Ethices*

Sed cum homines non modo disciplinæ rudes, verum etiam litteris exculti, alia & alia de causa præcipitanter judicantes, ad præcepta Logices in singulis uniuscujusque disciplinæ partibus exponendis

ces, ex ipsa humana ratione, secundum regulas demonstrationis, leges justis, & honestis deducit: atque de officiis hominum, quæ ex iis proficiuntur, præcipit.

5. Prudentia Civilis, tertia Ethices pars, quæ Politicam itidem comprehendit, & quæ prudentia regulas exponit; & ipsa legibus demonstrandi utitur interdum, ut ex suis principiis conclusiones germanas cogat: interdum legibus probabilitatis, quarum ope examinat, an hoc, vel illo casu leges habeant locum, an aliter.

6. Jurisprudentia Civilis, & Pontificia ex præceptis Hermeneutices vim Legum explanat: tum doctrinam probabilitatis adhibens, probabiliter cognoscit, an singula res, quæ accidunt, sub hac vel illa lege contineantur; id est, ex ea finiri ac judicari possint.

7. Theologia Naturalis ex legibus demonstrationum, quæ in Logica traduntur, existentiam unius Dei, ejusque proprietates demonstrat.

8. Theologia Revelata legibus illis utens, quæ de evidentia morali tractant, primum ostendit, scripturam Sacram a Deo traditam fuisse. Tum certo demonstrat, eodem sensu accipiendam, quo Catholica ecclesia accipit. Postremo ex rebus revelatis quædam certo, quædam probabiliter, quæ magis necessaria videantur, deducit. Utitur etiam regulis

Her-

dis cogitationes suas exigere haud raro omittant; quibusdam illi praesidiis ante muniendi videntur, quam in singulas scientias & artes se inmergant: quo facilius illa judicandi praecipua, quae in Logica generatim didicerunt, ad unaquaque argumenta aptare possint: seu, quod idem est, de singulis argumentis recte dijudicare. De his vero hoc libro est considerandum.

Jam vero praecipua lex investigandi verum in singulis disciplinis est, *argumentum suum ito accurate, atque omni ex parte considerare, ut unaquaque ejusdem proprietates cognita sint*: nam quo plures proprietates, quoque distinctius eas cognoscimus, eo magis ad naturae clariorem cognitionem accedimus. [1]

Porro autem proprietates uniuscujusque rei vel communes cum reliquis sunt, vel singularium rerum peculiare. Quare ut recto ordine in tradendis disciplinis progrediamur, oportet ut, quae

com-

Hermeneutices ad exponendum sensum locorum utriusque Testamenti, & Conciliorum, & Veterum episcoporum. Adeo nulla disciplina est, quae regulas Logicae non adhibeat ad verum inveniendum. Consule quae diximus in Apparatu nostro Part. I. L. 2. cap. 3.

[1] Rei uniuscujusque naturam non nisi ex proprietatibus & modis cognitis venari nos posse, perspicuum est. De hac vero re egimus in Logica L. II. p. 1. c. 10. & II. §. 1. ubi de idea substantiarum: & L. III. part. 2. cap. 1. & saepe alibi. Itaque haec lex & in re Physica, & Morali locum sibi facit: immo vero in omnibus omnino disciplinis.

communes proprietates sunt, prius exponantur: cum quod magis conspicuæ sunt; tum quod ex iis ad singularum proprietatum cognitionem facilius argumentando devenimus; tum demum quia sine ullo negotio cæ ante explorari & intelligi possunt.

Quæ vero sunt communia disciplinis omnibus, vel sunt *principia aliqua*, id est axiomata generalia, quas *primas veritates* nuncupamus; vel *vocabula*, quibus ea exprimi solent. Utræque igitur ante cognosci debent, quam disciplinæ singulæ exponantur.

Porro hæc duæ res disciplinam quãdam faciunt, quam, si respicimus argumentum, *Ontologiam*, seu *Ontosophiam* vocamus; si usum respicimus, *Primam philosophiam*. Cum enim ejusmodi disciplinæ argumentum sit, de proprietatibus *Entis* generatim disputare, vocatur *Ontologia*, quasi dicas, *scientia de Ente*: ÷ enim Græcis idem sonat, quod Latinis philosophis *Eus*: [1] Cum vero tales notitiæ usui sint in singulis disciplinis, atque ante eas cognosci debeant, ea de causa non nullis *Prima philosophia* nominantur.

CA-

[1] *Ut ab ἄνθρωπος & λόγος Ontologia, seu sermo de eote, ita ab ἄνθρωπος & σοφία Ontosophia, id est philosophia entis, vocabulum natum est.*

CAPUT II.

Docet cui usui & utilitati sit Ontologia.

Hinc perspicuum est, *Ontologiam*, si ea recte & ex merito æstimatur, nihil aliud esse, quam *præfationem* quamdam, & *prolegomena*, ut ita dicam, *scientiarum omnium*: propterea quia & axiomata communia suppeditat, & nomina generalia definit, quo facilius singula ad certas classes revocare, suis nominibus distinguere, ac ex principiis clarissimis inlustrare possimus: &, quod inde fit consequens, res omnes plane ac distincte cognoscere, de iisque ordine ac ratione differere.

Hæc si recte expendieritis, nullo labore intelligetis, quanto in singulis disciplinis tradendis *Ontologia* usui sit: quantumque adjumenti tum ad recte differendum, tum ad rem quamque aliis exponendam adferat ipsa. Quare cum *Ontologia* veluti fax quædam lumen faciat disciplinis reliquis, illud liquido existit, nihil adolescentibus utilius esse *Ontologia*, si ea recte tradatur: nihil eadem perniciosius, si abstrusis, & inanibus controversiis oneretur, ac perturbate exponatur. Ut enim corpora exilia affabre elaborata meridiano Soli exposita tanta lucis copia perfunduntur, ut vel minores recessus, & partes exilissimas distingui sinant, ac pulcritudinem suam omnem intuentibus & investigantibus ostendant; eadem vero Lunæ splendori objecta, non modo minimas partes oculis eripiunt, sed etiam elegantiam, immo & colorem deperdunt adeo; interdum ut informia quædam corpora & rudia videan-

deantur; ita disciplinæ singulæ si ad germanæ Ontologiæ regulas expendantur, perspicuæ sunt, faciles, nulloque negotio intelligi possunt: sin autem ad confusam illam non nullorum Ontologiam referantur, tam obscuræ evadunt, ut nihil aptius ad miscendas veras & perspicuas humanæ rationis, id est logicæ Naturalis, regulas inveniri possit.

Itaque boni Metaphysici est ita Ontologiam tractare, ut ad finem, ad quem illa est inventa, compendiarîa via adolescentes ducere possit. Quare ea tantum in Ontologia tradi debent, quæ, rebus sine ullo præjudicio examinatis, ad id consequendum quam maxime accommodata videantur. Neque vero id solum, sed etiam quanta fieri potest claritate & brevitate eadem argumenta tractari debent.

Duo itaque in Ontologia omnino præstanda sunt: Alterum, nomina, quæ in usu sunt apud Philosophos, quæque non unius, aut alterius scientiæ peculiare, sed ad omnes pertinent, accurate explicare, eisque certam & claram notionem subungere, ut ex illis disputantes confusionem omnem vitemus, rem aperte intelligamus: id est, singulas objecti partes, seu proprietates seorsum & abstracte consideremus, [1] ideoque sine ulla obscuritate rem ipsam cognoscamus: cujus defectu plerique omnes errores in singulis disciplinis nascuntur, ut

E in

[1] Considerare singulatim proprietates illas, quæ reapse conjunctæ sunt, illud est, quod vocamus abstrahere unam ab alia: & proprietas illa seorsum sumpta vocatur abstracta. Consule, quæ dicemus infra Libro III. cap. 2. ubi de Ente.

in Logica disputavimus. [1] Alterum; axiomata quædam generalia, si qua ex illis duci possunt, tamquam certos canones constituere, ut eorum adjuvamento in singulis argumentis alias & alias cognitiones veras & utiles elicere, falsas & inutiles controversias vitare queamus. [2]

CAPUT III.

*Demonstratur Metaphysicos Scholæ haud recte
Ontologiam pertractasse.*

HAEC quoniam Scholastici non animadverterunt, tam perturbate Ontologiam [3] tradiderunt, nihil ut obscurius, & perturbatius cogitari possit: nihil ad verum Ontologiæ finem adipiscendum inutilius, immo vero nihil perniciosius.

Atque ego, Adolescentes humanissimi, me in invidioso argumento vel invitum versari sentio. Quod ipsum etiamsi in libris meis non uno tantum loco studiose vitavi, ne viderer morosis quibusdam atque ineptissimis censoribus, quorum satis copiosus est numerus, Aristotelicos vellicare velle, eoque dedita opera frequenter exagitare; tamen vel ipse rerum ordo atque disciplinæ facies me volentem nolentem impulit in hunc locum, ut de eorum Me-
ta-

[1] Libro II. part. 2. præsertim cap. 3.

[2] Nalli alteri usui esse posse Ontologiam in tradendis disciplinis, rem sine ullo præjudicio consideranti evidens est.

[3] Scholasticorum Metaphysica nihil erat aliud quam Ontologia.

taphysica tractandi ratione differerem : quamque bene, aut male de Ontologia mereantur, explicarem. Quid? ego in hac Europæ luce, in media Urbe scribens, ubi Pontificis Max. beneficio, ac omnium ordinum favore Eclectica philosophia tanto cum plausu exponitur, res omnes pro merito æstimantur, nec jam Veterum philosophorum sensa, sed humanæ rationis præcepta, in iis, quæ naturæ vires non excedunt, expenduntur, ea sola pro regula habentur; verear, quid de Ontologia superiorum sæculorum docti viri censeant, explicare? Quid? propter invidorum malivolentiam, & syncopantiarum ineptissimas reprehensiones abstinere ab iis exponendis, quæ vobis recte instituendis necessaria sunt? Quod si id facerem, si tam levi de causa officio deessem, tum ego indoctus plane, tum parvi animi, tum nullius consilii essem.

Quamobrem sciant obtrectatores isti Recentiorum philosophorum, me nulli eorum esse inimicum, nulli litem intentare, immo vero nullam talium vituperationum rationem habere. Quod si aliqui eorum se a nobis læsos, & male acceptos esse clamitant, ipsi sponte se produnt, atque talium flagitiorum reos esse vel nullo accusante declarant. Sed hæc hæc hactenus.

Nos vero, Adolescentes ornatissimi, religioni ducimus ea tacere, quæ disciplinæ, quam tradimus, illustrandæ, necessaria esse viri doctissimi & clarissimi arbitrantur. Quare de Ontologia Scholasticorum quædam sine odio, & gratia, ut Historicum, ac Philosophum decet, breviter explicabimus.

Igitur Scholastici philosophi plurima in tra-

denda Ontologia peccarunt, quæ Ontologiam ipsam non modo inutilem, non odiosam, sed ne intelligibilem quidem fecerunt. Quæ omnia ex male intellecta Ontologiæ natura vitia profecta sunt. Nam nec Aristotelis mentem secuti sunt, [1] nec naturæ rationem. Cum enim non animadvertent, ad quem finem Ontologia fuerit excogitata, cuique usui sit, quod ante monuimus; non eam ad reliquarum scientiarum utilitatem retulerunt; sed in ea tamquam scopo constiterunt: atque hunc finem sibi proposuerunt, subtiliter, & sine ullo fine disputare; altercandoque ostentare summum ingenii acumen. Hinc illa de *objecto communi & multiplici* copiosissima disputatio: hinc perpetua contentio de *universalibus*, de *conceptu entis*, de *præcisionibus*, & *distinctionibus*, de *transcendentibus*, de *principio individuationis*, de *ente rationis*, de *negationibus*, de *regulis predicamentalibus*, de *predicamentis*, præsertim de *subsistentia*, & *relatione*; itemque de *possibilitate plurimorum entium*, & hujus generis alia obscurissima, & intricatissima, quæ ego cum nec essem nimis tardus, nec in iis parum temporis & studii consumissem, idque magno meo incommodo, non erubescio profiteri, numquam intellexi: cumque a viris & bonis, & doctis requi-

sive-

[1] *Superiõri libro cap. 1. ostendimus, Aristotelem in Metaphysicorum libris proposuisse sibi de ideis illis æternis, seu substantiis inmutabilibus Platonis explicare; ex quibus tamquam idearum fonte cetera per varios emanationis gradus nascantur. Quare ejus Ontologia cum theologia Naturali artissime conjuncta erat.*

siverim, quid ipsi experti fuissent, nec eos aliquid plane intellexisse cognovi.

At intelligant: quid, quæso, adferunt subditi ejusmodi disputationes ad faciliorem reliquarum scientiarum intelligentiam? nullum profecto. E contrario duo hinc & gravissima impedimenta nascuntur, quæ ceterarum intelligentiam penitus retardant. Alterum, quod tempus omne consumunt rebus & plane inutilibus, & quæ humana ratione expediri non possunt: ut sunt, tot inter alia, *possibilitates* illæ innumerabilium rerum, de quibus tam fidenter dijudicant, quasi suis oculis cernerent. Cum tamen perspicuum sit, nulla nos habere principia, ex quibus de rebus *possibilibus* vel adfirmare aliquid, vel negare possimus: si unum & item aliud, quod raro se offert, excipimus. Ex quo tanta confusio existit idearum, ut miseri adolescentes, qui talibus imbuuntur, vix umquam clare, & ex merito de rebus ullis judicare queant. Alterum, quod Ontologiam cum Physica, & Theologia tum Naturali, tum Revelata ita confundunt, ut, quid utraque sit, internosci nequeat. Nam multa de *continuo*, de *quantitate*, de *accidentibus*, de *qualitatibus*, de *motu*, de *vacuo*, aliisque hujusmodi ex Physica sumunt: multa de *subsistentia*, de *relatione*, de *existentia definitiva* ex Theologia divinitus tradita, seu Revelata: non nulla ex theologia Naturali adhibent, ut cum quærunt, *an propositio Deus est sit per se nota secundum se, an quoad nos*: quam quæstionem ita cum aliis miscent de *conceptu entis*, ut, quid utraque sibi velit, nemo facile intelligat.

Et

Et quamquam Ontologia, uti diximus, ea sit, quæ singulas uniuscujusque rei proprietates clarè, & ordine considerare docet, quo facilius & accuratius res ipsas examinare, de iisque rectè judicare possimus; tamen Metaphysica illa Scholasticorum, tantum abest hæc præstet, ut omnia mirandum in modum confundat, eandemque confusionem in reliquas disciplinas inducat. Et, quod miremini, ne ipsi quidem, quod sibi in Metaphysica sua disputandum proposuerunt, plane intelligunt, nedum aliis exponere sciunt.

Miratus sum haud ita pridem oscitantem sapientiam cujusdam Peripatetici bene noti, qui cum in proœmio Metaphysicæ fateatur, *objectum adæquatum Metaphysicæ esse ens reale*; tamen eodem loco declarat, disputationes de *ente rationis* ad Metaphysicam spectare, de quibus tamen ille in Logica sua sine ullo fine disputat. [quod alii in Metaphysica faciunt] Deinde cum ponat, *objectum attributionis Metaphysicæ esse Deum, ad quod objectum cognoscendum referantur omnia, quæ in illa scientia tractantur*; ipse tamen totam Metaphysicam suam rebus abstractis & subtilibus absolvit: de *Dei existentia* vero non nisi capite prope ultimum differit, idque tam breviter, leviterque, ut maior pars capitis in locis Scripturæ, ac PP. percensendis, & hujus generis aliis importunis, consumatur: argumenta vero illa naturæ Physica, & Metaphysica, quibus hæc veritas perspicue ac firmissime contra Atheos demonstratur, silentio prætereat, tantum quædam adferat inter vias. Postremo cum lectorem moneat, *Metaphysicam præter ens reale, considerare etiam Deum, & Angelos*; de Angelis in Metaphysica sua

sua ne verbum unum quidem facit. Ita occæcant mentem subtiles illæ disputationes Metaphysicæ, quibus hic auctor delectatur, ut ipse, qui e superiori loco docere alios sibi proponit, quid sibi velit, non animadvertat, nec, quod pollicitus est, præstet. Quæ vero de uno dico, de omnibus dicta putatote, qui eadem chorda oherrant. Nisi quod aliqui *Universalis*, & *Prædicamenta* in Logica exponunt, alii in Metaphysica, sed eadem ratione omnes.

Possum, Adolescentes, vobis, adductis eorum locis, meridiana luce clarius demonstrare, quam confusas ideas Ontologiæ, atque adeo Metaphysicæ habeant Scholastici etiam primi ordinis: sed res adeo nota est, ut orationem nostram non desideret. Hoc breviter dico, tam vagam & incertam notionem huic vocabulo *Metaphysica* supponi, ut alias & alias disciplinas sub ea appellatione tractare consentaneum judicarent. Quidam, & is quidem doctissimus, ac gravissimus, tam late hoc vocabulum accepit, ut res longe dissimiles eo insignire non dubitavit. In quo, ut plerique docti judicant, tria ille admisit grandia errata. Nam primum Physicam, & Ontologiam Peripateticam sub nomine *Metaphysica* exponit. Deinde tot addit de divinis proprietatibus, nempe de *invisibilitate Dei*, *incomprehensibilitate*, *infallibilitate*, *scientia*, *voluntate*, *libertate*, aliisque ad theologiam Scholasticam pertinentibus, ut ipsemet in præfatione errorem suum agnoscere, & excusationem aliquam parare coactus fuerit. Sed errorem errore auxit. Nam cum tam multa de rebus a Deo manifestatis dixerit, nihilominus contendit adhuc, *se luminis naturalis, atque adeo Metaphysicæ limites non exiisse*.

se. Postremo. etsi fateatur, *Deum esse primum ac precipuum Metaphysicæ objectum; sequo breviter complexurum omnia, quæ Naturalis theologia de Deo docet, abstinendo ab his, quæ sola revelatione habentur, aut haberi possint; & re vera de primo motore æternum disputet; tamen existentiam unitus Dei contra Atheorum, & Polytheorum argumenta illa intricatissima, quod facere deberet, non probat.*

Qualem, quæso, ideam Ontologiæ, seu Metaphysicæ habere putatis eum, qui Philosophiam omnem & *Metaphysicam* esse, & ita appellari debere censeat? qui cum eò libro declarat, se *XII. Metaphysicorum* libros explanandos summississe; tamen iis *VIII. Physicorum* alios prudens ac sciens adjungat? qui fines humanæ rationis, ac divinæ revelationis non internoscat? qui putet res divina declaratione cognitæ ad *Metaphysicam* revocari posse? Quod si *Metaphysicam* eâ de causa inscripsit, quod animadvertit *Physicam* omnem Scholasticam abstractis notionibus tantum contineri; deque iis *Metaphysicorum* vulgari more subtiliter disputare; ne sic quidem ulla ratione excusari potest. Nam primum non animadvertit, quid apud Peripateticos suos significet *Physica*: deinde partes Philosophiæ omnes mirifice confudit. Eodem jure Logicam, eodem theologiam Scholasticam *Metaphysicam* inscribere posset: quod in viro docto, & qui Philosophus haberi amat, ferendum non est.

Sed nolo, Adolescentes moderatissimi, viros gravissimos, & qui apud quosdam veteri philosophandi viæ addictos summo in pretio sunt, risui obijcere, si omnia errata minutatim exposuero, quæ in

in eorum libris se offerunt. Fateor hæc hominum vitia non esse, sed ætatis, in qua non dum severioribus disciplinis maxime Philosophiæ adfulserat lux illa & pura, & copiosa, quæ postea eluxit. Unum doleo tanta ingenia; ut illa erant Scholasticorum quorundam, in tam leves, & obscuras, & inutiles sententias incidisse: quæ nostra ætate veris Philosophis, qui ea interdum considerant, risum movere solent; delicatioribus vero stomachum, & contemptum: idque adeo, ut *Metaphysici* nomen apud eos, quasi obscuri, & inepti Philosophi nomen habeatur.

Hæc satis sint, Adolescentes, ut intelligatis, Philosophos illos, qui Ontologiam Scholæ ritu exposuerunt, male de eâ meritos haberi: cum quod eam ad finem suum non direxerunt; tum quod multa importuna, & vix intelligibilia adhibentes, Ontologiam implicarunt potius, quam explicarunt: talemque reddiderunt, quæ nulli usui sit addiscendis optimis disciplinis.

CAPUT III.

Docet Philosophos Recentiores Ontologiam accuratius exposuisse, sed alios alio modo.

QUAE cum cognovissent Recentiores philosophi, atque sibi proposuissent, Ontologiam ad finem, ad quem illa fuit excogitata, referre conformareque; primum eam ab aliis disputationibus, quæ ad ceteras scientias pertinent, separaverunt, & quamdam disciplinam separatam constitue-

tuerunt. Deinde res omnes, quæ non modo reliquis disciplinis non opitulantur, sed nullo modo intelligi, nullaque ratione naturæ finiri possunt, removerunt: quod hominis, qui modo sanus sit, esse non putarunt ea ignorare, quæ facta sunt; de rebus vero, quæ fieri possunt, vel non possunt, esse sollicitum. Postremo ea, quæ reliqua fuerunt, & non nihil utilitatis habere cognoverunt, ita tractarunt, ut & clare, & breviter, & ordine quam apertissimo exponerentur.

Hæc vero non uno eodemque tempore philosophi Recentiores præstiterunt: sed ex infimo statu, ut sunt res humanæ omnes, veluti per gradus ad suum fastigium Ontologia pervenit, quod supra demonstravimus. [1] Nam tametsi primi illi Instauratores Philosophiæ superiori sæculo vulnere multa Ontologiæ sanarunt; ea tamen reliquerunt, quæ satis essent, ut universum Ontologiæ corpus quasi tabe quadam contaminaretur. Quare non nisi sæculo nostro, idque post multum laborem, & meditationem, Ontologia vero colori, & sanitati restituta est; medicinam, ut ita dicam, parantibus, in Angliâ Joanne Lockio, in Germania Christiano Thomasio: qui duo Philosophi Metaphysicos ab illo veterno excitarunt, in quo tot sæcula, ne dum tot annos, etiam viri cetera docti, & oculati, jacuerunt.

Sed quoniam de his auctoribus diximus in Logica, quæ necessaria videbantur ut de eorum philosophandi ratione, de virtutibus, de erratis judicare possemus; ea tantum addemus in præsentia, quæ
satis

[1] *L. l. cap. 3. & 4.*

satis sint ut aperte intelligatis, quidnam illi in tradenda Ontologia maxime peccarunt.

Porro ex dictis superiore libro [1] manifestum est, plerisque omnes Philosophos, qui proximo seculo scriptis ejusmodi nobilitati sunt, duo in Metaphysica tradenda errata admisisse: Alterum, quod de retinendo vocabulo *Metaphysica* nimis solliciti, multum temporis, & laboris consumere disputantes, an nomini *Metaphysica* aliæ & aliæ partes Philosophiæ subjici possint. Ex quo illa varietas opinionum, de qua loco laudato disseruimus: aientibus aliis, *Metaphysicam* comprehendere, præter *Ontologiam*, etiam *Psychologiam*, & *Theologiam Naturalem*; aliis *Metaphysicam* esse partem *Physicæ*, aliis partem *Logicæ*, aliis aliud omnino, uti alio loco diximus. Quasi vero singulæ Philosophiæ partes non suis nominibus distingui, & ad suas classes commode referri possint.

Alterum est, quod nimis multam operam & studium posuere in finiendis aliquibus controversiis, quas si libero judicio examinamus, nihil disputationis habere plane deprehendemus. Quibus vitiis Recentiores etiam acerrimi ingenii, & magni nominis infuscantur: quorum animis nescio quæ prava consuetudo religionem injecit, ut aliquid subtilitatis retinerent in Ontologia, quo facilius Scholasticorum sermonem noscere possent. Quasi ex multitudinis judicio, non vero ex gravissimorum hominum sententia, judicanda sint hæc. Et hæc primi.

At non nulli Philosophi hac nostra ætate de nomine *Metaphysicæ* non laborantes, quod infinitæ

F 2 con-

[1] c. 3.

contentionis erat materia, diversas ejusdem disciplinæ partes fecerunt, quas certis nominibus significarunt. Velut Wolfius, & ejus adseclæ aliqui, qui *Ontologiam* a reliquis partibus seorsum disputaverunt.

Hi vero in contrarium vitium, ut mihi videntur quidem, incurrentes, dum vetera delere curant, tot alia addiderunt, ut haud sciam an implicationem eam disciplinam fecerint. Nam primum *Ontologiam* ipsam tam strictæ methodo *Mathematicæ* supposuerunt, ut nihil supra: ex quo in demonstrandis rebus minutis, & plane perspicuis, & de quibus nemo, nisi ineptus, dubitet, præter modum occupatos fuisse necesse fuit: existimantes non nisi hac ratione res ordine *synthetico* demonstrari posse, quod omnino est falsum. [1]

Deinde, quod consequens fuit, inutilia plurima, demonstrationum inlustrandarum gratia, addiderunt, quæ mentem hebetant potius, quam aciunt, expeditamque reddunt. Ut illud mittam, eorum quosdam in recensendis Veterum, & Recentiorum placitis, in disputandis *Physicis* controversiis a propo-

posi-

[1] *Si singulas argumenti partes ita disposuerimus, ut ea prius exponantur, quæ faciliora sunt; ex his reliqua deducantur, ita ut priora posterioribus lucem faciant, quantum per argumenti naturam licet; synthetico ordine philosophabimur, quin mentem oneremus apparatu illo definitionum, axiomatum, theorematum, demonstrationum, lematum, & ejus generis alia, quæ cum ad certa argumenta, veluti *Ontologiam*, applicantur, tantum abest mentem inlustrant, ut impediunt potius, & confusivum pariant.*

posita alienis, verbo dicam, in ostentanda eruditione minime necessaria nimios extitisse: quod an bonæ methodi legibus consentaneum sit, viderint ipsi: saltem methodum illam Mathematicam, quam retinent, parum aut nihil argumento luminis adferre, clare demonstrant.

Tum eam ultra meritum extulerunt: ut qui eorum labores; qui volumina, qui elogia illa amplissima, quæ plenis manibus fundunt, recte perpenderit, plane intelligat; eos; qui talibus delectantur, haud recte de Metaphysica seu *Ontologia* judicare posse.

Postremo sibi ipsi non constant. Nam cum ponant, Metaphysicam esse disciplinam, quæ *notiones communes; quæ ad singula pertinent, distincte explicat*; tamen præter *Ontologiam*, de qua id vere dici posset; *Metaphysica* nomini subjiunt *Cosmologiam*, seu disputationem de Mundo, quæ prior pars Physicæ est: & *Psychologiam*, seu de Anima, quæ itidem pars est Physicæ: & *Theologiam Naturalem*, seu de Deo, quæ etiam Physica est, vel potius prima Theologiæ pars. Non quod ego bellum nominibus movere velim, sed quod omnino rationi consentaneum videbatur, ut vel nomine *Metaphysica* sublato, disciplinas singulas seorsum pertractarent; vel eo retento; ea, quæ Physicæ partes sunt, ad scientiam *universalium* non revocarent: hoc magis quod iidem fatentur, *Ontologiam* principia suppeditare, ex quibus *Cosmologia, Psychologia, & Naturalis Theologia*, non secus ac ceteræ disciplinæ, illustrantur.

Facile ut dicere possimus, ex singulis auctoribus, qui de hac disciplina accuratius scripsere, utilia multa, & commode dicta sumi posse: neutrum ta-

men

men nos vidisse, quod pace tantorum virorum dictum sit, qui modum teneret, quique Ontologiam ex omni parte perfectam ederet. [1] CA

[1] Non est necesse eos confutare, qui Ontologiam quasi omnino inutilem judicantes, in contrarium cucurrerunt: veluti recentissimum illum Metaphysicum, de quo libro superiori commemoravimus: recte enim, an secus judicet, ejus Metaphysica declarat. Nam tametsi ponit veluti certum, nomina, de quibus Ontologia disputat, ita clara esse, ut vel rustici ea intelligant; ipse tamen, quod Metaphysicam non definiat, modo eam quadam acceptione usurpat, & scientiam scientiarum vocat; modo alia acceptione, & continet Physicam. Qui consultius faceret, si nobis explicaret, quid sit scientia scientiarum, quid Metaphysica, cur Physicam completi debeat, cetera, quae adfert. Præterea, quod nomina, quae alii aliter accipiunt, & ex quorum definitione controversiæ plurima nascuntur, nusquam definiat; quod nova nomina, & insolita significatione inducat, ita confuse disputat, ut, quid ipse sibi velit, nemo facile intelligat: adeo ut, quo se a censura liberarit, alias, & alias explicatio- nes subnectere consentaneum judicavit. Immo, quod vix credi potest, cum in pios Philosophos, quorum errores non nisi in varia acceptione verborum consistunt, confutare sibi sumat, tamen definitiones nominum nusquam adhibet, sed quasi exploratas ponit: Quae tamen si accurate definiat, quot paralogismos adferat, quam multis, quae intelligi omnino nequeunt, veluti plane sibi cognitis occupetur; facile animadverteret. Sed hac tironum gratia monere satis

CAPUT V.

*Quo modo Ontologia sit pertractanda
demonstrat.*

EGO vero mihi persuadeo, Ontologiam utilitate non carere: minoris tamen esse utilitatis, saltem non tam esse necessariam, quam vulgo habetur. [1] Itaque ut de Ontologia recte judicemus, viamque de ea disputandi penitus cognoscamus, ipsius disciplinæ finem perpendamus oportet.

Cum autem Ontologia [ut sæpe jam diximus, sæpissime monere non erubescimus, immo vero innumerabilium præjudiciorum depellendorum causa id inculcare Adolescentibus necessarium arbitramur] ad hoc fuerit exeogitata, ut principia scientiarum omnium prius ponamus, & explicemus, quo facilius in singulis disciplinis verum inveniamus, aliisque commode & ordine explicemus; relinquatur ea tantum in Ontologia tradi oport-

satis fuerit: nemo enim studiis contritus, & qui de his judicare potest, novam hanc philosophandi rationem, opinor, probabit.

[1] *Veritas hujus propositionis ex iis, quæ de Ontologia Libro IIII. dicemus, perspicue constabit. Nam si ea, quæ in Logica docuimus de ideis claris, & distinctis, de usu vocum in Philosophia, tum etiam de modo investigandi veritatem memoria teneamus, & pro re nata ad singula argumenta accommodare sciamus; omni Ontologia carere sine ullo damno poterimus: quæ nihil aliud est, quam applicatio legum Logicæ ad quædam argumenta generalia.*

oportere, quæ ad id conducant: ea refecari, quæ ad reliquas scientias facilius addiscendas importuna sunt. *Scientias* cum dico, non ex usu semidoctorum loquor, qui eâ pro partibus scientiarum habent, quæ scientiæ non sunt; veluti quæstiones illas Metaphysicas minime necessarias, quibus Theologia illa Peripatetica inquinatur: sed germanas scientias dico, quæ ex principiis veris, aut verisimilibus veritatem vel certam, vel probabilem investigant, ut alio loco exposuimus.

Porro cum principia Ontologiæ tamquam certum ponant, verum inveniri posse quod vel negant, vel dubitant aliqui; illud primum examinandum est, an verum aliquod a nobis cognosci possit, & quale. Deinde, qui sint characteres propositionum illarum, quas pro primis veritatibus habendas esse contendimus.

Itaque duplex Ontologiæ pars illico oculis occurrat: Altera, quæ de modo cognoscendi primas veritates explicat generatim. Altera, quæ generales illas propositiones, seu primas veritates persequitur, quæ ad omnes disciplinas pertinent. His enim duobus absolvitur quidquid ad facilem disciplinarum intelligentiam aliquid commodi adferre potest. [1] Quæ quoniam ex iis, quæ paullo post dicemus, clariorem lucem accipient, de iis hoc loco amplius disputare necessarium non est.

Quare commodè loquuntur illi, qui sentiunt cum Buddeo, Ontologiam esse *Lexicon* quoddam generale Philosophicum, ex quo in singulis disciplinis facilius, & sine ulla ambiguitate philosophamur.

Nam

[1] *Repete, quæ diximus hujus libri capite 2.*

Nam maior pars Ontologiæ, nempe solida secunda, in explicatione vocabulorum generalium versatur: *Lexicon* cum dico, non merum *Lexicon* dicere volo, qui liber vocum significationem tantum adducat; sed qui exponat, qui rationem reddat, & qui regulas aliquot præscribat ad bene utendum dictis nominibus. Quo sane sensu non inepte dicunt aliqui, Ontologiam esse veluti *Appendiculam Logicæ*, propterea quod, ut diximus supra, modum præscribit, quo regulæ Logices planius ad singulas disciplinas accommodari possint. Quamquam alio nomine *prolegomena scientiarum omnium* appellari possit, ut supra exposuimus. [1] G ALOY-

[1] Ex dictis toto hoc capite plane infertur, Ontologiam, præsertim ejus partem secundam, puerorum tantum gratia scribi oportere [adde etiam eorum, qui non melius, quam pueri, judicant] quo facilius nomina definire, ex iis consuetaria deducere, tum demum ab inutilibus disputationibus abstinere queant: id est, quo facilius regulas *Logicæ*, antequam in disciplinas graviores se inmergant, ad omne genus argumentorum flectere & aptare queant, & aliquas notiones utiliores acquirere. Quæ etsi initio singularum disputationum commode adferri possent, tamen cum ejusmodi nomina idemdem in disciplinis occurrant, non incommode prius explicantur. Quod si qui essent, qui singula ad regulas bonæ *Logicæ* recte exigere possent, ut plerique viri celeberrimi nostra memoria, qui *Metaphysicam* vel non attingerant, vel obliterant, natura lumine tum in *Mathematicis*, tum in ceteris disciplinis magno cum rei litterariæ fructu fecerunt, ii omni *Ontologia* supersedere facile possent.

ALOYSII ANTONII VERNEII

EQUITIS TORQUATI, ARCHIDIACONI EBORENSIS

D E

RE METAPHYSICA

AD USUM

LUSITANORUM ADOLESCENTIUM

LIBER TERTIUS

IN QVO

DE PRIMA ONTOLOGIAE PARTE, SEU DE
MODO COGNOSCENDI PRIMAS
VERITATES AGITUR.

CAPUT I.

Quid sint primæ veritates demonstratur.

ED de prima Ontologiæ parte vi-
dendum nunc est. Quid sit *veri-
tas Logica*, diximus in Logica:
nunc, quid sint *primæ veritates*
omnium cognitionum, dicendum
esse videtur.

Nomine *primarum veritatum* significant Re-
centiores philosophi, *propositiones aliquas ita per-
spicuas, ut per alias clariores probari non possint,*

G 2

nec

nec confutari: Quare si qua propositio, tametsi perspicua, occurrat, quæ ex alia clariori illustrari possit, aut refutari, vel hoc solo nomine ex censu *primarum veritatum* delenda est. Hæc definitio adeo est clara, ut ineptus sit, qui eam longo sermone exponere conetur: ineptior, qui id flagitet.

Hinc tres sunt characteres *primarum veritatum*. 1. *Quod sint adeo claræ, ut clariores nulla occurrant, aut certiores, quibus exponi possint.* 2. *Quod tanta consensione, & firmitate ab omnibus admittantur, ut nulli, aut fere nulli sint, habitati ratione generis humani, qui eas respuant.* 3. *Quod ita alte in animo nostro defixæ sint, ut nullis cavillationibus adversariorum, nullis laqueis deleri possint; immo vero ex eorum præscripto vitam suam omnes instituant.* Nam, quæ hæc tria habent, merito pro primis veritatibus habentur.

Porro singulæ disciplinæ suas habent primas veritates, ex quibus ceteræ, de quibus disciplina disputat, proficiscuntur. Sed hæc ita uniuscujusque disciplinæ propriæ sunt, ut nullo modo ad alias trahi possint. Nempe primæ veritates Physicæ ita ejus propriæ sunt, ut ex iis Theologia, aut Ethica strictè accepta disputare non possit. Ideoque hujusmodi veritates, seu principia intra limites unius tantum disciplinæ consistunt. Ontologia vero de iis disputat primis veritatibus, quæ ad omnes scientias pertinent, & ex quibus, ceu fonte uberrimo, ceteræ veritates in singulis disciplinis derivari possunt, & illustrari.

CAPUT II.

*Docet primas veritates cognosci posse
intimo sensu.*

JAM vero aliquas veritates certo cognosci posse, in Logica nostra [1] monuimus contra Scepticos: ubi etiam explicavimus, *criterium veritatis* partim in sensibus, partim in mente poni debere: [2] atque de modo veritatem & sensibus, & ratione investigandi differuimus. [3] Verum eo loco rem quasi nemini sanæ mentis dubiam, ut reapse est, magis posuimus, quam argumentis confecimus: propterea quod longior disputatio inopportuna esset ei, qui tantum *de modo investigandi verum* querit. At hoc libro de iis iterum est disputandum duplici de causa: quarum est altera, ut deliria Scepticorum, qui eas negant, penitus intelligamus: & quo modo iis occurri possit, notum habeamus, & in promptu: altera, ut, quæ sint primæ veritates, ex quibus ceteræ fluunt, penitus dignoscamus.

Porro veritates primas duplici nos via consequimur: vel *intimo sensu* [seu *conscientia*, ut vocant] vel *humana ratione*: Illæ nullo sensuum externorum adjumento percipiuntur, & *interna* vocantur. Hæ sensuum ope comparantur, *externæ* que nominantur. De primis hoc capite, de aliis sequenti capite disputabimus.

Pri-

[1] L. III. part. 1. c. 1.

[2] *Ibid.* cap. 3.

[3] *Ibid.* cap. 7.

Prima itaque, & præcipua veritas humanæ omnis cognitionis est, *cognitio propria existentia, & earum rerum, quæ in animo eveniunt*. Hanc non sensuum ministerio, non ullis argumentationibus, sed *intimo sensu* ac tacita quadam conscientia percipiunt homines singuli: adeo ut interrogati, *an sint, an cognoscant, an velint, aut nolint, an dolorem sentiant, an voluptatem*; sine ulla hæsitatione omnes respondeant, alterutrum ita esse: quia adeo perspicue id menti objicitur, ut nihil supra: & qui aliquo argumentorum genere id ipsum probare vellet, rem obscuraret potius, quam inlustraret.

Itaque prædicta cognitio est maxime evidens: seu, ut alii vocant, habet *evidentiam Mathematicam*: [1] ut etiam ceteræ, quæ ex dicto principio proxime fluunt, veluti demonstrationes omnes recte factæ, quæ iccirco *Mathematicam evidentiam* habere dicuntur. [2]

CAPUT III.

Ostenditur primas veritates cognosci itidem posse recta ratione.

ATque de *intimo sensu* fatis dictum. Venio ad alteram cognoscendi viam, nempe *rectam rationem*. Nomine *rectæ rationis* significamus, *facultatem, quam habent homines. ratione utentes, ut de rebus, quas non intimo sensu percipiunt, eodem*

[1] *Evidentiam Mathematicam, & Metaphysicam eandem esse, diximus in Logica L. III. p. 1. c. 3.*

[2] *Repetere quæ diximus in Logica loc. cit. :*

dem modo judicent omnes, aut fere omnes: quod iudicium ex nullo precedenti ductum, se ipso menti se offert. [1] Hæc itidem definitio per singulas partes adeo perspicua est, ut orationem nostram non desideret.

Itaque *recta ratio*, quæ alio nomine *communis sensus*, & *natura vox* appellatur, in omnibus, modo ac ratione utuntur, inveniri solet. Dixi tamen supra, *vel fere omnes*: quia plurimi, qui ratione utuntur, quædam vel negant, vel dubitant, quæ reliqui uno consensu amplexantur. Hæc tamen probant tantum, huiusmodi homines præiudicatis sententiis impeditos de rebus recte iudicare non posse: nihil tamen efficiunt communi sensui, aut rerum evidenti notioni.

Itaque *communis sensus*, quem Deus posuit in omni animo, omnes quidem ducit ut de rebus perspicuis eodem modo dijudicent. Verum cum Deus hominem liberum condiderit, ipseque libertate sua in iudicia inepta frequenter incidat; ita iis mentem animi hebetat & retundit, ut nihil interdum videat
ex

[1] *Recta ratio duo manifeste complectitur. Alterum, facultatem eodem modo de rebus, quæ extra nos sunt, iudicandi: quæ facultas omnibus inest, qui recto rationis usu valent. Alterum, facultatem inferendi ex veritatibus jam cognitis alias veritates per necessariam concludendi rationem: quod sine prima facultate fieri non potest. Interdum tamen pro prima facultate sumitur, ut hoc loco: interdum pro secunda.*

ex vero; quod alii alio modo faciunt. [1] Quare si uno aut alio casu sensui communi aliquis repugnat, *ineptus*; si in omnibus repugnat, *demens* appellatur.

Illud tamen in hoc casu mirabile occurrit, quod etiam si tanta sit præjudiciorum copia, tantaque in judicando varietas, ut vix unum doctissimum,

[1] *Causæ cur sensus communis non in omnibus eodem modo se habeat, plurimæ sunt, sed ad quædam capita referri facile possunt. Harum 1. est Vana gloria, quæ nos movet ut alio modo, ac ceteri homines, & cogitemus, & loquamur, quo facilius præter ceteros ingeniost prædicemur. 2. Nimia diligentia seu curiositas, quæ nos impellit ut de rebus, quæ humana ratione investigari non possunt, judicium faciamus. 3. Partium studium, quod facit, ut mordicus sectæ, cui dedimus nomen, adhareamus: veluti Pyrrhoniæ, & Academicæ, qui ea de causâ generalem dubitationem vehementer propagarunt. 4. Negligentia, itemque celeritas in judicando, nam sæpe, quod non recte examinemus principium, quod nobis est systematis fundamentum, decipimur a continuata progressionem ac serie illa evidentium propositionum, quæ ex eodem recte deducuntur. 5. Insolens philautia, quæ nos veluti cogit, ut sensui communi non auscultemus, qui veritates quasdam, quæ nobis incommodæ videntur, liquido representat: Hæc aliæque ejusmodi, de quibus Logicæ L.III. p.1. c.5. & 6. commemoravimus, causæ sunt cur homines in quibusdam rebus sensus communis expertes esse videantur: & re vera ita sunt, si reliquum genus humanum, quod alio modo cogitat, cum iisdem conferamus.*

imum, & prudentissimum invenias, qui non in aliquo casu ineptus sit; tamen plerique omnes in certis rebus ita consentiunt, ut nulli magis. Is itaque *sensus communis omnium* pro regula veritatis haberi debet, non ille ineptorum quorundam.

Id adeo verum est, ut non modo in rebus communibus, sed in quibusdam privatis locum habeat. Quare si in iis, quorum notitiam & usum habeo, videam alios non æque exercitatos diverso modo judicare, ac ego; jure optimo judicare possum, eos errare. Sin, rebus omnibus æqualibus, plerique omnes diverso modo judicent, indicium est clarum, & certum me errare: neque enim fieri potest, ut tot homines apti ad judicandum fallantur, ego solus ad scopum collineem.

Exemplo rem inlustremus. Artes singulæ, ut Eloquentia, Poesis, Architectura, Pictura, ceteræ habent aliquid sibi peculiare, in quo sita sit eorum perfectio: idque non unus, & alius de populo, sed viri his studiis contriti, & in Antiquitate bene versati soli cognoscunt. Finge te orationem aliquam, vel poema a te, vel ab amico factum vulgare, atque laudare, sed tale, quod tibi, tuique similibus tantum placeat; at viris plerisque, veteris Eloquentiæ, & Poesios callentissimis, purum *sexcentismum* sapiat. Quis sanus dicet, te recte judicare, ceteros errare? quia verisimile non fit, ut tot homines, qui ea callent, ex quibus recte judicare apti sint, errent, tu vero solus recte judices. Itaque communis ille *sensus omnium*, qui recte judicare in his possunt, nobis sit oportet criterium veritatis. Ideoque quod plerique omnes bene docti in aliqua facultate judicant recte se habere;

ita se habeat necesse est: nam hoc commune iudicium est quædam naturæ vox, quæ in hominibus, qui dijudicare possunt, ex intimo pectore erumpit.

∴ Dixi bene docti, & qui dijudicare possunt: nam si innumeri *sexcentistæ* v. g. aliquid vel laudent, vel vituperent, nihil momenti adferunt: nam cum in Antiquitate versati non sint, nec recte iudicandi principia noscant, nihil efficere possunt adversus eum, qui talibus principiis munitus sit: proptereaque audiendi non sunt. Quod autem de Eloquentia, & Poesi dico, de ceteris artibus ingenuis, ut Architectura, Pictura, Musica, immo & de vulgariis omnibus dicta putatote. In omnibus his sensus communis peritorum primas veritates ostendit. In reliquis enim rebus, de quibus omnes iudicare possunt, etiam sensus communis omnium aperit primas veritates. Unum tantum superest examinandum, an hujus generis iudicia aliqua existant: quod paucis est explicandum.

Porro plurima esse ejusmodi iudicia, quæ & fere omnes faciant homines, & ex nullis aliis clarioribus deducantur, omnino extra controversiam erit ei, qui humanas actiones, quique iudicia recte examinarit. Hujusmodi sunt, ut a notioribus incipiamus, iudicia istiusmodi:

I. *Ego talem, & talem colorem, & staturam habeo.*

II. *Ego sum unus, non duo homines.*

III. *Ego corpore, & intelligentia præditus sum.*

III. *Ego liber sum: id est sine ulla causa, quæ me cogat, facere possum, quod mihi placet.*

V. *Existunt in hoc orbe terræ alii homines præter me.*

VI. *Ego*

VI. *Ego me ipsum non creavi.*

VII. *Non ego tantum, sed ceteri homines corpore, & intelligentia præditi sunt.*

VIII. *Quidquid summo artificio est factum, id ab aliqua causa ratione prædita factum est.*

VIII. *Si homines multi numero, & sani iudicii, ac probata fidei aliquid non auditum, sed cognitum testentur, id pro certo & explorato habendum est: & alia hujusmodi.*

Hæc iudicia ex aliis non oriuntur, ut est perspicuum: deinde adeo sunt clara, ut nihil clarius: postremo ab omnibus, ineptis quibusdam exceptis, admittuntur. Recte itaque pro primis veritatibus habentur.

Quærat aliquis, qui differunt primæ veritates *intimo sensu* cognitæ, ab iis, quæ *recta ratione* cognoscuntur? Si perspicuitatem, & certitudinem quærimus, nihil omnino differunt. Si modum, quo nos certiores faciunt, non nihil differunt. Nam veritates, quas *intimo sensu* cognosco, ita menti meæ præsentibus sunt, ut non nisi dementes de earum existentia dubitare possint. Quæ vero *recta ratione* adquiruntur, non ita valide ac efficaciter me cogunt, & volentem nolentem trahunt ut adsentiam; cogunt tamen, si animum ad id adverto.

Exemplo sit demonstratio Mathematica, & Metaphysica; quarum utraque summa evidentia, & certitudine fruitur. Mathematica tamen, quia numeris & figuris constat, quæ nos vividius tangunt, ita alte in animo defigitur, ut volentem nolentem me rapiat ad consentiendum. Metaphysica vero etfi cogit, sponte illa quidem, ut ita loquar, me ducit, non tamen invitum rapit. Quare [ut ut dicunt

aliqui, qui eas alio & alio nomine appellant, ex quo innumeræ disputationes de vocabulo, æque minime necessariæ, proficiscuntur] illud apud omnes exploratum est, utrasque veritates ita hominem ad consentiendum cogere, ut non nisi stulti & insani eas non admittere queant: quod ad id, quod quaerimus, satis est.

CAPUT IIII.

*Diluuntur argumenta eorum, qui negant
ullas esse veritates.*

Mirabuntur, Adolescentes, hic aliqui viri docti, me diluendis dedita opera Scepticorum argumentationibus integrum caput destinasse, cum illæ vel ex sola vocabulorum expositione apud eos; qui ratione recte uti sciunt, & facile & invicte refutari possint. Quibus ego rationem consilii mei notam esse cupio, & spero equidem eisdem me probaturum, si pauca prius dixerò.

Ego sane in eadem sum sententia, argumenta Scepticorum inepta esse, nec plane digna, quibus tanto eruditionis apparatu viri doctissimi responderentur. Verum cum hac ætate Scepticorum nomen, tum propter quorundam præstantem doctrinam, qui talia deliria defendere non dubitarunt; tum etiam propter celebritatem eorum, qui eisdem responderunt, nobilitatum fuerit, & in omnium ore versetur; meum esse putavi, quid de iis judicare oporteat, vobis exponere: ne vos tantis nominibus decepti vobis persuaderetis, Scepticorum argumenta tantum habere momenti, ut iis non sine magno labore, ac incredibili eruditione

occurri possit. Quare ad irridendos potius, quam confutandos, Scepticos, talia scribere mihi proposui: quod mihi persuadeam, ita facile eorum cavillationes refutari posse, ut irridendi potius; quam argumentorum copia labefactandi, deliri illi homines videantur. Accedit quod de primis veritatibus non ante dicere possumus, quam efficiamus, veritatem posse cognosci: ideoque de ea hoc loco breviter dicendum esse videtur.

I.

Ac primum illud tamquam nemini sanæ mentis dubium pono, cognitiones, quas *intimo sensu* habeo; veluti *me existere, me cognoscere, me aliquid velle, aut nolle*, nullo argumentorum genere confutari posse. Nam primum, qui hæc oppugnare velit, plane nescit, an ego tales cognitiones nunc temporis habeam, an non: propterea nihil de iis aut adfirmare potest, aut negare. Deinde etsi eisdem aperiâ, me tales notiones habere, nullis argumentis cogere me poterit ut id negem, vel dubitem. Quo enim modo; quibus rationibus efficiet, *me non existere?* Age fingamus Scepticum magna rationum copia persuadere mihi velle, de mea existentia, ac perceptione esse dubitandum. Ego vero eundem, postquam integrum diem de eo argumento copiosissime & eloquentissime disputavit, vel nullo negotio intelligo falsum esse, cum ad me revertor, cum considero me esse eum, qui illum disputantem patienter audiui. Itaque certo conscius mihi sum, *me esse presentem, me eum audire voluisse, me reapse disputantem audivisse*. Quid? si mihi diuturna fame, ac siti fatigato persuadere suis

cavillationibus voluerit, *me nec famem, nec sitim sentire?* an ulla ratione poterit? Ego vero vel quocumque pretio præstabo, Scepticum ipsum, si fame triduum fatigetur, ac eidem non dico unus, sed omnes homines, qui sunt, qui fuerunt, qui erunt, magna eloquentiæ vi persuadere conentur; *eum nullum sensum famis sentire*; potius iudicaturum, universum genus humanum insanire, quam se acerba fame non esse vexatum. Adeo perspicue hæc adfectio animo objicitur, eum macerat, ac dilaniat.

Vulgatum est illud Diodori Pyrrhonii, [1] qui arroganter contendebat, se suo illo dilemmate motum omnem ita negasse, ut ei frustra quisquam occurrere vellet. Hic cum luxatum humerum haberet, & Hierophilum Medicum accersiri juberet; ut sibi humerum restitueret; Hierophilus in re seria nugans eodem dilemmate eidem persuadere conatus est, humerum moveri & luxari non potuisse. At tantus dolor Diodorum vexabat, ut, abjectis Pyrrhonorum delirationibus, non modo passus sit, humerum, atque adeo omnia corpora moveri posse; sed Medicum vehementer rogarit, ut, missis ineptiis Scepticorum, medicas manus adhiberet. Usque adeo certum est acutum sensum doloris vel invitos cogere Scepticos, ut perspicuæ veritati cedant. Quæ cum ex uniuscujusque testimonio, ac domestica experientia nota sint, ulterius exponenda non sunt. Manifestum est igitur, contra id, quod *intimo sensu* percipitur, nihil opponi posse, quod aliquid momenti habeat in disputando.

Ve.

[1] *Apud Sextum Empir. Pyrrh. Hypot. L.II. sect. 245.*

II.

Venio ad eas notiones, quæ *recta ratione*, atque adeo *sensuum præsidio* comparantur. Nam aliqui sunt philosophi Recentiores, [1] qui de rebus, quæ *intimo sensu* percipiuntur, non dubitant; maxime vero de aliis, quæ *sensuum ope* comparantur. Quorum argumenta expendenda nunc sunt. Ea tamen, si recte perpenduntur, ad tria genera commode reduci possunt: adeoque tribus tantum argumentis eorum omnem dubitandi rationem complectemur.

I. Primum est. Animus noster id clare tantum & certissime percipit ac sentit, quod in se habet: id est, clare tantum sentit perceptionem suam, cum animo ipsi præsens est. [2] Sed corpora externa, immo & nostrum corpus, etiamsi per sensus ali-

[1] v. g. *Hiberni quidam in Dialogis Dublini editis, qui præter mentem, ac ideas, nihil exstare putant. [Wolffius in Psychol. Rationali] sed frustra hanc sibi laudem vindicant Recentiores hi, nam veteres Cyrenaici id ipsum multo ante dixerunt.* „ Negant, inquit Cicero, esse quidquam, „ quod percipi possit extrinsecus: ea se sola percipere, quæ tactu intimo sentiant, ut dolorem, & „ voluptatem: neque se, quo quid colore, aut quo „ sono sit, scire: sed tantum sentire, adfici se quodammodo. „ Academ. QQ. L.III. c.24.

[1] Perceptio non solum representat rem perceptam, sed hoc facit, ut mens dum se percipere animadvertit, certissime cognoscat, ipsam perceptionem menti esse præsentem.

aliquid animo imprimant, tamen animo nostro præsentia non sunt, ut evidens est: Deinde omnino certi non sumus, an animus noster ita sit constitutus, ut natura sua possit eas adfectiones in se excitare, quas externis corporibus vulgo tribuimus; an in se ipso eas experiri, quin ulla corpora essent. Igitur animus noster evidenter certus non est, esse aliqua corpora extra se, ne suum quidem.

Ex hoc autem principio plura sequuntur. 1. Animum nostrum certo non cognoscere, quod ante tempus, quo cogitat, evenit: v. g. *an heri existerim: an centum ante annos vixerim*. Neutrum enim horum est perceptio mentis, quam nunc habeo, in qua sola, si eos audimus, evidentia consistit. Non igitur evidens est. At non recordamur. Quid refert? etiam non recordamur, an in utero matris fuimus; quid ibi egimus; & tamen certum est, nos ibi fuisse, & aliquos motus fecisse. Itaque quod non recordemur, quid centum ante annos fecerimus, non est bonum argumentum ut dicamus, nos centum ante annos non fuisse. Hoc argumentum præcipuum est apud adversarios, cui si pro merito responderimus, cetera nulla negotio infringemus.

Responsio ex ritu Dialecticorum est. Negamus maiorem propositionem syllogismi. Nam falsum est, nos tantum scire certo & evidenter, *esse in nobis talem perceptionem*: nam etiam scimus evidenter, *esse reapse objectum talis perceptionis*. Negamus etiam secundam partem minoris. Nam itidem certi sumus, *ejusmodi impressiones reapse ab objectis corporibus remote provenire*. Qui, inquires, utrumque illud clare, & evidenter scimus? dicam, nec id

magna circuitione verborum, tanta est rei evidentia.

Quod ad primam partem, tam perspicue menti nostræ obijcitur, *nos habere talem perceptionem, quam obijcitur, existere objectum talis perceptionis*. e.g. Tam perspicue sentio, *me corpus meum cognoscere, quam corpus meum esse*: nec enim illud cognoscerem, nec sentirem, nisi esset. Item tam perspicue cognosco, *me, cum ad lapidem celeriter offendo, dolorem sentire, quam lapidem esse, in quem offendi*. Qui enim alterum altero obscurius est? Provoco ad omne genus humanum, qui, si interrogentur, *an possit aliquis dolorem ex incurso in lapidem sentire, quin lapis existat, in quem incurrat*; sine ulla dubitatione omnes respondebunt, *ferri non posse*: & quod inde fit consequens, pro certo & perspicuo habebunt, *lapidem existere*. Quid, quæso, amplius requiritur, ut dicamus, rem esse perspicuam? ego vero nihil video.

Altera pars eadem ratione demonstratur. Nam ita perspicuum est, *me dolorem sentire, quam est perspicuum, dolorem ex offensione in lapidem oriri*. Quis enim sanæ mentis de hoc dubitabit? Interroga singulos homines, nec doctos modo, sed indoctos, sed femellas, sed pueros, modo sani cerebri sint; *an dum dolorem ex offensione in lapidem percipiunt, hic dolor ex lapide, an ex motu aeris, an ex quartana, an alia de causa proveniat*: omnes respondebunt, *ita apertum esse, dolorem ex offensione in lapidem provenire, ut insanus sit qui neget*. Cur ita? quia adeo perspicue hoc ipsum menti animi obijcitur, ut nihil clarius obijciatur: adeo ut si ulteriorem rationem petas, insanias: nihil enim

clarius est, ex quo id demonstrari & effici possit. Non secus ac ille, qui rem clariorem luce quæsierit, nihil inveniæ, sed tenebras offendet.

Quod ad secundam partem, respondeo, nos tam certo ac evidenter cognoscere, animum nostrum natura sua non habere ut tales impressiones in se excitet, quas corporibus externis tribuimus, ut nihil certius, nihil clarius cognoscamus. Nam primum ejusmodi impressiones numquam in animo excitantur, nisi præsentibus corporibus, & propter eorum motum. Deinde, remotis corporibus, etiamsi ego velim in me excitare acutum sensum doloris, aut voluptatis, non possum. Itaque a corporibus certissime oriuntur. Finge me vehementer in præsentia velle in animo meo excitare intimum illum sensum doloris, quem cepi, cum ad lapidem offendi. Finge velle etiam excitare intimum illum sensum dulcedinis, quem percepi, cum pomum *Ananaz* vel purum, vel saccharo conditum manducavi. An possum? an ullus adeo bardus erit, ut dicat, se illum excitare posse, eundemque pro lubitu sentire? [1] Quod si id esset, frustra nos, cum saturi sumus, delicatiores & rariores cibos vehementer appeteremus, iterumque comederemus, ut fastidio

[1] Possimus quidem nos in memoriam revocare notitiam quamdam confusam voluptatis, quam percepimus; non tamen eundem voluptatis sensum excitare. Dico notitiam confusam: nam dum aliquid simile manducamus, cognoscimus non esse *ananaz*; non tamen notitiam illam *ananaz* plane distinctam habemus. Hæc ex iis, quæ diximus in *Logica* L. II. c. 10., clarius demonstrantur.

dio quotidianorum ciborum occurreremus : sed fatis esset , sensum illum voluptatis ex. gr. in se pro lubitu excitare , ut omnibus deliciis diffunderemus .

Felices terrestribus , & caducis istis felicitatibus commissatores illos delicatos , quorum unica cura venter est , si vera esset horum Philosophorum sententia ! Magnam certe gratiam eisdem haberent , propterea quod eos magna impensa liberarent , quam in coquis , pistoribus , epulis exquisitissimis delicatissimisque , e longinquo magna vi auri perductis , absumere coguntur , Quæ cum ex domestica & minime dubia periclitatione notissima sint & evidentia ; relinquitur , tam certo atque aperte nos scire , *animum nostrum eam virtutem non habere , ut ideas in se excitet , quas externis corporibus tribuimus , ut nihil apertius cognoscamus : & , quod inde evidenter consequitur , apertum est etiam , tales ideas ab ipsis corporibus proficisci , iisque tribui debere .*

Ad illud ultimum dico , *neminem judicare posse , quid in nobis eveniret , si nulla corpora essent : nec enim nos , nec adversarii id experti sumus : nihil igitur de tali casu possumus judicare . Contra cum in hac vita corporibus circumdati simus , ex eorumque præsentia has & illas adfectiones semper & in omni casu sentiamus ; recte pronunciamus , a corporibus oriri eas .*

Sed ne ex ambiguo philosophemur , ut nimis multi faciunt disputantes , qui ea de causa sine ullo fine de vocabulo altercantur , alterum ab altero fecernere necesse habemus . Itaque alterum in hoc negotio nobis omnino apertum , alterum tenebris

plane involutum est. [1] Nos percipere objecta, sentire dolorem, aut voluptatem, velle, nolle; hoc amplius, sensus, seu adfectiones animi nostri ab externis corporibus oriri, ita est perspicuum, ita certum, ut nihil certius aut evidentius requiri, & excogitari possit. E contrario, quo modo externa corpora quinque sensuum externorum ministerio varias adfectiones animo imprimant [seu, quod idem est, quo modo mens nostra ideas rerum per sensus adquirat] tam est obscurum, tam implicatum, ut etsi gravissimi Philosophi tot sæcula de hoc argumento summa animi contentione disputarint, nihil effecerint, nullaque in re nos fecerint doctiores: idque nullo modo humanis rationibus expediri posse; plusquam perspicuum est. In iisdem versamur tenebris, in quibus bis mille ante annos eramus. Ut mirer in tanta litterarum luce, tam acerrimis hominum ingeniis, qui in hac intricatissima disputatione conatus omnes ingenii frustra effuderunt; adhuc inveniri aliquos, qui se bellos, & egregios philosophos Recentiores esse putent, qui alias, & alias hypothesas excogitare arroganter sibi sumunt, quo facilius ejusmodi phænomenon expedire conentur.

Nos vero, Adolecentes, qui vos veris institutis imbuendi provinciam sumimus, coacti sumus. nulla in re hæsitantes dimittere: sed ita singula vobis tradere, ut non modo, quæ aliqua ratione intelligi possunt, aperiamus; sed si qua occurrunt, quæ finiri nequeunt, de iis vos aperte & ingenue.

mo-

[1] De hoc jam aliquid diximus in Logica L. II. c. 2.

moneamus, ne in rebus inutilibus tempus incommodo vestro frustra teratis. Nec eos Philosophos moramur, qui, quod omnia facili ratione expedire se putant, verbis inanibus difflunt; dumque scire se omnia adfectant, ipsi soli nesciunt omnia. Ego autem veri Philosophi esse puto, non solum, quæ intelligi possunt, explanare; sed, quæ cognosci a nobis nequeunt, plane, atque ingenne fateri: in eoque magnam sapientiæ partem ponendam esse puto.

Quare rursus vos moneo, disputationem illam *de modo, quo externa corpora per sensus aditum sibi aperiunt ad mentem*, silentio prætereatis: propterea quia nullus hucusque id aliqua ratione explicare potuit: nec facile poterit, cum cognitum non habeamus, quo modo sensus se habeant in perceptionibus acquirendis: quæ sit sensuum interna fabricatio: quæ cum cerebro conjunctio: & , ut verbo dicam, quænam corporis, quænam animi natura, quænam utriusque conjunctio & complexio. Quibus nisi plane cognitis & explicatis, de ceteris nullo modo possumus judicare, quod jam alibi [1] monuimus, & iterum alio libro erit explicandum. [2]

Illud hoc loco tantum amplectamur, quod nemini dubium est, certum & evidens esse primum; *nos reapse impressiones aliquas sentire*: deinde; *ejusmodi sensus animi ex corporibus proficisci*: postremo, *esse extra nos corpora, quæ id faciant*:
quæ

[1] In Logica L. II. c. 1. & præsertim cap. 2. & etiam 3.

[2] In Psychologia.

quæ tria universi homines, qui ratione bene utantur, perspicua esse, mirifica consensione defendunt.

Accedit aliud argumentum firmissimum, quo tria hæc muniuntur, & confirmantur. Nam si singulorum hominum, immo vero eorundem Scepticorum vitæ disciplinam curiosius indagamus, reperiemus eos ita de ejusmodi rebus esse persuasos, ut nulli Dogmatici magis. Nullum enim eorum, qui se pro veris Scepticis haberi cupiunt, vidi, qui ab aliquo opere temperaret, hoc nomine, quod dubitaret, *an ipse esset: an corpus haberet: an ceteri homines exstarent*. Sed omnes eodem modo se habebant, eodem vivebant, eodem corpus curabant, ceteraque munia obibant, quo ceteri, qui germani Dogmatici dicebantur: quod certe non facerent, si veri Sceptici essent. Ipsi itaque suæ vitæ disciplina declarant, *sua sibi argumenta nullius ponderis videri: nullam vim sibi adferre, ut a rebus perspicuis abstineant: eodem modo agere ac ceteri homines*. Quod si ne Sceptici quidem in usu vitæ ullam rationem habent suarum dubitationum; si universum genus humanum postquam Scepticos audivit, & eorum argumentationes perpendit, & consideravit, eodem modo operare pergit, nec de illis veritatibus umquam dubitavit; duo manifeste consequuntur: alterum, Scepticos deceptores esse, qui aliud dicant, aliud faciant: alterum, res ipsas tam esse perspicuas, ut non modo homines ceteri, sed Sceptici ipsi vel inviti ad consensionem pertrahantur. Adeo *natura vox & communis sensus* pro regula habetur veritatis.

1. At enim, inquirunt, qui scimus omnes homi-

mines, eodem modo de rebus perspicuis judicare, ac nos judicamus? quis cunctas nationes, quis singulos homines consuluit, eorumque cogitata examinavit? Infirmum est igitur, quod ex sensu communi hominum ducitur, argumentum.

Sed primum quæro ab adversariis, *qui sciunt ipsi, esse alias gentes, alios homines præter eos, quibuscum versantur?* Nam si id pro certo non habent, frustra ex eorum judicandi ratione contra nos pugnant: sin autem habent, doceant nos, qua via id pro comperto habeant. Nullam profecto adducent, nisi aliorum hominum [nec enim adversarii per se ipsi omnia viderunt] testimonium, qui id una voce testantur, remque ipsam sua auctoritate tam perspicuam faciunt, ut ipsi Sceptici tale argumentum nobis opponere non dubitent. At nos eadem argumentatione utimur contra eos. Nam cum singuli homines, qui apud exterarum gentes fuerunt, summo consensu adseverent, eas pro certo habere, *se esse, se corpus habere, esse alias gentes præter se, & id genus alia;* id ipsum tam evidens nobis fit, ut nihil evidentius se offerat: adeo ut si de hoc dubitemus, dubitare etiam debeamus, *an sint exterarum gentes ullæ, an urbes, an regna alia.* Quid? qui vicum aliquem, qui oppidum, qui urbem non sunt egressi, dubitare etiam debent, an in eodem regno aliæ urbes, alia oppida, vici, pagi, homines, quos non viderunt, existant. Quod quam sit ineptum, videtis. Atque quemadmodum dementis esset dubitare, an reliquum genus humanum rationis particeps esset; an ejusdem figuræ ac nos; an cibo, ac potu indigeret; an eadem ratione comederet, ambularet, cubaret, ceteraque, quæ ha-

humano generi consentanea sunt, faceret; ita non nisi dementis erit dubitare, an reliquum genus humanum eodem modo ac nostri homines de rebus perspicuis iudicet, eodemque communi sensu regatur.

Hinc plane consequitur, ut aliquid perspicuum, atque ex sensu communi ductum habeatur, satis esse, quod fere omnes, quibuscum vivimus, id iudicent homines: etsi pauci aliquot inepti, quorum habenda non est ratio, in contrariam partem disputent. Nam cum *moraliter* evidens, quanta maxima evidentia haberi potest, nobis sit, universum genus humanum eodem modo in rebus iis iudicare, ac nostri homines facere solent; si videmus omnes homines, cum quibus versamur, nullis, aut fere nullis exceptis, & semper, & eodem modo de rebus clavis iudicare; sine ulla dubitatione iudicare debemus, universum genus humanum ita se habere: & quod itidem sequitur, pro certo & perspicuo habere, tale iudicium esse sensum communem omnium.

Vera igitur est regula, quam posuimus: [1] *In iis in quibus omnes iudicare possunt, communem omnium sensum esse criterium veritatis: in iis vero, quorum notitia non nisi ad certos pertinet, sensum communem omnium, qui illa tractant, eadem de causa pro vero haberi debere.*

2. Dicit aliquis: qua ratione certo scimus, universum genus humanum delirare non posse? præsertim cum videamus stultissimas opiniones multitudinis iudicio comprobari. Solem esse bipedalem,

sen-

[1] *Hoc libro cap. 3.*

sentiunt fere omnes indocti: quod profecto est falsum. Nihil tam absonum in moribus, quod non ab aliqua natione receptum habeatur. [1]

Verum responsio ex dictis facile existit. Principio hoc pono, multo facilius, & verisimilius esse, quod Sceptici omnes, qui habita ratione generis humani sunt omnino pauci, aut fere nulli, delirent, & furiosi evadant, quam quod universum genus humanum deliret. Quod si semel concedimus, genus omne humanum delirare posse, qua ratione efficient Sceptici, Scepticos ipsos non delirare? Proben Sceptici omnino evidenter, se a delirio esse immunes; tum demum fatebimur, universum genus humanum, iis exceptis, delirare posse: At id profecto non probabunt: quidquid enim reponent, id reliquum genus humanum falsum esse contendet. Nihil igitur conficere poterunt.

Nos vero, præterquam quod hoc ipsum per se perspicuum est, universum genus humanum delirare non posse; aliquibus argumentis iisque satis evidentibus id efficere possumus. Nam primum usus hominum perspicue docet, fieri non posse, ut tot homines alia, & alia ætate, aliis & aliis moribus, alio & alio tempore, in alia & alia regione viventes, plane sint persuasi, rem aliquam ita esse, quin ita reapse sit. Non enim nisi rei perspicuitas tot tamque varia ingenia cogere potest, ut uno consensu id dicant. At omnes homines plane sunt persuasi, *se esse, se non esse alios homines*, & hujus generis alia. Igitur perspicuum id est. Deinde si

K

aper-

[1] Vide, quæ diximus in Logica L. II. part. 2. c. 5. §. 2. pag. 124.

apertum est, ut profecto est, unicuique sanæ mentis evidens esse, *se esse, se corpus habere*, & his similia; multo magis id erit evidens, si tot homines tam variis ingeniis, tamque diversis in locis id ipsum constanter dicant: nam tot hominum consensus rem jam satis natura claram, magis magisque claram reddit.

Illud, quod addunt, *errores aliquos multitudinis iudicio comprobari*, verum est de una & altera natione, non vero de omnibus. Nullus enim error valde perspicuus est; in quo nationes omnes consentiant. Et si enim quædam gentes perverfis moribus sint; vitiaque aliqua apud quasdam nationes in laude ponantur; hæc tamen aliæ & plures, & cultiores detestantur, & prava esse una omnium voce defendunt.

Nam illud aliud *de Sole*, nullius pæne momenti est. Tametsi enim indocti, & qui de his iudicare non possunt, bipedalem esse dicunt; tamen viri docti, qui apud easdem nationes sunt, id ipsum constanter pernegant. Deinde ita indocti id adfirmant, ut nullo negotio contrarium amplectentur, minimum de eo dubitent, si a viris doctis argumentis & exemplis familiaribus, & perspicuis erudiantur, & fatigentur. Nam si indoctos interrogas, an *Astronomiæ* studuerint, ex qua sola de his rebus iudicare possumus; an bonis *Telescopiis* usi sint, ut id ipsum quodammodo explorare possint; plane fatebuntur, nihil se tale fecisse. Deinde si indocti audiant viros doctos, & probatæ fidei, qui in concione dicant, *Solem* multo maiorem esse *Terra*; vel credent, vel de sua opinione dubitabunt. Tum si globum bipedalem illis objicias, & centum longe ab iis passus col-

colloces, & postquam ostendisti eis, ejusmodi corpora in alia & alia distantia collocata sensim minui, donec oculis cerni non possint; atque ex tali similitudine argumentando confeceris, Solem, qui tanta intercapedine nobis bipedalis apparet, debere multo majorem esse terra; id ita iis planum & perspicuum facies, ut nullo negotio persuadeas. Non ita vero efficies, si pluribus hominibus mentis sanæ, tametsi indoctis, persuadere coneris, *eos non existere; eos esse unum hominem tantum, eos corpus non habere, eos nullam dolorem ex corporibus externis percipere posse*. Nam primum irridebunt te, & pro insano, aut surioso habebunt: deinde ita obfirmato animo in sua opinione permanebunt, ut nihil magis. Perspicuum est igitur; esse aliquas cognitiones ita evidentes; ut nullis rationibus, aut laqueis everti queant: ideoque perspicuum est, *esse corpora extra nos, & nostrum etiam*. Et hæc de primo argumento Scepticorum.

Venio ad confecutiones, quæ ex illo principio adversariorum proficisci dicuntur: quarum unam & alteram supra eodem loco, ubi argumentum posuimus, tetigimus. Eæ autem hujusmodi sunt, ut ei, qui rationes hucusque expositas recte intellexerit; nullam vim adferant, nihil momenti habeant: quod paucis est explicandum.

Principio si negamus illud principium, *nos ea tantum evidenter cognoscere, quæ animo nostro præsentia sunt*, tota machina ruit. Nos vero hucusque perspicuis argumentis confecimus, ejusmodi principium esse falsum: ideoque stabilivimus, nos etiam perspicue cognoscere, *esse extra nos alia*. Itaque cum heri perspicue cognoverim, *me existere*; etiam ho-

diè, dum id in memoriam revoco, de eo certo conscius mihi sum. Deinde cum evidenter cognoscam, nullum esse argumentum ut judicem, *me centum ante annos vixisse*; plurima vero, & satis perspicua, tum Physica, tum Moralia se offerre, ut judicem, *me certum annorum numerum vixisse, non plus*; etiam id certum habeo & perspicuum. Jure igitur contendo, & adsevero, omnia, quæ ex illo principio ducuntur, consuetaria falsa esse: &, quod proxime ex hoc principio fluit, itidem adsevero, *me certo cognoscere illud, quod ante tempus, in quo loquor, evenit.*

Illud, quod sequitur, *de infante in utero matris*, nullam vim habet ad efficiendum id, quod volunt. Nam primum non eo tantum nomine, quod non recordor aliquid, nego me id fecisse; sed etiam quia aliis argumentis perspicuis certus mihi sum, me tale quid non fecisse: nempe ex constanti aliorum hominum testimonio, quod tanti ponderis est, ut nullus sanæ mentis ei resistere queat. Quæro enim, quibus argumentis nituntur adversarii ut confidenter adeo dicant, *certum esse, se in utero matris fuisse*? certe ex aliorum hominum testimonio: neque enim nullus eorum se in utero matris esse vidit, nec ibi fuisse recordatur. Igitur aliorum auctoritate certum & perspicuum id habent. Eodem igitur testimonio certus esse possum; & vero etiam sum, *me heri exstitisse: me centum ante annos non vixisse*. Quod adeo est evidens, ut, quid amplius requiri possit, non videam.

II. Secundum argumentum est tale. Sape nos in quiete tam clare, & evidenter de rebus aliquibus cogitamus & disputamus, ut nihil clarius: immo
vero

vèro somniantes dubitamus interdum, *utrum vigilantes simus, an non*; & sine ulla dubitatione judicamus, *vigiles nos esse*. Quæro jam: qui scimus an perpetuo somniemus? an per errorem judicemus, nos ea videre, quæ non videmus, & cetera generis ejusmodi, quæ tactu, ceterisque sensibus percipiuntur? Non igitur evidens nobis est, *nos vigilare*: non evidens est, *esse vera, quæ judicamus*: nihil igitur verum & exploratum habemus.

Hoc argumentum tanti momenti videtur esse non nullis, ut illud dicere non dubitent, nullam ei idoneam responsionem adhiberi posse. Sed hujusmodi Philosophastros non moramur, nec morari debemus. Illud contendimus, huic argumentationi tam facile occurri posse, ut nihil facilius: immo vero ex dictis plane responsio & clara & luculenta consequitur, quin aliam excogitemus.

Nego itaque, *nos in quiete tam clare & evidenter, ut illi dicunt, cogitare*. Nego, *nos nescire an perpetuo somniemus*. His sublatis, ruit etiam consequentia illa, *nobis evidens non esse an vigilantes simus*. Hæc ut recte inlustremus, & explicemus, ab ultimis, quasi notioribus, ad prima illa ordine progrediamur.

Principio tam evidens mihi est, *me in presentia vigilem esse*, quam evidens est, *me esse*. Qui enim istud illo clarius est? utrumque enim eadem claritate menti meæ objicitur: utramque eodem modo me cogit ut consentiam. Finge me dubitare posse, *an sim*: quæro, qua via me tali dubitatione liberare poterò? nulla alia certe, quam aciem mentis non semel, sed etiam atque etiam, alio & alio tempore, & loco intendendo ad ipsam rem, quæ
cum

cum semper eadem claritate sese offerat, sua illâ evidentia me cogit, ut adsentiam *me esse*.

Eodem itaque modo de vigilia mea certus mihi sum: nam si rem ipsam etiam atque etiam, immo vero millies confidero, investigo, exploro, tam evidens mihi est, *me non dormire, sed vigilare*, ut nihil supra fieri possit: adeo ut coactus sim judicare, *me vigilem esse*: nullusque dubitandi locus reliquus sit, *somniem, an non*. Non ita vero in quiete se habet: nam etsi aliquando dubitem *an somniem*, & judicem *me non somniare*; talis opinio est ita obscura, ita perplexa, ut vix aliquam considerationem mereatur. Summum semel, aut bis de hoc in quiete nobis contigit dubitare: non millies, & dedita opera rem indagamus: non vires mentis omnes contendimus ut id investigemus: non ea claritate res ipsa semper nobis objicitur, qua, dum vigilamus, objici solet. Itaque longissime distat certitudo illius iudicii in quiete facti, ab eo, quod facimus, dum vigiles sumus: idque adeo, ut nulla ne levis quidem similitudo occurrat. Perspicuum igitur est, *nos esse vigiles*: perspicuum, *nos non somniare*: ex quibus illud, quod supra primo loco posuimus, proxime ac aperte consequitur, perspicuum esse, *nos non, &que clare secundum quietem cogitare & disputare, quam, dum vigiles sumus, facimus*.

Ipsi etiam, qui tali argumento utuntur, nobis & argumentationem, & ejus responsionem luculentam offerunt. Nam primum aiunt, *nos aliquando somniare, & in quiete dubitare an somniemus, judicareque aliquando, nos non somniare?* Quæro: vel imprudentes id aiunt, & nulla ratione moti; & hoc casu tamquam fatui ac deliri audiendi
non

nō sunt : si enim id certum principium non habent, quo pacto ex tali principio nos cogere volunt ut dubitemus, *an semper somniemus?* Vel pro certo habent, se & somniare, & dubitare, & dijudicare; & aliquod habeant necesse est iudicium seu criterium veritatis, ex quo id dijudicent. Quale, quæso, est hoc criterium veritatis? Mihi sane rem etiam atque etiam consideranti, nullum aliud occurrit nisi ipsa rei evidentia, quæ clarissime ostendit, eos, dum tale nobis argumentum opponunt, *vigiles esse*: planeque esse persuasos, *se tunc temporis non dormire, nec somniare*: nam si ne de hoc quidem sunt persuasi, qui possunt tali argumentatione ad nos oppugnandos tam fidenter uti? Certi itaque ipsi sunt, *se interdum somniare, interdum non item*. Distinguunt itaque apertissime somnum a vigilia. Nihil igitur in nos efficere possunt tali argumento, quod ipsos eadem vi ac efficacia invadit.

III. Tertium argumentum est huiusmodi. Nemo sani cerebri ignorat, quanta sit humanæ mentis imbecillitas & tarditas in investigatione veri. Nemo non agnoscit, quam sæpe sensus externi nos fallant, a quibus plerasque omnes notiones accipimus. Nemo studiis contritus non cognitum habet, quam crassis tenebris involuta & circumfusa veritas ipsa lateat, præsertim in Physicis rebus. Nemini dubium esse potest, quam sit in omnibus disciplinis, in gravissimis argumentis, iisque longa sæculorum serie disputatis, doctissimorum hominum mira dissensio, ut vix unum, & alterum consentientem invenias. Quid? quis item nesciat, quam fluxæ, & incertæ, & variabiles sint res omnes? ex quo consequitur, ut ipsa etiam cognitio earum fluxa, in-

certa,

certa, & variabilis sit. Non est igitur verum ali-
quid: vel si reapse est, ita cum falso est conjunctum,
ut: nullum sit signum, nulla nota, nullum discrim-
men, &, ut verbo dicam, nullum criterium, quo
unum ab alio separari possit.

Hæc sunt præcipua argumenta veterum Pyr-
rhoniorum, [1] quæ etiam nunc ab aliquibus ine-
ptis adhiberi solent interdum, dum se Scepticos &
esse, & haberi arroganter & stulte cupiunt. Sed
totum hoc tam leve est, tamque nullius momen-
ti ad id, quod sibi efficere proponunt; ut etiamsi
singulas argumenti partes præter conclusionem ad-
mittamus, firma semper sit veritas ipsa, quam de-
fendimus.

Admitto igitur quatuor primas partes argu-
menti. Admitto itidem, res aliquas, non tamen
omnes, fluxas, & variabiles esse. Quid tum? fal-
sæ sunt, & incertæ omnes humanæ cognitiones? id
nos constanter pernegamus: idque adversarii pro-
fecto non efficient.

Plura a nobis difficulter, immo & obscurissime
cognosci, aut ne cognosci quidem; sensuum orga-
na nos sæpe decipere; plura nos latere in Physicis;
multum de rebus obscuris, & incertis tum Physi-
cis,

[1] Vide Sextum Empiric. Pyrrhonior. Hypot.
L.II. f.18. & Advers. Log. L.I. f.48. & Diogenem
Laertium L.VIII. sect. 71. ex Recentioribus, Sanchezium;
de Multum nobili & prima universali scientia
quod nihil scitur. Francof. 1618. Hieronymum Hir-
nbaym Canon. Præmostr. de Typo Generis humani.
1676. Huetium de La Foiblesse de l'esprit humain,
ceterosque, præsertim Petrum Balianum in Dictionar.

cis, tum Theologicis in utramque partem disputa-
ri; certum est adeo philosophis Recentioribus, ut
illud dedita opera & longa oratione trones suos do-
ceant, quo modo hisce malis occurrere possimus;
veramque medicinam eis adhibeamus, & ab aliqui-
bus abstineamus: quod etiam nos in Logica nostra
[1] luculenter præstitimus. Hæc tamen probant
tantum, in singulis disciplinis certis limitibus defi-
nitas esse humanæ mentis cognitiones: sed nihil nos
in iis clare cognoscere, non probant: multo minus
probant, nos nullam aliam notionem certam, &
perspicuam humana ratione comparare posse, quod
erat efficiendum.

Itaque incerta plurima sunt, & abstrusa in di-
sciplinis singulis: quod nos libentissime fatemur:
plurima tamen sunt adeo nitida, adeo perspicua &
certa, ut nihil certius & clarius requiri possit. Mul-
ta vero superiori sæculo in Physicis inventa sunt,
quæ maiores nostri ne inveniri quidem posse suspi-
cabantur: multa hoc nostro reperta: [2] multa in
dies reperiuntur: multa posteris inveniendâ relin-
quentur. [3] In his autem, quæ repertæ sunt, tan-
L. ta

[1] Vide quæ diximus eodem loco.

[2] Id ex libris academiæ Regiarum, alio-
rumque philosophorum Recentiorum facile cognosci
potest.

[3] „ Veniet tempus, quo ista, quæ nunc latent,
„ in lucem dies extrahat, & longioris ævi diligen-
„ tia: ad inquisitionem enim tantorum ætas una
„ non sufficit. . . . Veniet tempus quo posteri nostri
„ mirentur, nos hæc tam aperta nesciisse. Seneca
Natur. Quæstion. VII. c.25.

ta consensione optimi quique ac gravissimi Philosophi conveniunt, ut vel ex hoc magnum & firmissimum argumentum sumi possit ut efficiamus, tales res esse veras. Deinde in ceteris rebus, quæ ad disciplinas non pertinent, tot occurrunt perspicuæ & nitidæ veritates, ut infanus sit qui neget: quod item argumentis ante adductis effecimus luculenter, quæ proinde repetenda non sunt.

Dixi paullo ante, *non omnes res esse fluxas & variables*, & merito quidem: nam tametsi existentia rerum corporearum variari potest, & nunc hoc modo esse, nunc alio modo, aut omnino non esse; eorum tamen natura & essentia invariata permanet, nec ullo modo mutari potest, [1] c. g. Globum aliquem esse, non est necessarium, potest enim idem corpus fieri quadratum, aut triangulare: at fieri non potest quin globus non sit corpus curva superficie contentum, ex qua omnes lineæ rectæ ad centrum ductæ æquales sint. Itaque hoc saltem erit verum. Cumque disciplinæ Physicæ tantum considerent essentias istas, & proprietates, quæ ex iis consequuntur, relinquitur objectum habere eas invariabile & fixum. Et quamquam res ut variables cognoscerent, id est, eas esse mutationi subjectas, nullo modo fallerentur: nam cognitio cum e ipsa consentiret. Accedit quod sunt etiam plura omnino certa, & invariabilia in disciplinis omnibus, ut proximæ illæ & perspicuæ veritates, de quibus supra: plura etiam in Physica naturæ viribus

[1] *Hæc quo modo intelligenda sunt, ex iis, quæ infra Libro III. cap. 3. ubi de Essentia, dicemus, cognosceris.*

bus invariabilia, ut leges motus, proprietates materiæ, proprietates quorundam corporum, proprietates animi nostri. Igitur non omnes cognitiones sunt fluxæ & incertæ, quod adversarii tamquam omnibus exploratum sumebant. Nos autem ut Scepticos jugulemus sufficit ostendamus, *quadam certo esse vera*: quibus illud addimus, plurima probabiliter esse vera, seu verisimilia. Contra illi ut nos oppugnent, non sufficit, si plurima incerta esse probent; sed oportet omnino clare efficiant, *nihil certo esse verum*, quod profecto numquam efficiant. [1]

L 2

Corol.

[1] *Argumenta, quæ contra auctoritatem adducuntur, tum Humanam, quæ in rebus gestis profanis narrandis occupatur; tum Divinam, eam nempe, quæ constituit, qui libri pro divinis haberi debent, & quæ late persequitur Petrus Badius Diction. art. Pyrrho, & alibi; Spinoza Tract. Theolog. Politico, D'Argeus Philosophie du bon sens, aliique, non proferam. Primum, quia a proposito nostro aliena sunt, cum satis hic sit conficere, aliud quod verum esse. Deinde quia nihil aliud efficiunt, nisi plura in historia Profana esse falsa, quod non negamus; & in historia Ecclesiæ caute & prudenter nos credere, quæ narrantur, debere; quod Critici omnes Catholici admittunt, & nos supra monuimus. Postremo, quia cum hoc loco posuerimus & demonstraverimus, aliquid certo esse verum; suis in locis commodius ex regulis Logices demonstratur, quæ sunt principia vera singularum disciplinarum.*

Corollarium.

Hinc recta ratio *sensibus* commode utitur ad verum inveniendum. Quod cap. VI. & VII. fusius demonstrabitur.

CAPUT V.

Expenduntur eorum dubitationes, qui negant, quasdam propositiones esse primas veritates.

HActenus argumenta eorum, qui negant esse ullum verum, breviter, & ordine confutavimus. Superest ut eos audiamus, qui non omne quidem verum negant, sed aliquas cognitiones non esse *primas veritates*, ex quibus ceteræ deducantur, contendunt.

Horum tamen argumenta excutere ac infirmare, si plane dicendum est, nullo modo necessarium mihi videtur: idque duplici de causa: Altera, quia ex triplici nota *primarum veritatum*, quas supra [1] posuimus, plane consequitur, eas notiones, quæ tales notas non habent, in censum primarum veritatum venire non posse: facile ut quisque, quæ pro talibus habendæ, aut non habendæ sint, nullo admonitore internoscere queat. Altera, quia ad eum finem, ad quem Ontologia fuit inventa, parum refert, an eæ primæ veritates vocandæ sint, an secundæ. Modo enim rem clare cognoscamus, nomi-

[1] *Hoc libro cap. 1.*

nominumque vim & potestatem firmè teneamus, easque notiones comparemus, quarum ope veritates, & internæ, & externæ probari & illustrari possunt; recte in singulis disciplinis disputabimus, quia tempus consumamus in disputando, an *quædam propositiones vocanda sint primæ veritates, an non.* Nihilominus addemus aliqua in gratiam tironum.

Ac primum illud pro certo ponimus, præter eas veritates, de quibus supra, [1] alias adduci posse, quæ in eundem ordinem referantur: quas oculatus quisque nullo negotio excogitare potest: neque enim omnes primas veritates enumerare nobis proposuimus, sed eas tantum indicare, ex quibus de reliquis judicare possimus. ✕

Deinde etiam ponimus, quædam axiomata Metaphysica, ut *duo & duo sunt quatuor; totum est maius sua parte; impossibile est idem simul esse, & non esse;* & ejus generis alia, etiam pro primis veritatibus *lata acceptione* haberi posse: nam & perspicua sunt, & ex nullis clarioribus ducuntur, & ab omnibus sine ulla dubitatione recipiuntur. Negat hæc clarissimus Buffierius, contenditque secundum alios, [2] axiomata Metaphysica nullas veritates externas demonstrare. [3] In quo ego, pace viri docti dicam, sollertiam & accuratorem illam in judicando requiro, quam hic auctor præ se fert. Sed ejus rationes consideremus, quæ ita se habent.

1. Hoc

[1] Hoc libro c. 3.

[2] Traité des Premieres Veritez Part. I. chap. 2.

[3] Vide Lockium de L'Entendement Humain

I. Hoc axioma, *duo & duo sunt quatuor*, nihil aliud significat, quam *ideam duorum*; cum *bis* sumitur, significari nomine quatuor: quod verum esset, etiamsi nihil creatum existeret, præter unam tantum intelligentiam. Item hoc axioma, *totum est maius sua parte*, hoc tantum significat: *quantitas maior est quantitas maior, non minor*: seu alio modo: *talis idea est talis idea, non alia*. Sunt igitur tantum veritates internæ: neutrum est veritas externa, quæ ostendat, iudicium nostrum esse conforme objecto externo: quod primarum veritatum proprium est.

Sed negamus docto homini interpretationem utriusque axiomatis: contendimusque utrumque tam esse conforme objecto externo, quam reliquæ primæ veritates. Nam utrumque axioma est perspicuum, ex nullo clariori probatur, ab omnibus sanæ mentis admittitur. Sunt igitur primæ veritates, non eo quidem sensu, ut existentiam præsentem objectorum necessario accusent; sed eo sensu, ut ex objectis externis profectæ sint, & cum iis consentiant, ac saltim existentiam præteritam demonstrent.

Nos enim non habemus ideam *totius & partis, maioris & minoris, duorum & quatuor*, nisi per sensus. Quod qui negant, doceant, amabo, quæ via ideas ejusmodi habuere nisi per sensus: nunquam; nisi fallor, docebunt. Nam quis nescit, suum corpus maius esse sua manu? quis ignorat, manum esse corporis partem? quis item nescit, duos digitos unius manus esse numero pares duobus digitis alterius: omnesque quatuor facere? Hæc vel cum laete homines addiscunt: cumque postea nomina *totius*

zias & partis, maioris & minoris, duorum & quatuor cognoverint, propositiones illas generales formant, quæ ideo veræ sunt, quia ab ipsâ evidentia objecti externi proficiscuntur, & cum eo consentiunt. Tolle sensus externos, profecto nunquam tales ideas elicies. Non enim illi, qui ah incunabulis [1] visu caruere, aliquid non dico problema, aut theorema Mathematicum, sed ne axioma quidem ullum excogitare potuere, tametsi auditu plurimum valuere.

Deinde tale iudicium, *duo & duo sunt quatuor*, tam est conforme objecto externo, quam illud aliud, quod Buffierius admittit, *sunt alii homines præter me*. Qui enim istud illo vel evidentius est, vel magis ab omnibus admissum? Interroga singulos homines, an hoc ultimum clarius & certius illo sit, & plane cognosces, utrumque eadem certitudine ab omnibus amplexari. Interroga rursum, *an quatuor sit reapse quantitas maior quam duo*: eodem modo respondentes audies, *esse maiorem*. Quid amplius quærimus ut dicamus, utrumque sensu communi haberi, esseque primam veritatem?

Quid? quod homines, cum proferunt ejusmodi propositiones, non de vocabulis, aut ideis loquuntur, sed de rebus per eas significatis. Neque enim cum primum axioma proferunt, significare hoc volunt:

[1] *Aliquot problemata, aut theoremata Geometrica faciliora, si figurae lineæ, v. g. fiant, tactu cognosci posse, non nego: sed quam imperfecta sit talis notitia, facile intelligi potest. Nam quod*

sunt: *idea duorum bis sumta vocatur quatuor*: sed illud intelligunt: *duo & duo objecta, qua vel video, vel vidi, constituunt vel numerum, vel quantitatem maiorem, quam duo tantum*: quam maiorem quantitatem significamus vocabulo *quatuor*.

Id ipsum de reliquis axiomatis est dicendum. Nam ideo entitio *totum esse maius sua parte*, quia oculis hausi, *quantitatem maiorem continere minorem; non contra*. Similiter ideo mihi persuadeo, *impossibile esse ut eadem res simul sit, & non sit*; quia, cum oculis acceperim, *rem, qua existit, existere, nec umquam dum existit non existere*; idcirco cum id ipsum in memoriam revoço, consideroque, tale quid necessario evenire debere, facio iudicium, quod est omnino conforme objecto externo, etiamsi objecto cuicumque interno, ut sunt *idea, iudicia, ceteraque, aptari possit*. Itaque certum est eiusmodi axiomata Metaphysica veritates etiam

aiunt, *Didymum Alexandrinum, a puero cacum in Geometria excelluisse, ut inter cacos concedo. Sed quales progressus in Geometria facere potuerit cacus homo, & qui numquam figuras Mathematicas vidisset, iudicent ii, qui in hac scientia versati sunt: mihi sane non fit verisimile. Merito igitur viri docti rident Jacobum Bernoullium, hominem ceteroqui in Mathematicis doctissimum, qui cacos Mathematicam docere voluit, libro Gallice inscripto: Lettre contenant la maniere d'apprendre les Mathematiques aux aveugles: qua existat in celebri illa Ephemeride inscripta, Journal des Savans 1685. die 19. Novembr. In qua bonus Bernoullius se aliquando dormitasse, viris emuncta naris ostendit.*

externas demonstrare: ideoque pro primis veritatibus habenda esse: quamvis talia axiomata condici possint, quæ sint tantum veritates internæ. [1].

Quod idem de veritatibus Mathematicis dicendum esse videtur. Nam etiamsi *linea*, *superficies*, *trigonum*, & *globus*, ut ea considerant Mathematici, nulla sint, nec fortasse fuerint; tamen cum ex rebus corporeis hæ ideæ complexæ suntæ sint; atque, quæ de iis disputant Mathematici, corporibus ipsis reapse conveniant; propterea veritates Mathematicæ non sunt tantum veritates internæ; sed etiam externæ, quæ proprietates figurarum, & magnitudinum, quæ in hoc mundo existunt, reapse demonstrant. Secus Mathematica ipsa esset cumulus somniorum, & rerum inanium ac inutilium; quæ Physicæ disciplinæ opitulari non possent; quod profecto falsum est; cum videamus ex Mathematica disciplina, quam *simplicem* vocant, non modo reliquas ejusdem partes, quam vocant *Mathematicam mixtam*, sed etiam eam, quam nominant *Physicam*, adeo illustrari, ut sine Mathematicæ auxilio muta, & cæca sit.

Nam quod ait Cl. Bufférius, primum illud axioma esse verum, *etiamsi nihil in Mundo esset præter unam intelligentiam*, falsum est, si hoc vult dicere: *esse verum etiamsi nulla unquam res creata exstiterit præter unicam intelligentiam*. Nam tali casu singularis illa intelligentia ideas *duorum*, & *quatuor* non habuisset. Quod si hoc modo significare vult: *etiamsi omnes res in præsentia destruantur*,

M

tur,

[1]. v. g. totum est æquale omnibus suis partibus &c.

tur; relicta una intelligentia; adhuc axioma verum esse, non abnuo: sed ex hoc non sequitur, prædictum axioma in hoc rerum statu non esse veritatem externam. Nam posita rerum omnium destructione, adhuc notiones omnes, quæ sensibus comparantur, veræ essent: quia cum tales idæ ex corporibus externis profectæ fuerint, ad tempus referebantur, in quo corpora existebant: ideoque iudicia vera essent. Quod ipsum de illo iudicio, sunt alii homines præter me, quod ille primam veritatem esse ait, eo casu dicendum esset.

At enim, urgebit, hæc iudicia non faciunt, ut objecta existant. Fateor: sed nec iudicia hæc, *corpus album non est atrum, Babylon non est Ninive, ceteraque generis ejusmodi faciunt, ut objecta reapse existant. Tamen sunt veritates externæ, hoc nomine, quod ex ipsis rebus externis proficiunt, & cum ipsis conveniunt. Igitur & illa. [1]*
Ex

[1] *Ratio Lockii loco laudato, & rursus cap. xi. §. 1. non efficit, quod vult Cl. Buffierius. Probat quidem ideam, quam habeo rei externæ, non inferre rei existentiam: sed non probat, ejusmodi ideam a corpore externo non esse profectam. Nam, ut eodem exemplo Lockii utar, imago Petri ex vero expressa non probat Petrum existere; probat tamen, Petrum existitisse. Ergo etiam idea rei externæ, quæ sensus in presenti non pulsatur, probat saltim existentiam præteritam. Hoc magis, quod Lockius ibi §. 11. probat existentiam rerum præteritarum auxilio memoriæ. Et nisi primum locum Lockii ex his duobus ultimis exposuerimus, haud scio an ipse sibi constet.*

Scholion

Ex iis, quæ capite III. & IIII. hujus libri diximus de rerum evidentia, plane consequitur, nos plurimas veritates & sensibus externis, & aliorum testimonio comparare: nam quæ recta ratione constant, ex iis, quæ per sensus accepimus [ad hanc classem pertinet hominum testimonium, quod vel visu, vel auditu habetur] proficiuntur. Quare de iis hoc loco iterum disputandum, non ut efficiamus tantum, veritatem tali presidio attingi posse, quod supra demonstravimus; sed ut patefaciamus, quo casu primas veritates sensuum presidio venari possimus.

CAPUT. VI.

Demonstratur primas veritates aliquas sensibus percipi posse.

Corporum existentiam sensibus externis percipi evidens est, idque nos supra cum argumenta Scepticorum diluissimus, planum fecimus, & rationibus confirmavimus. Examinandum nunc est, an semper verum ipsi ostendant, an aliter: & an tales cognitiones gignant, quæ primæ veritates vocari possint.

1. Principio certum est, sensus externos non exhibere figuram insensilem & externam corporum: id est non ostendere, qualis sit textura illa superficies corporum, ex qua unum corpus album, alterum viride, alterum atrum apparet.

etiam exhibent contextum, & complexionem interiore[m] particularum corporis, quæ diversas naturas facit: id est, ex qua oritur quod tamen omnium corporum materia est similis naturæ, tamen aliud corpus est ferrum, aliud lignum; aliud caro. 3. Nec itidem ostendunt interiores mutationes, quæ in corporibus plerisque eveniunt. e. g. Pomum indefinenter alio & alio modo se habet, donec tandem flacescat & corrumpatur: hæ tamen insensibiles mutationes nullo sensu externo percipi possunt, nisi ex longo intervallo. 4. Postremo non repræsentant innumeram illam rerum etiam animatarum multitudinem, quæ oculorum aciem fugiunt: quod microscopio demonstratur, cujus ope ea videmus, quæ numquam suspicati fuissetus: [1] & quo perfectiora sunt microscopia, eo plura, & distinctius videmus. Facile ut suspicemur, fore aliquando ut talia microscopia fiant, quæ multo plura oculis exponant.

Hinc fit manifestum, sensus a Deo datos non fuisse ut nobis insensibilia ista, & minuta, & quæ ad usum vitæ minime pertinent, ostendant: secus omnes, aut plerique omnes eadem viderent, quod profecto est falsum. Cui usui igitur sunt sensus nostri? dicam cum Malebranchio, Lockio, ceterisque, sensuum munus esse, ea nobis ostendere, quæ
ad

[1] *Consule Leeuwenhoeckii Arcana Naturæ ope microscopiorum detecta. Volum. III. 4. Philippi Bonani Observaciones circa Viventia, quæ in non viventibus reperiuntur. 4. 1691. & ceteros, qui historiam Naturalem persequuntur.*

ad usum vitæ necessaria sunt : id est ad corpus tuendum, curandumque, atque ad societatem humanam conservandam idonea videantur. Ad quod cum supervacanea sit cognitio illa naturæ abstrusioris corporum, ideo data ea nobis non est. Sed hæc ulterius inlustremus.

I. Itaque sensus nobis primo ostendunt clare & evidenter *existentiam corporum* : id enim ad omnes usus vitæ per quam necessarium est. Nam si corpora esse non cognosceremus ; facile in ea incurreremus, ut cæci plerumque faciunt, & maximum damnum faceremus. Deinde nihil unquam facere in hac vita possemus. Non enim nos Deus meros spiritus, sed corpore & spiritu constantes condidit, in orbe terræ collocavit, corpora nobis plura objecit, ut iis scite uteremur, ex eorumque usu utilitatem non pœnitendam caperemus.

II. Deinde nobis exponunt omnino evidenter *proprietates eas corporum, quæ ad vitam nostram conservandam necessariae sunt*. Nempe ostendunt differentiam rerum durarum ab humoribus : humorum etiam inter se, nempe aquæ a vino, ab oleo, & aliis generis ejusdem. Hæc enim ab aliis distinguere tam necessarium est curationi corporis ; ut nihil magis. Et, quod mirabilius, quo plus aliquod corpus nutritioni, & usui nostro necessarium est, eo pluribus sensibus ejus cognitionem acquirere possumus. e. g. Panis, & aqua summe necessaria sunt conservationi corporis nostri : utrumque autem non visu tantum, sed olfatu, sed gustatu, sed tactu percipimus, ex quo facilius dignosci possint. Idem de ceteris dicemus, quæ ad reficiendas vires corporis, ipsumque defendendum a vi
aeris ;

aeris; ceterorumque; quæ corpori officunt, nec-
cessaria esse videntur. Ideoque clare etiam repræ-
sentant, esse diem, esse noctem, cælum esse pluvium:
item an Boreas, an Auster increbrescat, an Ze-
phyrus saveat, & sexcenta hujusmodi.

III. Postremo ostendunt etiam omnino clare,
*quæ ad humanam societatem servandam necessaria
sunt.* e. g. Secernunt quam facillime ex voce, vul-
tu, ceteris Petrum a Paulo, patrem a filio: tum
motus animi, qui vel vultu, vel aliis modis decla-
rantur, clarissime demonstrant; & ejus generis alia,
sine quorum notitia humana societas stare non
potest.

Contra ea, quæ conservationi corporis nostri
minime necessarium est scire, sensus nostri non osten-
dunt: quod si aliqua de causa ostendunt, superva-
cua se habet, nec id semper, sed tum evenit, cum
curiosius eas res investigamus, quæ ad nos minime
pertinent. e. g. Lac, acetum, aquam, immo &
omnia poma maturata infinitam vim vermium te-
nuissimorum exilissimorumque continere, certum est,
& microscopio exploratum. [1] Verum cum ho-
rum notitiâ, ut iis reficiamur, necessaria non sit,
iccirco eos nulli microscopio non adjuti oculis hau-
riunt. Quod si visu aliquando percipiunt, præ-
ter opinionem est, nec ad usum, ad quem eas res
conditæ sunt, ullo modo est necessarium.

Id ipsum dicemus de iis, quæ ad societatem
humanam vel instituendam, vel conservandam inop-

[1] *Adisis Leewenoeckium, Hookium, Har-
tsokerum, Fobelotum, ceterosque.*

portuna videntur. e. g. Sensus non ostendunt clare internam differentiam Petri, & Pauli: nec etiam individualem, uti vocant, nempe cur Petrus non sit Paulus, & reliqua hujus generis.

Quærat aliquis 1. an sensus externi omnia representent, quæ ad nutriendum corpus utilia sunt: 2. an item omnia, quæ ad id sanandum pertinent. 3. an præter illa tria, quæ posuimus; nullum verum menti objiciant. Cui quæstioni ita respondemus.

Ad primam dicimus, ea, quæ nutritioni apta sunt, omnia sensibus externis percipi: non enim insensibus, sed rebus sensibus subjectis alimur. Non tamen omnia, quæ reficere nos possunt, uno intuitu cognita habemus: nec ad vitam producendam necessarium id est. Sufficit si ea, quæ in omni vitæ parte magis necessaria sunt, & noscamus, & sensibus percipiamus: cetera usu & experientia edocti dilucide sensibus percipere possimus.

Eodem modo ad secundam interrogationem respondemus. Nani quædam, quæ magis ex usu sunt, v. g. corpus frigore debilitatum, calore, & pannis calefacere; stomachi repletionem inedia curare; faucium siccitatem humore hausto depellere; & hujus generis alia, omnes cognoscunt: cetera vero non nisi usu, meditatione, & bona Philosophia, ac Medicina explorari possunt. Quidquid tamen cognitum habemus, id sensus externi nobis clare & distincte ostendunt, si ratione adjuventur.

Ad tertiam eadem est responsio. Plurima alia vera sensus externi instrumentorum beneficio reperiunt & cognoscunt: multo plura cognoscere possunt certo, & evidenter. Ne tamen in iis investi-

gan-

gandis erremus, regulæ quædam præ oculis habendæ sunt, ad quas investigationem nostram exigamus: quæ & ostendunt, sensus interdum falsos esse: [1] &, si debito modo adhibeantur, multo plura vera oculis ostendere posse, quam suspicamur. De quibus legibus quoniam in Logica disputavimus, [2] tironem ad eum locum remittimus.

Concludendum est igitur, tria illa clare & distincte sensibus externis percipi: primo *existentiam corporum*: tum *proprietas, quæ ad corpus nostrum curandum necessaria sunt*: postremo, *quæ ad societatem humanam servandam, & instituendam sunt necessaria*. Hoc satis in superioribus confectum est: Unum addo, hæc tria pro *primis veritatibus* haberi posse, propterea quia ex nullis veritatibus prioribus deducuntur: multa ex iis duci possunt, qui character est primarum veritatum.

CA.

[1] *Haud recte hoc loco ait Cl. Buffierius [Traité des Premieres Veritez Part. 1. c. 16.] sensus fideliter repræsentare, quod ipsis videtur. Non enim ipsis, sed menti nostra tale quid videtur. Dicere deberet, sensus fideliter objicere menti adfectionem, quam recipiunt: secundum quam si temere judicamus, interdum decipimur.*

[2] *Logica Libro III. part. 1. cap. 4. de erroribus ex sensibus provenientius disputavimus. Copite vero 7. docuimus, quo modo periculum facere debeamus, ne investigantes erremus. Horum summa est: 1. ut res accurate & debito modo expendatur. 2. ut semper tale quid idem sensus repræsentet. 3. ut alii sensus non contradicant. 4. ut id ceteri homines oculati verum esse confirmant.*

CAPUT VII.

Ostenditur primas veritates aliquas etiam aliorum auctoritate cognitās haberi.

NON de auctoritate Divina hoc loco est disputatio, quæ tanta homini, qui justam Dei habeat notionem, esse debet, ut si certo constet, Deum aliquid dixisse, id pro certo & indeficienti haberi debeat. Sed de Humana auctoritate ac testimonio disputandum, considerandumque quantum illud primis veritatibus adferat momenti.

Et certe quidem tamen si singuli homines fallere possunt, tamen cum omnes, aut fere omnes aliquid summo consensu testantur, tam certam rem faciunt, ut nemo sanæ mentis ejusmodi testimonio repugnare queat. Nec longe repetenda est ratio. Nam cum tam varii sint hominum mores, tam varia ingenia, tanta in judicando varietas, ut non dico decem, sed vix duos in una & populosissima civitate semper & eodem modo judicantes invenire possimus; relinquitur fieri non posse ut omnes in fallendo conveniant. Quare si aliquid constanter docent, non alia de causa faciunt, nisi moti rei evidentia ac veritate. Proinde quod omnes constanter aiunt, verum id esse necesse est.

Itaque constans hominum testimonium est signum, seu indicium, seu criterium veritatis: ex eoque plurimæ primæ veritates desumi possunt; modo adsint circumstantiæ aliquæ, quæ rem extra omnem dubitandi rationem ponant, id est certam, & perspicuam faciant. Hæc vero ad tria genera reduci

duci possunt. 1. *Ut de talibus rebus sit sermo, de quibus singuli homines judicare possunt: ut sunt res, quæ existunt, &, ut vulgo dicitur, res facti: [1] v. g. esse Constantinopolim, Goam, & ejus generis alia, de quibus tam docti, quam indocti eodem modo diducere apti sunt.* 2. *Ut tanto in numero sint testes, ut maior requiri non possit ut aliquid pro comperto & explorato habeatur.* Nam, ut paullo ante

[1] *Testimonium hominum vel respicit res eas, quæ existunt, & per sensus acquiruntur, quas vulgo vocant res facti; vel res, quæ non sensibus, sed ratione percipiuntur: cujusmodi est existentia, & operationes intelligentiarum, quæ corporis expertes sunt, ut Angeli boni, & mali: itemque res corporeæ, quas vel propter distantiam, ut ea, quæ in astris, vel propter exilitatem suam sensibus attingere, ac discernere non possumus. De rebus facti hoc loco est disputatio, quæ solæ hominum testimonio probari possunt.*

Hæc vero in triplici sunt differentia. Vel enim hominum testimonium omnino consentit cum iis, quæ fere semper experti sumus; & tali casu iudicium etiam firmum elicit, quamvis non eo gradu, quo supra diximus. Vel testimonium est de re, quæ fieri potest, vel non fieri; & si ab hominibus fide dignis proficiscitur, consensum itidem firmum generat. Vel denique de rebus est sermo, quæ vel experientia adversantur, vel in eo auctores alii aliis contradicunt; & hoc casu secundum variam naturam argumentorum, aliud & aliud iudicium facere debemus. Videbis Lockium de Intellectu Humano L. III, cap. 16.

ante diximus, non est necesse ut omnes homines singulatim audiamus: tum quod non omnes easdem res investigarunt; tum quod ad id, quod quærimus, tale quid inopportunum videtur. Sufficit si plerosque, qui id cognitum habent, in eandem sententiam disputantes cognoscamus: qui si consentiant, quis sanus tali testimonio repugnare audebit? 3. *Ut nulla ratio se offerat cur judicemus, illos vel odio, vel amore, vel spe, vel alia de causa mentiri voluisse.* Quæ tria si concurrunt, nullus nisi stultus eorumdem testimonio repugnabit. [1]

4. Sunt aliqui Philosophi, qui longo sermone disputant, an adfensio, quæ ex communi hominum consensu in ejusmodi rebus proficiscitur, vocari debeat *probabilitas summa*, an *certitudo*, id est firma opinio; & miror Cl. Buffierium, qui nullam occasionem prætermittit reprehendendi Lockium, etiam in rebus levissimis, cui tamen quantum debeat, omnes, qui utriusque scripta legerunt, exploratum habent; litem ei de hoc negotio intentare, contendereque; *tam certum esse existisse Caribagem, quam certum erat, se chartam, in qua scribebat, videre.* Nam primum negare nequit Cl. Buffierius, hanc propositionem, *fieri potest ut plurimi homines fallant, & fallantur*, etiam si naturæ vires specte-

N 2

mu

[1] *Logicæ L. III. part. 2. cap. 2. 3. & 5. ubi de probabilitate historica, & hermeneutica, exposuimus, quæ necessaria sunt, ut in credendo, quæ alii narrant, non fallamur: quæ omnia tum rebus, quæ scripto, tum iis, quæ voce constant, accommodari possunt.*

mus; nullam præ se ferre contradictionem, ideoque rem esse possibilem. Contra vero naturæ legibus fieri non potest, ut homo mentis compos fallatur putans, se chartam manu tenere, quam non habet. Proptereaque recte Lockius duas illas sententias duobus nominibus significavit.

Deinde, etiamsi eidem demus, utramque eadem certitudine reapse gaudere, tamen cum diverso modo nos cogant, multoque altius & vividius in animo defigatur, *me in præsentia scribere in hac charta*, quam defigitur dum lego, *existisse Carthaginem*; commode duobus nominibus duplex illa opinio distinguitur.

Et, ut verum fatear, nisi nomina accurate definiverimus, tota hæc controversia de vocabulo esse videbitur, quod nec ipse Cl. Buffierius diffitetur. Verum si rei naturam, uti par est, consideramus, reperiemus ab ipsa rei varietate ejusmodi controversiam existere. Quare commode, atque ad rem valde accommodate rem totam explicatum iri puto, si tres ordines certitudinis constituerimus. Altera est certitudo *Metaphysica*, quam habent axiomata *Metaphysica*, & *Mathematica*, quæ ita sunt vera, ut nullo modo falsa esse possint. Altera *Physica*, quam habent res cognitæ per sensus, quæ ita veræ sunt, ut nullis naturalium rerum viribus falsæ esse possint: tametsi si summam Dei potentiam consideramus, alio modo esse possunt: ut se offert in *Eucharistia*, quæ panis videtur, panis tamen non est. Tertia *Moralis*, quæ ita vera est, ut etiamsi vix aut ne vix quidem falsa esse possit, tamen, si rei naturam examinamus, nulla contradictio se offerat, nullum miraculum a Deo factum esse putemus, si falsa existi-

existenterit. Quod, ut clarius cognoscatur, eodem quo ille usus est, exemplo rem inlustrabimus.

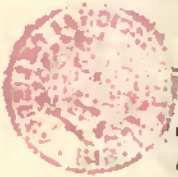
E. g. si singuli homines falsi esse possunt, cur non omnes, qui aliquid fuisse testantur? saltem cur non illi, qui testantur, fuisse Carthaginem? Si numerum Veterum nimis, qui de Carthagine memoriæ produnt, non multos esse reperiemus. Eorum, qui ea urbe stante scripserunt, habemus Aristotelem; & Polybium; plurimum Thucydidem, & Plautum: [1] ut alios omittamus, qui a posterioribus citati reperiuntur, veluti Fabium, & Philinum a

Po-

[1] Addunt aliqui inscriptionem Columnæ Rostratæ C. Duilli, quæ ipsi ob triumphum de Siculis, & Pænorum classe in foro Romano posita erat, ut ait Plinius, & Quintilianus, & quæ etiam nunc Romæ exstat in Capitolio. „ Verum sit ea ipsa [ait „ Ciaconius vir Antiquitatis peritissimus] quam „ Plinius, Quintilianusque viderunt, non facile „ dixerim: certe antiqua illa, quæ ipsius Duilli „ ætate, hoc est quingentesimo fere P. R. C. anno „ collocata fuit, non esse videtur: nam & litteræ „ elegantiores sunt, quam ut illo rudi harum ar- „ tium sæculo incisa videri possint; & scribendi „ ratio, quæ illa ætate Romani utebantur, non „ adamussim in ea servata reperitur. „ Ciaconius in Column. Rostr. inscript. explicatio, apud Grævium Antiq. Romæn. Tomo III. pag. 1811. Adeo ut verisimilius videatur, post C. Casarem, immo post Quintilianum ipsum restitutam fuisse talem basim, eamque esse, quæ nunc Romæ videtur. Recte ut judicemus, ex ea nullum pro existentia Carthaginis argu-

Polybio; Clitomachum, itemque Nævium, & Ennium a Cicerone; Menandrum a Josepho &c. Tum Augustæ ævo offendimus Ciceronem, Sallustium, Nepotem, Virgilium, Horatium, Livium, Diodorum Siculum, Strabonem. Post Augusti ævum se offerunt Paterculus, Mela, Curtius, Plinius Senior, Flavius Josephus, Florus, Plutarchus, Justinus Historicus, Appianus Alexandrinus, Tertullianus, Dio Cassius, Herodianus, Ptolemæus, Solinus, Eusebius, Themistius, Orosius, Eutropius, Procopius, alii. Fac esse xxx. auctores, fac esse l. qui exstant. Num l. homines falli, aut mentiri non possunt? Sed, his omiſſis, num omnes, de quibus loquimur, eadem auctoritate censendi sunt? num omnes eam viderunt? minime vero; nam si Polybium [tres enim reliquos in Africa fuisse non constat, immo verisimilius est numquam ibi fuisse] se-

argumentum duci posse. Eo magis, quod in ea non de Carthagine, sed de Pænis, & Carthaginienſibus, idque in Sicilia, mentio fit: quod gentis nomen est, non urbis.

Idem de Fastis Triumphalibus dicendum esse videtur. Quorum antiquitatem etsi concedamus, qui tamen certæ antiquitatis non sunt, & an ex aliis sumti sint non constat; tamen non efficiunt, quod volumus. Perpetuo enim loquuntur de Pænis, numquam de Carthagine: v. g. C. DVILIVS. M. F. M. N. COS. PRIMVS. AN. CDXCIII. NAVALEM. DE. SICVL. ET. CLASSE POENICA EGIT. K. INTERKALAR. id est, navalem victoriam, & triumphum.

sejungimus, [1] ceteri, qui Augustæo ævo scripserunt, centum & eo amplius post Carthaginem destructam annis scripserunt. Potuerunt illi quidem novam Carthaginem, coloniam illam Romanorum, quam Caius Cæsar [2] vel potius Augustus filius circa veterem Carthaginem exstrui curavit, *de-votiones diras urbis veteris cavens religiose*, [3] quæquæ usque ad VII. Christi sæculum duravit, de qua vix rudera quædam exstant, videre: sed veterem Carthaginem, urhem illam celeberrimam, æmulam imperii, ac gloriæ Romanorum, profecto non viderunt. Multo minus eam viderunt iiii, qui a I. usque ad VI. Christi sæculum, de quibus supra, scripserunt. Igitur ad trium, vel quatuor hominum testimonium, qui stante Carthagine id ipsum litteris mandarunt, res tota reducitur: quorum tres, ut ante diximus, Carthagine fuerint, nec ne, incertum est prorsus: immo vero ibi non fuis-

[1] *Plerique omnes, qui ante Augusti ævum scripsere, si unum & alterum excipias, de Pœnis, vel Carthaginensibus loquuntur tantum veluti de gente quadam, & regno, vel provincia, non de urbe. Quod idem plurimi, quos supra nominavimus, & Augusti ævo, & post fecere: qui proinde ad efficiendum id, quod necessarium videbatur, inopportuni videntur. Adeo in arctiorem ambitum reducendi videntur Historici prædicti.*

[2] *Strabo L.XVII. Plutarchus in Vita Julii Cæsaris.*

[3] *φυλακτικὸς τῆς πόλεως τὸ ἐπάρτεον. Appianus in Punicis Extrem.*

fuisse, verisimilius videtur. Quis igitur negare audebit, III. homines, præsertim, qui non cognita, sed audita referunt, vel falli potuisse, vel fallere? [1]

Num

[1] *Quam sæpe, & quam varie homines in rebus historicis falsi fuerint, etiam cum de rebus gravissimis esset sermo; quanto cum plausu ejusmodi errores, immo & mendacia ac fraudes fuerint exceptæ; quam diu duraverint; quot homines ceteroqui non ineptos tenuerint; tam bene exploratum est iis, qui historia & Ecclesiastica, & Civili exculti sunt, ut nihil supra.*

I. *Primum aliquot libri adficti fuere sanctis hominibus tam Veteris testamenti, ut Adamo, Enocho, Abrahamo, Elia, ceteris; tam Novi testamenti, ut Evangelistis, Apostolis, immo & Christo Jesu; tum demum sanctissimis viris in ecclesia Christi, Pontificibus Max. aliisque viris doctis, præsertim primis sæculis, tot libri adtributi sunt vel a Christianis, vel ab Hæreticis, vel ab Ethnicis, ut iniri numerus non possit: ut Canones Apostolorum, ut Constitutiones Apostolicæ, at Epistolæ aliquot Ignatii Martyris, ut Canones novem Antiochenæ synodi, ut cetera nimis multa, quæ a non nullis Ecclesiæ DD. aliquando pro veris habita, postea suppositicia cognita sunt: ut in Hist. Eccles. passim se offert, & quæ distincte videri possunt apud Natalem Alex. Hist. Eccles. primor. sæcul. Immo quot libri SS. Ecclesiæ PP. falso adficti fuerint; eorum scripta opera Benidictin. Congregat. S. Mauri in Gallia edita & emendata declarant, quæ con-*
suli

Num igitur omnes mentiuntur? minime vero; nam & ego Carthaginem fuisse defendo, quia plurimis argumentis id ipsum mihi videtur *moraliter* perspicuum, & certum. Hoc ago, *moralem* ejusmodi

O

modi

suli possunt: ut mittam Grabium in Spicilegio Patrum, Fabricium in Codice Apocrypho Novi Testamenti. & alios, qui scripta suppositicia collegerunt. Quid? Angelis ipsis tribuci libri ab Judæis ferebantur, de quibus legi potest Cotelerius ad Constitut. Apostolicas L. VI. c. 16. Tanta fuit licentia mentiendi.

2. Deinde quot falsa etiam Libris, qui germani fetus erant certorum auctorum, fuerint admixta, idque variis etiam de causis, declarant iidem auctores, qui interpolata, & depravata scripta multa memorant.

3. Præterea eandem fortunam expertos esse profanos libros adeo viris doctis certum est, ut non nisi bonarum litterarum rudes dubitare possint. Multa ex integro sub alieno nomine apparebant, ut plausum captarent: quod Socrati, & Aristoteli, ut alios præteream, evenisse, testis est nobilis auctor Diogenes Laertius L. II. §. 60. & Ammonius in Categorias: immo pleraque Aristotelis scripta suppositicia esse, docet Patricius Discussion. Peripatetic. Tomo I. l. 2. p. 39. Quod idem de saculo suo dolet B. Augustinus L. XXXIII. contra Faustum cap. 6. Multa etiam fæde interpolata: ut quæritur Origines apud Rufinum de Adulteratione Scriptor. Origen. Quæ singula erudite de more persequitur vir doctissimus

modi evidentiam non facere, ut, si rei ipsius naturam consideramus, fallere omnino non possit. Certe in hoc rerum ordine vix, aut nullo modo falleret: at potest, quod non habent res *physice evidentes*.

simus Joannes Voverius in Polymathia, præsertim cap. 16. seqq.

4. *Postremo si industria Historia facta, quæ omnibus certissima putabantur, & postea falsa esse demonstratum est, per censere vellem, longum esset: unum tamen & alterum adducam. Deleto Sardapali morte Veterum Assyriorum imperio, tria alia imperia inde exstitisse, alterum Novorum Assyriorum a Nino juniore conditam, alterum Babyloniorum a Belesio seu Nabouassare, tertium Medorum ab Arbace satrape regio Medorum, adeo exploratum videtur celebrioribus Chronologis, quasi suis oculis tenerent. Veruntamen doctissimus Prideaux in Histor. Judæorum L.I. initio plane conficit, non nisi duo imperia nata esse, Babyloniorum, & Assyriorum: [qui etiam Mediam obtinere] eundemque esse Tiglat-Pileser & Arbacem. Tertium vero illud imperium Medorum ab his sejunctum in somnia referri debere.*

Item historiam LXXII. interpretum veram esse, non solum veteres Judæi, & Christiani pro certo habuere, sed etiam in præsentia sunt homines non inepti, qui id in dubium vocare nefas putent. Tamen ejusmodi historiam, quam a Pseudo-Aristea, & Pseudo-Aristobulo Veteres hauserunt, omnia falsitatis signa præ se ferre, doctissimi aliqui Recen-

dentes, quæ naturæ viribus mutari & aliter se habere non possunt. Verbo dicam: si aliquot Historici, qui aliquid litteris produnt, vel fallantur, vel fallant, miraculum nullum est, nec ad infinitam

centiores luculentissime demonstrarunt. Nec aliquid amplius ex Veterum testimonio efficitur, quam Ptolemæi Philadelphi tempore factam esse versionem Græcam legis, cui postea sub aliis Ptolemæis versionem additam reliquorum librorum. Videfis Prideaux loco cit. Part. II. l. 19. pag. m. 330. seqq. & Roncaglia ad Natal. Alex. Hist. Eccles. Sæculi II. dissert. 11. § unico.

Præterea consilium seu supremum consilium Judæorum ex LXXI. Jenioribus compositum, a Mosis temporibus ad Christum usque durasse, penes quod esset summa reipublicæ, judiciumque de sacris & profanis rebus, non modo veteres Judæi, & Thalmudistæ, sed plerique omnes Recentiores, qui de Republica, vel Synædriis Judæorum scripserunt, pro certo ponunt. Verum cum in Bibliis nusquam, etiam cum maxime opus esset commemorare, de recursu ad tale consilium mentio fiat; sed ad Judicium Reges, Pontifices Maximos, uti Deus jusserat; [Deuteronom. c. xvii. v. 8. & sæpe alibi] clare conficitur, nullum ejusmodi consilium existisse, præterquam ad tempus sub Mose in deserto: quod tamen alio modo se habebat. Non nisi Herodis Magni, & Christi temporibus in Evangeliiis, & Actibus Apostolorum, & post ad destructionem usque Templi &c. de tali consilio sermo habetur: quod ita natum

Dei potentiam confugere necesse habemus. Contra si leges naturæ fallant, miraculum agnoscere & fateri debemus, idque Deo auctori tribuere. [1]

Hæc autem evidentia & certitudo vocatur *moralis*, quod ex ea hominum mores, actiones, ceteraque, quibus vitæ humanæ ratio continetur, proficiscuntur, & gubernantur. Nam ea, quæ evidentia morali constant, ita certa hominibus videntur, ut ipsi non disimili modo ex tali iudicio vitam

tum esse videtur. P. Gabinus Proconsul Syria, fuso fugatoque Alexandro, Aristobuli pontificis antea victi & exauctorati filio, atque Hircano patruo in sacerdotium restituto, Judæam in v. partes, teste Josepho, divisit, singulisque singula consilia administrandis rebus, præter animadversionem mortis, dedit & constituit, Gadaris, Amathunte, Hiericunte, Sephoris Galilææ, & Hierosolymis: quod ultimum illud est, in quo Christus morte damnatus est. Hoc primum animadversum Cl. Petavio de Doctrina Temporum L.II. cap.27. fusius & accuratius expositum est a Jacquelotio de l'Existence de Dieu Dissert.III. chap.2. Hæc, ut mittam bellum Trojanum, quod Dio Chrysostomus, Hornius, alii- que inter fabulas referunt; utque alia hujusmodi missa faciam, satis demonstrant, quam facile etiam in rebus ab omnibus admissis errores subesse, nosque falli possimus:

[1] *Vera evidentia Moralís non in testimonio duorum, vel trium auctorum etiam oculatorum consistit; sed in testimonio vel omnium, vel fere omnium, qui rem viderunt, & quibuscum versamur, uti diximus supra.*

vitam suam instituunt, quam si eam oculis cerne-
rent, nec ullus superesset dubitandi locus. e. g.
Cum certum moraliter sit, exstare Constantinopo-
lim, qui aliquid negotii Constantinopoli habent,
ac ad eam accedere debent, tam fidenter de illa me-
tropoli loquuntur, & scribunt, atque ad eam vi-
sendam se parant, & iter capeffunt, quam si suis
oculis eam vidissent. Cumque in hac vita pleraque
ex aliorum testimonio habeamus, quæ ad vitam no-
stram regendam necessaria sunt, iccirco *moralis*
certitudo magni usus est in vita civili, ex eaque plu-
rimæ primæ veritates desumi possunt.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

ALOYSII ANTONII VERNEII

EQUITIS TORQUATI, ARCHIDIACONI EBORENSIS

D E

RE METAPHYSICA

AD USUM

LUSITANORUM ADOLESCENTIUM

LIBER QUARTUS

IN QUO

DE ALTERA ONTOLOGIAE PARTE, NEMPE
DE GENERALIBUS PROPOSITIONIBUS,
QUAE AD OMNES SCIENTIAS
PERTINENT, DISSERITUR.

C A P U T I.

De partitione & consilio hujus libri.

UPERIORI libro de modo cognoscendi primas veritates in singulis disciplinis disputavimus. Nunc de primis illis veritatibus, quæ ad omnia pertinent, quæ sub nostram considerationem cadunt, dicendum esse videtur.

Et quidem omnia, quæ nostræ investigationi ac disputationi subjiciuntur, generalia quædam confide-

sideranti offerunt, quæ si recte cognoscimus, multo facilius & clarius singulas partes, &, ut ita dicam, facies objecti, quod examinandum sumimus, explorare poterimus; quo distinctius objectum ipsum cognoscamus, id est verum in singulis rebus invenire possimus. Plurima autem de qualibet re quæri & investigari possunt: sed quæ non nihil disputationis habent, hæc sere sunt.

1. Omnis res, quæ sub sermone cadit, vel est, vel non est: 2. vel habet hanc, vel aliam essentiam. 3. vel est substantia, vel modus ejus. 4. vel est finita, vel infinita. 5. vel possibilis, vel impossibilis. 6. vel simplex, vel composita. 7. vel perfecta, vel imperfecta. 8. vel bona, vel mala. 9. vel ordine posita, vel non. 10. vel pulchra, vel deformis. 11. vel necessaria, vel contingens. 12. vel naturalis, vel non naturalis. 13. vel multum durat, vel parum. 14. vel est causa, vel effectus. 15. vel ad aliquem finem ordinatur, vel secus. Hæc aliæque ejus generis illico investiganti se offerunt, & in omni disputatione identidem occurrunt: ex eorumque cognitione non modo clarius rem quamque cognoscimus, & ad interrogationes respondemus, verum etiam, quod mente concipimus, aliis explanare quimus. Igitur & omnia hæc definienda sunt quam accuratissime: & ex eorum definitione aliqua axiomata ducenda sunt, quæ nobis opitentur ad veritatem in singulis argumentis invenendam, inanisque disputationes fugiendas. Quod nos hoc libro eodem ordine efficiemus, quo eas ante enumeravimus.

Sed illud ante monemus, quidquid obscuritatis, atque adeo disputationis occurrit in iis, de qui-

quibus in scholis acriter disputatur, ex hoc capite fere semper proficisci, quod Philosophi eadem vocabula certa significatione non usurpent; sed modo uni vocabulo quamdam notionem supponant, modo aliam. Ex quo consequitur, ut non intelligentes alteri quo sensu ea alteri usurpent, temperare sibi non possint, quin aliquid contra dicant, & sine ullo fine altercentur. Quare optime consultum iri puto tironum utilitati, si vocabula, semen omnium disceptationum, accurate exposuerimus, ut & ipsi plane sua sensa declarent, & ceteros sine labore intelligant, temperentque a protervis contentionibus, quæ tempus omne consumunt magno & ingeniorum, & disciplinarum omnium damno. [1]

P

CA-

[1] *Vehementer hoc loco disputant Philosophi, præsertim Leibniziani, & Wolfiani, de principio Contradictionis, & Rationis sufficientis. Contradictionis principium est: Idem non potest simul esse, & non esse: seu alio modo: Unum & idem ens non potest constare proprietatibus inter se pugnantibus. Rationis sufficientis est: Nulla res est reapse sine ratione sufficienti cur potius sit, quam non sit.*

Sed nihil, mea sententia, ejusmodi decertatione est inutilius. Nam omnes philosophi Dogmatici ante Leibnizium, & Wolfium primum axioma admiserunt: propterea quod & perspicuum est, & utile interdum ad confutandum eos; qui fervore disputationis abrepti ea negant, qua ante concesserunt. Immo ne Sceptici quidem ipsi id negarunt: ut habemus ex Laertio L.VIII. s. 105. 106. & Empyrico Pyrr. Hyp. L. I. s. 62. Porro ejusmodi axioma expresse posi-

CAPUT II.

De ente, & non ente.

I.

RES, & *Ens* Philosophis Latine loquentibus sunt vocabula homonyma. *Ens* definitur vulgo, *id quod est, seu existit*. Sed hæc definitio nihil amplius, nec clarius exponit, quam nomen *ens*. Quare non nisi iis probari poterit, qui amant ea pluri-

positum non esse principium omnis cognitionis, luculenter efficit Lockius, ostendens plerosque homines recte judicare, quia de tali axiomate umquam audierint. Quamquam fatendum est, eos ideo recte judicare, quia omnibus perspicuum est, singulas res, quæ sunt, esse: & si animum adverterint, intelligent etiam, falsum esse quod simul sint, & non sint. Quo autem sensu tale axioma dici possit prima veritas, supra exposuimus.

Item Ratio sufficiens in rebus necessariis vetus est axioma omnium Philosophorum, qui constanter aiunt, nullum effectum sine causa, id est, sine ratione cur sit, existere: seu alio modo: posita causa suo modo necessaria, poni effectum. Etiam in rebus liberis, nempe determinationibus voluntatis creatæ, sæpe ratio sufficiens locum habet. Quis enim ignorat mentem nostram finem sibi ponere bonum vel vere existens; vel apparens: atque ad id consequendum adjumenta seu media utiliora eligere? Sed Leibniziani effice-
re vo-

pluribus exponere, quæ uno vocabulo æque clare explicare possent. Quod vitium tam frequens est quorundam Philosophorum, ut nullum magis, ut hoc libro demonstrabimus: quapropter sedulo cavendum est.

Philosophi tamen nomen *ens* latius accipiunt, eoque etiam denotant id, quod non existit in præsentia, sed existere potest: id est, vel est futurum, vel possibile: quasi dicant, habere existentiam vel futuram, vel possibilem, ideoque adversari nihilo. Quare idea *entis*, & idea rei *positivæ* idem significant.

P 2

Non

re. volunt [is est eorum scopus] etiam in causis liberis perpetuo valere, idque adeo, ut evenire nullo modo possit, ut ex pluribus mediis æque aptis ad finem, possit voluntas nostra unum pro lubitu eligere, & sibi esse ratio sufficiens suæ electionis. Immo vero etiam de Deo fere eodem modo disputant, ut sic viam sternant ad suam illam harmoniam Præstabilitam, qua explicari putant complexionem animi & corporis. Hæc tamen negant alii, & contendunt, in rebus liberis nullam necessitatem antecedentem esse, ex qua sequatur effectus; sed unicam causam esse libertatem vel finitam, vel infinitam: tum perspicue conficiunt, Harmoniam illam Fatalismo, Idealismo, aliisque erroribus aperte favere. Sed de his in Psychologia disputabimus. Videatur Moniglia Dissert. contro i Fatalisti Part. I. sez. 3. & Voltairius Metaphys. de Newton. chap. 4. Quibus addi potest Clarkeius in Epistolis ad Leibnizium, qui ostendit, tale principium omnino opponi libertati divina.

II.

Non ens est idem ac nihil, & clarius explicari non potest. Cum autem dicimus *nihil*, non intelligimus *meram nihil*, quia hoc non potest esse objectum alicujus ideæ positivæ, sed aliquid existens & positivum intelligimus. Itaque audito eo vocabulo, duæ ideæ menti obverfantur: altera est idea vocabuli *nihil*, quod vocabulum est aliquod ens: altera separationis omnis omnino entis ab idea vocabuli *nihil*, quæ separatio est etiam ens.

E. g. Cum dico *Hircocervus est nihil*, habeo ideam vocabuli *Hircocervus*, & aliam ideam, quæ separo ab *Hircocervo* ideas omnium omnino entium, quæ sunt, quæ esse possunt. Hæc autem separatio non est *merum nihil*, sed est judicium, quo separo ideam entis ab idea illius vocis: & idem valêt ac si dicerem: *hoc vocabulum Hircocervus nullam ens significat, sed est vocabulum inane, quod non nisi se ipsum significat. Quare non idem apud Philosophos significat, intelligere nihil, ac nihil intelligere. Illa significat, nos non ens eo modo intelligere, quo a mente humana intelligi potest: hæc significat, nos nullam omnino rem intelligere, seu nullam ideam, nullam notionem in præsentia habere: quæ duo longissime distant.*

Hæc est germana interpretatio vocum *negativarum*, quæ nihil aliud significant, quam conjunctionem unius ideæ positivæ ab alia. Quod non intelligentes Philosophi nimis multi, sibi persuadent, habere se ideam *meri nihil*: ideoque alios obtundunt disputationibus inanibus, quæ nihil aliud sunt, quam,

quàm *logomachia*, seu decertationes de verbis. Quare cum nullum vocabulum in disputationibus frequentius se offerat, quam *nihil*; nullum ex quo acriores decertationes nascantur; aliquibus exemplis munienti videntur tirones, ne in tales *logomachias* incidant, sed recte vocabula interpretari discant: hoc magis quod vocabulum *nihil*, & omnia vocabula *negativa* alio & alio modo non solum in scholis, sed etiam in vita civili accipi solent, ex quo inira confusio.

E. g. Cum dico, *ego nihil video*, hoc volo dicere: *idea vocabuli nihil est omnino diversa ab idea omnium rerum, quæ a me videntur*: seu alio modo: *idea omnes rerum, quæ videri solent, separate in presenti a me sunt*. Similiter cum dico, *video tenebras*; quod vocabulum est negativum, & significat *non video lucem*; explicandum est hoc modo: *idea lucis differt ab idea vocabuli tenebra*. Item cum dico, *ante mundum conditum erat nihil*; separo ab idea vocabuli *nihil* ideam *primæ existentie mundi*: & volo dicere: *mundus tot ante nos secula existere cæpit*: seu alio modo: *mundus existere cæpit certo tempore ante quod tempus non nisi aternitatem Dei concipere possum*. Item cum dico, *Petrus non est Paulus*, hoc dico: *Petrus est aliquid diversum a Paulo*. Hæc nos talia proferentes significare volumus: & nisi hoc modo propositiones negativas interpretati fuerimus, sonos inanes proferemus. Hæc satis sint ut de reliquis judicare possimus: & si ad hanc explicationem plerasque disputationes revocaverimus, quam inanes sint, non sine aliquo rubore clare intelligemus.

Ad *non ens* referri debet *ens rationis*, quod latius in *Ontologia* patet, quam plerique putant.

Est

Est autem ens rationis, id quod non nisi in ideis nostris existit, nec extra eas existere potest. Huiusmodi sunt ideæ omnes mente abstractæ, veluti *humanitas*, *rotunditas*, & huius generis alia: propterea quia nusquam existit *humanitas* sejuncta ab hoc, vel illo homine: *rotunditas* ab hoc, vel illo corpore rotundo. Item *relationes* omnes, *privaciones*, & *negationes*; [1] quæ non nisi in mente nostra existunt, ab eaque concipiuntur quasi aliquid adhærens subjecto. Tolle cogitationes omnes, perierunt omnes relationes, privaciones, negationes.

Quamquam vero hæc entia rationis nihil sint extra mentem, tamen cum non sine aliqua ratione in rebus inhærere concipiuntur, propterea non *merum nihil* esse dicuntur, sed *entia rationis*: quasi dicas, sunt *entia* prout opponuntur *mero nihilo*: sunt *non ens* seu *nihil* prout opponuntur *alicui existenti*: ideoque *medium* quid inter ens & non ens. Quare male referunt aliqui Scyllam, Chimeram; Hircocervum, Centaurum ad *ens rationis*: nam tametsi ejusmodi res non nisi in mente existunt, tamen sine ulla ratione a mente conduntur: ideoque sunt *impossibilia*, & *merum nihil*.

Jam porro ideam *entis* tum concipio, cum vel me ipsum, vel quamlibet rem aliam, quæ mihi ante oculos obversatur, & in qua plures ideæ secerni possunt, considerans, animadverto *me esse*, & mente ideas distinguens, separo ideam existentie ab ideis aliarum rerum, quæ una in me sunt, menti que meæ conjunctim se offerunt: ac de *existentia* tantum

[1] Quid significant hæc vocabula, infra Capite III. ubi de Substantia, explicatum habetis.

tum loquor, nihil interim de ceteris commemorans. Hæc consideratio existentiae vel entis vocatur *abstractio*, & ens eo modo consideratum *idea abstracta*.

Abstractio autem variis modis fieri solet. Primo, cum divido materiam in partes, quæ reapse partes non sunt: ut se habet hoc libro, in quo distinctis capitibus disputo de *ente*, de *essentia*, de *possibili*, de *perfecto*, quæ re vera unum & idem sunt: hæc separatio vocatur *abstractio*, & unaquæque illarum idearum, *abstracta*. Secundo, cum concipio modum sine substantia: v. g. motum *rectum*; quin attendam ad *corpus* mobile: vel modum sine ejus modificatione: v. g. motum *rectum*, quin respiciam ad *velocitatem*: hæc enim nusquam esse possunt sine illis a quibus separantur. Tertio, cum cognosco Petrum v. g. in hoc esse similem aliis hominibus, quod sentiat, & ratiocinetur, & loquatur; & admiretur, & reliqua, quæ omnia vocabulo *homo* designo: hæc idea, quam propter similitudinem cum aliis voco universalem, [1] est idea abstracta *hominis*, seu *natura humana*.

Corollaria.

- I. Hinc omnis idea abstracta reapse est singularis.
- II. Hinc omnis idea abstracta vocari potest universalis.
- III. Hinc universale dicitur tantum relative ad

[1] Ideas omnes singulares esse, nec nisi ob similitudinem cum aliis ideis vocari universales, docuimus Logicæ L.II. p. 1. c. 12.

ad aliud: proinde eadem idea vocari potest universalis, particularis, singularis.

Omnia eadem ratione constant. 1. Cum mens ideas omnes, uti diximus, [1] sensibus acquirat, quæ, si sunt complexæ, dividi possunt; iccirco et si, dum cogito Petrum, mente separem vel *existentiam* ab *essentia*, vel *animal rationale a risibili*, tamen utraque idea illa est singularis: nec enim oculis natura humana generatim, nec omnes homines, qui sunt, qui fuerunt, qui esse possunt; simul occurrunt; sed unus & alter eorum, qui existunt: item memoriæ non occurrunt, nisi, quæ prius sensibus objecta fuerit: id est, a sensibus primum orta sunt. 2. Cum tamen omnino similem ideam mente separem possim in quocumque homine, qui menti meæ se offert; ideo hæc idea homo vocatur eadem in omnibus; & universalis. [2]

3. Ve-

[1] *Logica Libro II. p. 1. c. 3. & 4.*

[2] *Ut abstrahamus ideam hominis, vel viventis, sufficit unus homo, qui mihi veniat in mentem, veluti Petrus. [re vera non nisi unum individuum post aliud menti obversari sentimus] Nam Petrus plures mihi offert ideas: est enim existens, corpore & spiritu constans, vivens, sentiens, intelligens, aptus ad ridendum, & flendum, & mirandum; tali statura, facie, colore ornatus, & reliqua. Quare cum hanc ideam complexam examino, & partes seu ideas singulas enumero, si tantum mente teneo ideam viventis [hæc etiam complexa est], abstraho seu divido eam ab aliis. Ut, vero intelligam esse similem aliis, sufficit si Paullus, Franciscus,*

3. Verum cum eadem idea singularis homo referri possit tum ad singulos homines, tum ad singula existentia; primo casu vocatur *universalis*, secundo casu *particularis*: quia non refertur similitudine ad omnia

Q
 & pauci alii in memoriam incurrant, quos mens celeri suo motu veluti ictu oculi perlustrat: itemque memoria teneam, quemlibet hominem esse similem aliis. En abstractio, & similitudo: sed nihil universale. In quo igitur universale positum est? nempe in errore, quo mihi persuadeo, me, cum enuntio similem ideam de Paulo, Joanne, Francisco, eandem ideam viventis enuntiare. Quod si ad me redeo, si rem pro merito examino, clare cognosco, non eandem, sed similem ideam enuntiare. Remanet igitur similitudo idearum, universalitas evanescit. Quare universale iis, qui rem diligenter considerant, nullum est, nec esse potest. En quo redit gravissima illa disputatio de natura universali, quæ tot sæcula Reales, & Nominales exercuit, tot turbas non modo in Scholis, sed etiam in Republica commovit! Nimirum ipsi se mutuo acriterque petebant, veruntamen se mutuo non intelligebant, ut fieri solet.

Quod vero Recentiores aliqui censeant, ex ideis, quæ sensuum adjumento comparantur, elici posse ideam aliquam, quæ habeat objectum universale; nisi ad hucusque expositam explicationem referatur, sunt verba inania. Nihil enim aliud mens facit, quam vel conjungere, vel separare ideas, quas sensibus accepit. Cumque per sensus non habeatur idea universalis, separari ab aliis non potest

omnia entia; sed ad ea tantum, quæ homines vocamus. [1] En paucis verbis, quæ de abstractionibus utilia dici possunt, quæ mihi satis clara esse videntur. At Scholastici tot tamque inanes, & nullo modo intelligibiles disputationes instituunt de abstractionibus, ut ea, quæ vel opifices, & rustici ipsi non meditati faciunt; & quæ, si recte explicarentur, quisque sine labore intelligeret; ita verbis implicent, & obscurant, ut non nisi plurima meditatione, & in eorum libris mora intelligi possint.

E.g. Frequenter villici, mæssores, pastores, ceterique, cum operam suam locant alicui, & sentiant dominum aliquid vel de potu, vel cibo, vel mercede pacta detrahare; clamitant, injuriam sibi fieri

test. Quod si mens talem virtutem habet, certe creabit ideam universalem, cujus nihil antea in ideis, quas sensibus adquisiverat, simile erat: quam virtutem nemo sanus animo concedet. Sed de his Logicæ L.II. c. 12. corollario v. & vi. quædam monuimus, quæ ex supra dictis clarius demonstrantur.

[1] Universalia dividunt Scholastici in quinque species, quas sic vocant: genus, species, differentia, proprium, accidens. Horum nominum significatum noscere sat est, idque eorum libri declarant. Nullius tamen hæc usus sunt: immo vero plurima falsa continere, ex iis, quæ capite sequenti dicemus, notum erit. Sunt enim essentiæ Nominales tantum: sed quidam Scholastici eas sumunt pro essentiis Realibus, & in hoc manifeste errant, ut in Logica L.II. part. 1. cap. 12. fine, monui: quæ ad hanc explicationem revocanda sunt.

fieri, quod merces non integra solvatur: & sic de mercede loquuntur, quasi una res esset, quæ ad omnes pertineret. En *abstractio*: & merces illa est idea *abstracta*, & *universalis* sensu vulgari. Interroga vero rusticum, an una tantum merces omnibus constituta sit, nempe oboli xx. an singulis operariis singuli xx. oboli ex pacto solvendi sint; audies, non unam tantum mercedem, sed plures similes, ejusdemque valoris singulis debitas esse. En solutio controversiæ. Quid aliud faciunt Philosophi, cum rem sine præjudicio examinant? quid vero Scholastici, nisi rem vel rusticis claram, confuso illo dicendi modo obscuram faciunt? Doce rusticum verba Philosophorum; ostende quo nomine unaquæque res ab iis vocari solet; & cognosces, clarius interdum & loqui, & judicare rusticos, quam Philosophos non nullos.

CAPUT III.

De Essentia.

Essentia definitur, id per quod res est id quod est. Quæ definitio eodem vitio laborat ac illa *entis*. Nam cum quælibet res per se ipsam sit id, quod est, tali definitione hoc tantum dicimus: *essentia unius rei est, esse talem rem*. Ideoque *essentia*; & *hæc res* idem significant, nec ex tali definitione evadimus doctiores.

Reapse tamen essentia uniuscujusque rei est cumulus proprietatum omnium, ex quo res est hæc, non alia. Quarum proprietatum cum pleræ-

que nobis incognita sint, proinde nec essentia rerum nobis cognita est. Hæc aliquo exemplo illustremus oportet, quod ab humana natura, utpote magis explorata, magisque familiari, ut ita dicam, sumemus.

E. g. Petrus plures habet proprietates, ex quibus homo est, non aliud ens: est enim *animans, ratione utens, aptus admirationi, aptus risui, figura humana præditus*, ut alia mittam satis nota, quæ faciunt ut sit *homo*. Hæc illico consideranti se offerunt. At multo plura habet Petrus, quæ nos omnino ignoramus. Nam primum insensibilis constitutio & complexio partium exilissimarum humani corporis cognita nobis non est. Deinde notus non est usus quorundam viscerum, quæ satis conspicua sunt: nec vires ac efficacia humorum: nec facultas has & illas adfectiones, hos & illos morbos perpetiendi: nec quomodo humanum corpus cum mente conjungitur, in eam agit, ac ab ea vicissim movetur: postremo vires omnes humanæ mentis exploratæ nobis non sunt. Quæ singula tam pertinent ad essentiam Petri, ut homo est, quam reliqua, quæ ante memoravimus: nam si vel unam harum demseris, non erit hæc species hominis, sed alia. Itaque hic acervus est *essentia realis*, seu Physica hominis.

Hæc cum non animadvertissent Philosophi plerique, sibi persuasere, has duas ideas *animal rationale* esse totam essentiam realem hominis: quidquid ultra additur, extra essentiam esse, ideoque *proprietatem*. In quo perspicue fallabantur. Nam cetera, quæ supra memoravimus, essentiam Physicam hominis itidem constituunt. Inmo vel sola

figu-

figura humana tam pertinet ad *essentiam hominis*, quam esse *rationale*, esse *animal*. [1]

Itaque duplex in homine *essentia* distingui potest: Altera, quæ ex quibusdam tantum *ideis notioribus* mente componitur, & vocatur *essentia nominalis & Metaphysica*. Altera, quæ ea omnia complectitur, quæ re ipsa hominem constituunt. Hæc vocatur *realis*, & *Physica*, & longe differt ab es-

[1] *Figuram humanam esse partem essentialem humane speciei, quæ in hoc orbe terra est, nullus, qui rem sine præjudicio examinarit, negare poterit. Non enim homo est solum animans rationale, sed etiam humana figura præditum: adeo ut nullum animans rationale nobis cognitum figura humana careat. Finge animans rationale vel equi, vel piscis specie præditum: quis id hominem esse dicet? Cur fetus, qui humana specie caret, hoc solo nomine ex censu hominum delentur, per leges occiduntur, nec umquam magistratus, aut parentes sperant ut ad rationis usum perveniant, ut examinent, an sint animalia rationalia? Contra cur fatui, & qui nullum rationis indicium fecere, hac sola de causa homines judicantur, quod figura humana ornati sint? Hæc profecto demonstrant, a natura inditum esse omnibus ut judicent, humanam figuram ita esse partem essentialem hominis, ut, nisi ea præditum, nullum animans rationale homo sit. Quæ cum a clarissimis Philosophis & proximo, & presenti sæculo copiose sint illustrata, prætereunda hoc loco videntur.*

ab essentia illa *Metaphysica*. [1] Ex his autem aliqua deducuntur, quæ in disputando non pœnitendam utilitatem adferunt. Tales sunt ejusmodi

Canones.

I. *Ex essentia Metaphysica non bene infertur essentiam Physicam similem esse.*

Nam singularum rerum naturam, ut re vera est, nemo cognoscit, sed tantum proprietates aliquas, quæ totam essentiam non faciunt.

II. *Essentiæ Physicæ rerum sunt æternæ, & immutabiles.*

Aiunt Platonici: [2] negant aliqui cum Cartesio, qui propositionem satis claram suis disputationibus ineptis tam implicatam reddidere, ut haud facile intelligi possit. Nihil tamen facilius demonstratur, si vocabula accurate definiamus, ex quibus

[1] *Essentia, & Natura in rebus creatis idem significant. Natura enim interdum sumitur pro interna illa complexione partium, quæ facit, ut sit hoc ens: hæc dicitur essentia Physica. Interdum pro idea illa complexa rei, quam definitione declaramus: hæc vocatur essentia Metaphysica.*

[2] *Putabat Plato æterna exemplaria, seu ideas quasdam æternas immutabiles, universales, a Divino intellectu emanantes, & ab eo separatas, dum rebus creatis & fluxis uniuntur, earum essentiam, & formam constituere. Ita Plato in Timæo, & in Parmenide. Consule Aristotelem Metaphys. L. XIII, c.4. Hæc late persequitur Brucherus Hist. de Ideis Sect. I. §.4.*

bus tota hæc rixarum, & controversiarum seges existit. ✓

Igitur canonis sensus est: Cum essentia rerum, uti diximus, sit id quod res est; res autem una & eadem non possit simul esse, & non esse; consequitur & illud, si ab æterno verum fuit dicere, *habere rem tales proprietates; ab æterno fieri non potuit, quin habeat tales proprietates, dum est eadem res*. Ideoque si ab æterno existisset, non alio modo existisset, quam nunc est: propterea vera ac Physica essentia æterna est, & inmutabilis.

E. g. Natura numeri *ternarii*, in hoc consistit, quod sit *binario unitate maior*: item natura *trianguli* in eo sita est, quod sit *figura tribus lineis definita*. Quare si Deus ab æterno tempore cognovit, talem esse naturam rerum, quas vocamus *ternarius*, & *triangulus*; omnino fieri non potest ut id, quod vocamus eo modo, non habeat talem naturam: aliter eadem res esset *ternarius*, & non esset; esset *triangulus*, & non esset. Nam cum *ternarius* & esse *binario unitate maior*, eandem ideam significant; qui ait, *ternarium esse binario unitate maiorem*, hoc ait: *ternarium esse ternarium, seu talem rem esse talem, non aliam*: quod satis evidens est.

Possunt quidem nomina mutari, & id, quod vocatur *ternarius*, nominari *binarius*: at semper idea *ternarii*, & *binarii* reapse erunt diversæ: idem repræsentabunt, quod ante, dum iidem numeri manent. Quod si e *ternario* demis unitatem, non erit *ternarius*, sed *binarius*: si addis unitatem, non erit *ternarius*, sed *quaternarius*. Proptereaque semper *ternarius* reapse est ille, qui *binarium*
uni-

unitate superat, & quaternario unitate minor est.
 Itaque potest Deus naturæ humanæ aliquid detraxere, vel addere: id est, talem hominem condere, qui non melius judicare, & ratiocinari possit; quam bimestris, aut bimulus infans: quique admirationi aptus non sit. Vel e contrario, talem condere; qui exilissimas res, quæ nec microscopio discerni possunt, sensibus clare percipiat: qui nutritione non egeat: qui mala venena sine ullo damno hauriat. Verum tali casu non erit idem homo, qui nunc est, sed alius: & tantum nomine tenus erit eadem natura humana. Item potest Deus Petri jam conditi cerebrum tali modo adficere; ut sanus, & integer amplius ratiocinari non possit: At non erit idem Petrus, sed alius: non aliter ac si anima Petri alia, & alia humana corpora, ut Pythagorei comminiscabantur, habitaret; alios; & alios homines constitueret: Item potest Petri corpus vel esse, vel in terram resolvi, ut mortuis evenit: At eo casu perit natura Petri, non mutatur in aliam. Semper enim natura Petri, dum permanet, easdem proprietates habet: & cum resurget in die extremi iudicii, easdem habebit. Nos autem nomina mutari posse, non negamus: rerum essentiam, dum eæ permanent, mutari posse, id est, quod constantissime pernegamus. [1] Hæc satis perspicua sunt: ut qui hæc

[1] Philosophi qui dicunt, rerum essentias archetypas, & intelligibiles [relatas ad Deum.] immutabiles esse, factas vero essentias mutabiles, confundunt duo longe diversa, mutare, & destruere. Possunt quidem essentia facta destrui: v. g. si huma-

hæc negent, & contendant fieri posse ut eadem essentia manens mutetur; e. g. *ternarius* dum est *ternarius*, quatuor unitates contineat; an satis sani sint, merito dubitari possit.

III. *Essentiæ Metaphysicæ seu nominales rerum mutabiles sunt.*

Paradoxum hoc Scholasticis videri debet, qui nos contrario canone obtundunt, enecant. Sed eos sibi ipsis placere non moleste ferimus: hoc agimus, ejusmodi canonem ex dictis plane & proxime proficisci. Nam *essentia Metaphysica* est cumulus earum idearum, quas putamus rei essentiam constituere: hic autem cumulus & minui potest, & augeri.

E. g. *Essentia Metaphysica hominis*, si Scholasticos audimus, sita est in hoc, quod sit *animal rationale*. Philosophi vero, qui demonstrant, omnes proprietates hominis, quæ nobis cognitæ sunt, immo & figuram humanam ad ejus essentiam *Physicam* pertinere, aliam essentiam *Metaphysicam* hominis mente concipiunt, nempe *animal rationale humana figura præditum*, & cetera. Quod si aliæ proprietates hominis nobis cognitæ essent; si intelligeremus, qua ratione corpus, & spiritus conjungantur,

R

tur,

na fabrica putrefacta resolvatur in partes: non tamen mutari, quia semper humana fabrica, si existat, erit eadem. Similiter potest Deus animum hominis destruere: sed facere non potest ut animus hominis mutetur, id est non sit rationis particeps dum est. Tantum materia, ex qua corpus hominis existit, hoc sensu mutatur, quia modo fabrica hominis est, modo vermis, modo terra. Quæ sedulo distinguenda sunt.

tur, mensque cognoscat, sentiat, doleat, gaudeat, fabricam hominis moveat, ac a sensibus vicissim adficiatur; tunc alia esset idea complexa hominis, id est alia definitio, id est alia *essentia Metaphysica*.

Hæc de cognitione illa dico, quæ naturæ viribus habetur. Nam si de notione sermo est, quam Divino præsidio habere possumus, nulli dubium est, quin Deus omnia, quæ in Petro reperiuntur, nobis declarare possit: quo casu adæquatam essentia Petri cognitionem haberemus: ideoque ejus essentia Metaphysica, & Physica & eadem esset, & immutabilis respectu nostri, ut se habet apud Deum.

Scholion.

Quot quamque obscuras, & inutiles de Essentia disputationes instituant Scholastici, propterea quod verbis vel ambiguis, vel nihil significantibus uti consuescunt, nemo est qui non videat. Illud miror, hoc etiam vitio inquinari aliquos, qui ex disciplina Recentiorum disputant. Verum cum illa, quæ aliquid utilitatis vel ad recte judicandum, vel contra alios disputandum adferunt, ex hucusque dictis & facile, & aperte deducantur; nos ea veluti corollaria ponemus, & si opus fuerit, explicationes aliquas adjungemus.

Corollarium I.

Hinc definitiones rerum, quæ a Deo condite sunt, tantum sunt definitiones nominales, non reales.

Cum

Cum enim rerum naturam nemo penitus intelligat, sed tantum proprietates aliquas, quas definitione exprimit; fit consequens nullam definitionem explicare rem ut revera est, sed ut nobis esse videtur. Igitur est *nominalis*.

E.g. Cum definitio hominem hoc modo, *animal rationale figura humana præditum*, definitio *nomen*, id est, explico quid significet nomen *homo*: at non omnia percenseo, & declaro, quæ faciunt ut sit homo. [1]

Verum etsi omnis definitio rerum sit *nominalis*, tamen vocatur *realis*, si explicat nomen eo sensu, quo universi homines accipere solent: sin autem usurpat eo sensu, quo vel unus tantum, vel aliqui accipere volunt, appellatur *nominalis*.

E.g. Definitio *hominis*, quam dedimus, vocatur *realis*, quia ita omnes exponunt nomen *homo*. Quod si dico, *vocabulo homo significo intelligentiam omnis corporis humani expertem*, manifestum est, me definire *nomen* tantum: quia eo sensu non sumitur ab omnibus, sed a me tantum.

Corollarium II.

Hinc definitiones idearum nostrarum interdum sunt reales:

Nam tametsi dum definitio ideas, definitio nomen, tamen hæc definitio interdum naturam rei definitæ plane exponit: ut se habent definitiones aliquæ Mathematicorum: v.g. definitio *puncti*, *lineæ*

R 2

neæ

[1] Repete, quæ diximus Logicæ L.III. p.1. c.6. §.1. & 2.

nea, superficiæ, & reliqua. Dixi interdum, nam pleræque ita se non habent. [1]

Corollarium III.

Hinc si aliquid essentia Physicâ adjungatur, vel detrahatur, non erit eadem essentia, sed alia.

Consequitur ex iis, quæ ad secundum cano- nem supra diximus. Cum autem nomen *eadem* alii alio modo accipiant, advertendum est, non quamlibet mutationem Physicam facere, ut essentia Me- taphysica mutetur; id est, ut res *non eadem esse* di- catur: sed eam tantum, quæ naturam rei tam mu- tat, ut ab hominum genere alio nomine appellanda esse videatur.

E. g. AÆthiops colore, capillo, figura nasi, ac labiorum ita differt ab homine Europæo, ut etiamsi AÆthiopes in Europa nascantur tritavis AÆthio-

[1] *Censent non nulli definitiones omnes Geome- trarum plane naturam rerum definitarum explica- re. Quod quam falsum sit, vel ipsa definitio trian- guli rectilinei declarat, quæ ita se habet: Figura tribus rectis lineis definita. Nam non explicat, tres angulos unius trianguli esse æquales duobus rectis: angulum externum esse æqualem duobus internis oppositis: triangulum esse dimidium parallelogram- mi, quod habeat eandem basim, & altitudinem: omnes figuras rectilneas in triangulos resolvi posse, ceterasque proprietates, quæ tam pertinent ad naturam prædicti trianguli, quam pertinet esse fi- guram tribus lineis terminatam. Idem de circulo, ceterisque dicendum est.*

Aethiopibus; modo mares, & feminae ejusdem coloris commisceantur, perpetuo eodem colore, capillo, & facie se habeant. Hæc tamen differentia non facit, ut alterius naturæ ac speciei esse judicentur. Quod idem de Cafrensibus, & Sinensibus, aliisque populis, qui aliquid a nobis diversum præferunt, dictum volo. Contra vero mulus, & asinus, tametsi paullulum figura, ac natura differunt, tamen quia alter filios generat, alter non item, diverso nomine vocantur; & alterius speciei esse putantur. Quid? etiamsi eandem naturam, & figuram habeant, interdum tamen ex diversa magnitudine specifica, non eadem animalia judicantur. Nam equus *Afer* velocissimus, equus *Germanus* gravis, & tertius equus exiguus, quem Itali *Schiavetum* vocant, Lusitani vero *Gallaicum*; non nisi magnitudine differunt: tamen quia semper sui similes generant, non alterius magnitudinis; propterea tribus nominibus vocantur, & trium specierum esse reputantur. Quare ex communi hominum sensu, qui ea, quæ sensim mutata vident, alio nomine appellant, dijudicandum est, an eadem natura sit, an diversa.

Corollarium III:

Hinc scilicet essentia Physica semper est eadem, semper est una.

Consequitur ex superiori. Cum enim ab essentia nihil demi possit, nihil addi, non potest una essentia in duas essentias dividi, quarum quælibet dimidiam partem proprietatum habeat: propterea quia non esset eadem, quæ nunc est. Quare ex
idem

identitate essentiæ recte infertur essentiæ *unitas*: & e contrario *ex unitate identitas*. Sed quamquam idem significet *unitas*, & *identitas*, tamen pro vario modo concipiendi differunt: nam si essentiã confidero in se, dicitur *una*; si refero ad locum, vel tempus, in quo antea erat, nunc non est, dicitur *eadem*, vel *diversa*.

Longum esset enarrare, quot nugas, & ineptias de *unitate* cogitent non nulli, quamque mira circuitione verborum id explicare aggrediantur, quod nemo quamtumlibet rudis, non intelligit: Aiunt, *unum* esse, quod est *indivisum in se*, & *divisum a quolibet alio ultima divisione*. Quis tamen adeo hardus est, ut dicat, ejusmodi definitionem clarius explicare ideam *unius*, quam vocabulum *unus*? aut rusticum, qui eam audit, clarius intelligere, quid sit *unum*, quam eo audito vocabulo? Quæras quid sit, *esse indivisum in se*? si recte loqui amant, respondebunt, *esse unum*. Itaque idea *unius*, ut scite Lockius [1] est omnino clara & simplex: ideoque in alias ideas clariores resolvi non potest, id est clarius explicari. Non aliter ac idea albedinis, lucis, ceteræque simplices, quæ per sensus comparantur; quæ adeo claræ sunt, ut nullis clarioribus exponi possint. [2] Ideam porro *unius* ex singulis rebus, quæ obijciuntur, homines adipiscuntur: eamque tam bene intelligunt rustici, quam Philosophi.

Co-

[1] De l'Entendement Humain L.II. cap.7. §.7. & cap.16. §.1.

[2] Confer quæ docuimus in Logica L.III. cap.6. §.1. in Corollariis.

Corollarium V.

Hinc individua, quæ ad eandem speciem pertinent, habent eandem essentiam Metaphysicam, non Physicam.

Nam singula individua humana similes proprietates menti offerunt; quod ipsum est *essentia Metaphysica*, & vocatur *species*. At singuli homines aliquid peculiare habent, vel in fabrica humana, vel in humoribus, in quo ab aliis discriminantur, [1] id est *diversam essentiam Physicam*.

: Corollarium VI.

Hinc ea, quæ vulgo dicuntur eadem, non habent identitatem naturæ, sed similitudinis.

Magni momenti est hoc corollarium ut recte de rebus judicemus. Quod, quia bene multi Philosophi non fecerunt, egregie decepti sunt, & miras ineptias fuderunt, putantes ea, quæ similes proprietates habent, *eandem rem esse*. Hinc natæ sunt *generales illæ idææ Platonis*; hinc *naturæ communes Platoniorum*, & *Peripateticorum*; hinc *unica illa natura Spinozæ*, & cetera ejusmodi, quæ ipsi facile vitarent, si *similitudinem*, seu *identitatem Moralem*, ut vocant, ab *identitate Physica* scernerent.

E. g. Tiberis aqua indefinenter mutatur, & ripam alia semper & alia præterfluit: tamen quia similis aqua simili modo, & fere simili alveo perpetuo fluit,

[1] Consule Cl. Boerhaaven. in *medicina per totam præsertim* §. 730. 736. 742. & Haller ad eum locum.

fuit, Tiberis *idem* appellatur. Petrus, & Paullus habent duas naturas re ipsa diversas: cum autem similes, vel fere similes proprietates habeant, quibus nomen *natura humana* tribuitur, propterea *eandem* naturam habere dicuntur. [1]

Corollarium VII.

Hinc nulla sunt proprietates Physicæ, sed tantum Metaphysicæ, & nomine tenus.

Nam res, quas Philosophi *proprietates* vocant, & ab essentia proficisci putant, v. g. esse *risui aptum*, tam pertinent ad essentiam Physicam hominis, quam esse *animal rationale*: nihil enim est *risui aptum*, quod non sit *animal rationale*: tanque differt homo a non homine, hoc nomine, quod est *aptus ad ridendum*, quam *aptus ad ratiocinandum*. Quia tamen Philosophi non nulli vocarunt *essentiam* illud, quod ex usu vulgari loquendi in scholis primo menti se offert, ut *rationale*; quod secundo menti occurrit, *proprietatem*, ut *risibile*; propterea hæc res iis nominibus in scholis distingui solent. Quod si hominem re ipsa examino, eisque proprietates singulas exploro, tam facile menti occurrit *risibile*, quam *rationale*: tamque ex *risibili* inferre possum, esse *animal rationale*, quam e contrario. Et qui *animal risibile* essentiam vocare vellet, *rationale* vero proprietatem, tam bene philosopharetur, quam illi, qui in *rationali* sitam esse essentiam dicunt, proprietatem in *risibili*. Ideoque

[1] Vide quæ diximus in Logica L. II. p. 1. cap. 12.

que hæc aliaque hujus generis proprietates sunt nomine tenus,

Corollarium VIII.

Hinc de qualitatibus Physicis idem, quod de proprietatibus, dicendum est.

Nam *qualitates Physicæ* strictè acceptæ idem significant ac *proprietates*: v. g. in igne *facultas comburendi*, in aqua *facultas humectandi*, in homine *videndi*: quæ tres ad *essentiam Physicam* pertinere supra probavimus.

Contra vero *qualitates*, quæ rem Physice constitutam ponunt; & ab ea abesse possunt, quin desinat esse talis res; hæc tametii Physicæ sunt, vix unquam *qualitates*, sed *modi* nominantur. Et si de iis est sermo, quas habere, vel non habere ab hominis voluntate pendet, ut esse *musicum, doctum, prudentem*; hæc *qualitates morales* merito nominari possunt: immo vero & hæc; & superiores aliis nominibus, ut capite sequenti demonstrabimus.

CAPUT IIII.

De Substantia, & Modis ejus, ubi de Relationibus, Existentia, Subsistentia.

I.

Substantiæ vocabulum aliò & aliò sensu a Philosophis usurpatur. Sed si usurpationes singulas accurate examinamus, facile intelligemus, eo vocabulo nihil aliud significari, quam *essentiam*, seu *naturam*

turam rei mente sejunctam ab iis modis, qui eam ornant. Itaque definiri substantia potest, *essentia separata a suis modis*. Est autem *modus* id, quo substantia hoc, vel illo modo est, eamque quodammodo vestit, & ut sensibus percipiatur facit: qui alio, & alio nomine *modificatio*, *adjunctum*, *attributum*, *accidens*, *circumstantia*, vocari consueverunt.

Hinc fit manifestum, *substantiam* esse ideam relatum ad *modos*, a quibus fingitur separata, ideoque esse ideam abstractam: nulla enim existit *substantia* carens omnibus *modis*. Quare qui de *substantia* sine modis sumta disputant, non de re aliqua, quæ extra mentem sit, disputant; sed de abstracta idea, quæ tantum in eorum mente existit. *Substantiæ* enim, ut in Logica docuimus, [1] nullam aliam ideam habemus, nisi concipientes *cumulum modorum*, & *poprietatum*, adjungendo iis ideam obscurissimam naturæ nobis incognitæ; id est, complexionis v. g. partium materię nobis non cognitæ, .quam putamus tales res continere.

II.

Modi vel sunt *interni*, vel *externi*. Interni sunt, qui ita in substantia intrinsicè inhærent, ut ab ea nec esse, nec intelligi possint existere separati: veluti *figura*, & *motus*: ubi enim est *figura* sine corpore? *motus* sine mobili? Externi sunt, qui non reapse in substantia existunt, sed a mente nostra

[1] L.II. p.1. c.11.

stra concipiuntur veluti aliquid, quod eam adficit: cujusmodi sunt *relationes* omnes.

Relatio est, *ratio, quæ, dum objectum considero, me movet ut aliud objectum simul cognoscam*, e. g. Si considero Petrum *existere*, hæc idea vocatur *absoluta*. Sin autem considero actionem, qua ipse genuit filium, hæc actio movet me, ut eum referam ad filium, & vocatur *relatio fundamentalis*: denominatio *patris* est etiam *relatio*: idea, quam habeo *talis denominationis*, dicitur idea *relativa*: nomen *patris*, quo exprimo talem ideam, est nomen *relativum*. Sed hæc ulterius explicemus tironum gratia.

Itaque 1. *actio illa gignendi* vocatur *relatio*, quia me ducit in cognitionem filii, & mente veluti concipitur Petro adhærere. 2. Denominatio seu appellatio *fili* est etiam *relatio*, propterea quia similiter me ducit in cognitionem filii, & eodem modo adhærens objecto concipitur. 3. Idea [*relativa*] quam habeo *patris*, est etiam *relatio*, quia & ipsa excitat me ut cognoscam filium. 4. Nomen [*relativum*] quo exprimo talem ideam, ac denominationem, est item *relatio*, quia, eo audito, venio in cognitionem *fili*. Igitur hæc quatuor res sunt quatuor *relationes*: tametsi 3. & 4. non *relationes*, sed *relativa* vulgo appellantur.

Negant hæc aliqui, & contendunt, solas primas duas dici posse *relationes*, quia hæc solæ objecto adhærere concipiuntur. Meræ nugæ. Nam primum, quatuor his convenit definitio *relationis*. Deinde, si strictè loqui volumus, sola actio gignendi, quia reapse ex objecto profecta est, nec tamen durat in eo, sola adhærere objecto quodammodo

concipi posset. At *denominatio* tam est externa, quam *idea*, quam *nomen*: propterea objecto adhærens concipi non posset. Postremo, quidquid dicant inepti aliqui, qui verbis nihil significantibus res etiam clarissimas involvere in more positum habent, nihil aliud reapse est *denominatio filii*, quam *nomen filii*: quod nomen dum mente refertur ad ideam, quam exprimit, dicitur nomen *relativum*: dum ad objectum, in quo est fundamentum relationis, dicitur *denominatio*. Proinde quod *denominationi* tribuitur, etiam *nomini relativo* tribui debet. Secus doceant ipsi, quid sit *denominatio*? ubi existat? in quo a *nomine relativo* distinguatur? nunquam, mihi crede, docebunt. X

Quod si rem diligenter examinamus, perspicue cognoscimus, *nomina relativa* causam esse cur *denominationes*, id est *relationes* in objecto inhære concipiamus. Nam tametsi primi inventores linguarum ex comparatione diversarum rerum inter se *nomina relativa* excogitarunt, quibus prædictæ denominationes, seu relationes significarentur; tamen hoc tempore alio modo se habet, & ex ipsis nominibus *relativis* venimus in cognitionem *relationum* seu *denominationum*. Nam cum a primæ ætate adfueti simus non aliter cognoscere rationem, & denominationem *patris*, nisi audito nomine *pater*, quod nomen duas nobis offert ideas *generantis*, & *geniti*; proinde audito nomine relativo, venio in cognitionem duarum idearum: ideoque posito nomine relativo, ponitur denominatio: sublato eodem nomine, tollitur denominatio: & hæc duo tam arcte conjunguntur, ut cum loquimur de *nomine relativo*, de *denominatione* illa loqui necesse sit, idque

idque illico intelligatur. [1] Quapropter vel *nomen* sit denominatio, ut vere est, vel ex nomine necessario sequatur *denominatio*, ut putant Scholastici, perinde est ad id, quod volumus.

Illud etiam monere necesse habemus, ideam illam relativam *patris* non esse simplicem perceptionem rei; sed lata significatione vocari ideam, nempe *complexam*. Reapse vero est iudicium, quo percipio convenientiam duarum idearum, seu adfirmo Petrum esse genitorem filii, id enim significat nomen *pater*.

Porro relationes generatim sumtæ dividuntur in *denominationes externas, privationes, negationes*. Denominatio externa est, *nomen*, quod *subjecto tribuitur referendo ad aliud*, & concipitur veluti modus aliquis *adherens eidem*: v. g. *esse cognitum, amatum, primum, postremum, iudicem*; quæ non nisi cum ordine ad aliud dicuntur. De quibus supra jam diximus. Privatio est, *vacuitas perfectionis in subjecto, quod aptum est eam habere*: veluti *cæcitas* seu privatio visus in homine: tenebræ seu privatio lucis in aere. Negatio est, *vacuitas perfectionis in subjecto, quod aptum non est eam habere*: ut *cæcitas* in lapide. Utraque concipi non potest nisi relative: in 1. enim conferimus hominem cæcum cum non cæco, seu videnti: in 2. lapidem cum homine videnti. Hæc sunt, quæ tirones admonere satis esse putavimus. Hinc aliqua corollaria proficiuntur, quæ adjungere non pœnitebit.

Corol-

[1] *Hæc breviter in Logica L.II. p.1.cap.12. §.3. differuimus quantum eo loco satis fuit: sed ex iis, quæ hic dicimus, clarius intelligentur.*

Corollaria de Substantia.

I. *Hinc Substantia sine ullis modis internis esse non potest.*

Aperte sequitur ex dictis. Nos vero iccirco id ponimus, ut amphibolias aliquas tollamus, & occurramus inanibus disceptationibus, quæ de substantia institui solent in scholis, quæ nihil aliud sunt, quam *logomachia*.

Itaque *substantia* Physice & reapse sumpta aliquot modos internos habeat necesse est. Quamobrem ineptum est quærere, *an sine modis esse possit*: quia etsi substantia sine uno vel altero modo interdum sit, tamen in hoc rerum ordine omnibus modis spoliata esse non potest. Metaphysice vero sumpta, sine modis esse posse perspicuum est. Quare ineptum etiam est quærere, *an sine modis possit esse*: quia id ipsum significat *substantia* Metaphysice sumpta, nempe *naturam sejunctam a modis*. Tamen cum idea abstracta *substantiæ*, ut *essentiæ*, non eadem in omnibus sit, sed pro varietate rerum varia & ipsa; talis interdum est, quæ aliquos modos complectitur: qui propterea non amplius vocandi sunt *modi*, sed *essentiæ & substantiæ* rei. Sed hæc aliquo exemplo commode declarabimus.

E. g. *Pluma*, quam in præsentia manu moveo ut hæc scribam, potest non moveri, si consistam: propterea *motu* privari potest, & *quiescere*, quin desinat esse pluma. Non tamen privari simul potest & *motu*, & *quiete*, sed alterutrum habeat necesse est. Item non potest privari omni magnitudine, figura, ceterisque: sed unum, vel aliud necessario habet.

Con-

Contra *horologium* v. g. præter artificium partium complectitur motum earum. Ideoque etsi *motus* generatiim sumtus sit *modus* corporis, tamen essentia seu substantia est horologii. Item *fulmen* præter materiam inflammata, includit motum perniciosissimum. Qua de causa hic motus non amplius est *modus*, sed essentia fulminis. Quare ut de *modis* recte judicemus, oportet primo constitua-
mus, in quo sita sit natura rei, ne in scite vocemus *modum*, id quod *naturam* constituit.

Corollaria de Modis.

I. *Hinc Modi interni re ipsa nihil aliud sunt quam substantia, quæ hoc, vel illo modo se habet: propterea ab ea separari non possunt.*

Incredibile dictu est quot *logomachia* de natura *modorum* seu *accidentium* audiantur in scholis quorundam Philosophorum, qui decepti abstractis ideis, quibus propriam naturam, & existentiam tribuere solent, acriter contendunt, modos esse entia quædam, quæ a substantia existere seorsum possunt. Non est consilium tam inanes disputationes vel summis labiis degustare: nemo enim bona Philosophia initiatus non agnoscit, ex præjudicata sententia *formarum distinctarum* has contentiones omnes proficisci. Tolle præjudicia, reinque libero judicio considera, plane cognosces, ejusmodi entia nulla esse. Quamobrem sat erit monere, nullum modum internum a subjecto separari posse: nec aliud esse *rotunditatem*, vel *magnitudinem* globi aurei, quam aurum hoc modo figuratum, & hac magnitudine constans. Possum quidem *rotunditatem* abstracte
confi-

considerare: sed intelligere existentem sine materia cui inest, non possum. Si negant, ostendant *rotunditatem*; & *motum*, & ejusmodi alia sine subjecto; & habebimus illis gratiam de tam mirabili explanatione phaenomeni.

Fide quidem sanctum est, & in Conciliis, Tridentino praesertim, constitutum, sub *speciebus panis, & vini*, quae in Eucharistia se offerunt, non panis, & vini naturam & substantiam, sed verum Christi corpus contineri. Sed an praedictae *species* accidentia *absoluta* sint, ut aiunt Scholastici; an *merae species*, ut putant Recentiores, nusquam definivit Ecclesia: nec umquam istiusmodi quaestio in Ecclesia mota est: immo vero nusquam lego, de existentia *specierum* in Eucharistia dubitatum fuisse, quam nemo nisi caecus, aut demens negare potuisset. Quare utrique & Scholastici, & Recentiores per Ecclesiae leges suam sententiam defendunt. Recentiorum vero explicandi ratio magis conformis videtur tum ipsis Conciliorum verbis; quae perpetuo utuntur voce *species*; tum Recentioris physicae inventis, quae ex iis, quae in corporibus observat, non solum deducit, modos internos sine ullis entibus a substantia distinctis recte intelligi; sed etiam demonstrat, Eucharisticas species sine *absolutorum motorum* praesidio facile & clarissime explicari, salva, ut ita dicam, Catholici dogmatis substantia. Quae cum gravissimi tum Philosophi, tum Theologi eruditissime demonstrarint, [1] omnem

[1] *Conciliorum germanum sensum ex ipsis Conciliorum verbis, ex definitionis sine, ex historia Ecclesiae*

mnemque evadendi occasionem adversariis audacius insultantibus præcluserint, non est cur iis ulterius inmoremur. Tantum eorum nomina adtingenda fuerunt.

Verum etsi daremus Scholasticis, modos internos divina potentia a substantia sejungi posse, id nostram non labefactaret sententiam. Nos enim loquimur de modis ex legibus naturæ sumtis, quorum habemus ideas: non vero de modis, qui omnipotenti virtute Dei alia ratione esse possunt, quorum non aliam ideam habemus, quam ex

T

divi-

clesia facile cognosces. Rationem qua Recentiores modos seu species Eucharisticas exponunt, habes apud Saguensium Gallum, & Toscam Hispanum, qui ex disciplina Maignani philosophantur. Sed palmam mea sententia omnibus præripuit vir doctus Fortunatus a Brixia Franciscanus, Philosophiæ interpres in academia Brixiana, libro inscripto, Dissertatio Physico-Theologica de qualitatibus corporum sensibilibus. Brixix 1749. 4. qui omnia solidissimis rationibus confirmat. Neque tamen una est omnium Recentiorum explicandi ratio, nam Bernardinus D'Andrèe Carpentoracensis Ordinis Cappuccinorum in Physica Part. II. tract. 2. cap. 20. seqq. novum systema proponit, in quo sibi sumit probandum, in Eucharistia, Remanere quidem panis, & vini accidentia sine eorum substantiis: at non sine omni prorsus substantia: nam corpus Christi supernaturaliter vires gerit substantiæ panis & vini, sustentando modo mirabili eorum accidentia sine imperfectionibus, & inhærentia,

divina locutione, id est valde obscuram: [1] nec Scholastici clariorem ideam habent, quam nos.

II. *Hinc existentia est modus internus essentia Physica.*

Nam essentia sine existentia presenti intelligi quodammodo potest: existentia sine essentia non potest. e.g. Cum concipio aliquid esse tantum possibile, intelligo presenti existentia carere. At si concipio ens aliquod re vera existere, fieri non potest quin concipiam habere naturam seu essentiam aliquam. Proinde existentia est *modus*.

Dixi *quodammodo*: nam cum possible, ut infra dicemus, nullum esse in presentia habeant, intelligi clare non possunt. Deinde *possible* non fecus ac *futura* veluti existentia cogitamus: proindeque non incommode dicimus, habere illa existentiam vel possibilem, vel futuram. Nam cum ita a natura comparati simus, ut ideas simplices per sensus adquiramus; ex iis autem ceteras vel coniungendo, vel separando deducamus; fieri non potest quin omnia quasi existentia concipiamus. Ideoque possible, & futura non aliter cogitare possumus, quam eis quamdam existentiam mente tribuentes.

Multa hic non nulli, maxime Scholastici, more suo disputant inania, ut exponant, an distinctio essentia ab existentia vocanda sit *realis*, an *realis modus*.

[1] *Posse nos de re, cuius non nisi ideam obscuram habemus, commode interdum, si modo necesse est, loqui; ideoque iudicium nostrum non esse falsum; ex iis, quae paullo post, nempe Cap. v. corollario 3. dicemus, perspicuum erit.*

modalis, an modalis, an rationis, an formalis ex natura rei. Realis est, quam habent duæ res, quæ separatæ esse, & intelligi possunt, ut Petrus & Paulus. Modalis est, quam habent duo modi in eadem re: v. g. Petrus sedens, & Petrus ambulans: magnitudo, & rotunditas ejusdem globi. Realis modalis est, quam habent res, & modus ejus: v. g. corpus mobile, quod sine motu esse potest; & motus, qui sine mobili esse non potest. Rationis est, cum rem aliquam ad diversa mente referentis, concipimus veluti distincta, quæ reapse idem sunt: v. g. cum in motu recto corporis distinguimus mente *directionem rectam a velocitate*, quæ duo re vera idem motus sunt. [1] Formalis ex natura rei est,

T 2

quæ

[1] *Addunt Thomistæ, alique aliud genus distinctionis, quam vocant virtuales intrinsecas: & datur in re, quæ etsi una sit, tamen occasionem mihi præbet cur in ea plures veluti partes distinctas intelligam, de quibus contrarias propositiones adseverare possum. Veluti in Deo, de quo vere dicitur, Pater generat Filium, Natura divina non generat Filium; cum tamen re ipsa sit idem Pater & Natura: Verum si rem accurate expendimus, inveniemus, nullam distinctionem dari re ipsa, sed fundamentum distinctionis: quod respectu nostri semper conjunctum est cum vera distinctione rationis. Neque enim rem unam simplicissimam in partes distinguere possum, nisi adsit fundamentum & ratio cur distinguam. Quare qui putant, posita distinctione virtuali, recte explicari & intelligi, cur respectu Dei vere sint propositiones illæ, quæ in creatis essent contra-*

tra.

quæ datur inter duas formalitates, cujusmodi sunt *directio*, & *velocitas motus*; *animal* & *rationale*. Vocatur *minor* reali, & *maior* distinctione rationis, sive *media* inter utramque. Re autem vera est eadem distinctio *rationis*.

Negant hoc ultimum magna animi contentione Scotistæ prædictæ distinctionis auctores, de eoque ad nauseam usque in scholis decertant. Ego autem scire illos ista melius, quam me, non solum fateor, sed facile patior. Cum tamen nullum Scotistam

traditoria, aperte falluntur. Cum enim talis distinctio, si eos audimus, nihil aliud sit, quam multiplex simplicitas, & simplex multiplicitas naturæ divinæ, ut ait August. de Trinit. L.VI. c.4. seu, ut clarius loquar, *res una simplicissima*, & *infinita*, quæ æquivaleret pluribus; cumque nullus Catholicus de hoc dubitet, sed ratio queratur cur id ita se habeat; qui ait, difficultatem omnem evanescere posita distinctione virtuali, dat pro responsione, quod est in questione, ideoque nihil respondet, sed ambiguitate verborum decipit lectorem. Quare melius erat ignorantiam suam ingenue profiteri, quam talem responsionem adducere. Itaque ne de verbis disputemus, dicere debemus, nullam inter naturam & proprietates, vel inter proprietates absolutas, uti vocant, dari distinctionem re ipsa: sed mirabilem naturam Dei, quæ natura lumine clare cognosci non potest, fundamentum nobis dare ut mente plura in ea distinguamus. Quod ex infinita perfectione Dei, & ex infirmitate humanae mentis in hac vita, quæ plura simul concipere nequit, proficiscitur. Sed de his in Theologia copiosius.

stam offenderim, qui tale nobis mysterium aperiret, & tam bene explanaret *cur ejusmodi distinctio non sit realis*, ut ab aliis intelligi posset; inter ænigmata referendum censeo, quæ callido aliquo conjectore opus habent: vobis idonea esse non puto. Quod etiam de illis dico, qui *distinctionem virtuales actu dari a parte rei, præsertim in Deo*, contendunt. Qui nisi de fundamento distinctionis loquuntur, sed veram distinctionem in objecto ponunt, pugnantia loquuntur, & quæ nullo modo intelligi possunt, nedum explicari. [1]

Hinc facile intelligi potest, existentiam *realiter modaliter* ab essentia distingui. Verum cum vocabula *realis*, & *modalis* alii alio modo accipiant, & definitiones nominum pro arbitrio statuantur; pro varia eorum interpretatione, varia etiam *distinctio* admitti potest, ut consideranti patebit. Ex quo perspicuum est, ejusmodi disputationem, quam plurimi tanti faciunt, tantisque clamoribus disputant in scholis, nihil aliud esse, quam puram putam *logomachiam*. Quare si modo sensum habes in tuto, loquere, ut velis: & quo facilius inanes disputationes vites, cura ut nullum vocabulum dubiæ significationis usurpes, quin accurate definias. X

Scholion

Mos est quorundam hoc loco de Subsistentia copiosissime disputare. Inepte sane, nam ejusmodi disputatio Theologis optimo jure reservari debet. Aliqua

[1] Vide quæ diximus supra in annotatione ad eam paginam.

qua tamen addemus, quæ satis sint, ut; si ejusmodi vocabula occurrant, intelligantur facillime.

Quælibet natura seu substantia se ipsa existit, & operatur: id est non indiget alia substantia creata ut sit, & operetur: in quo a modo ejus distinguitur, qui substantia indiget ut sit. Cum igitur substantia ita se habet, vocatur *suppositum*: ratio illa tali modo existendi, appellatur *subsistentia*, seu *hypostasis*: & si facultate intelligendi substantia prædita est, vocatur *persona*.

E.g. Cadaver hominis v.g. Lazari [1] est unum suppositum, propterea quia nulla alia re indiget ut existat, ut introductioni alterius corporis in ejus locum repugnet, ut gravitet, ut lucem ad oculos inflectat. Quod si caput, si pedes, si brachia abscindimus, tot erunt supposita, quot partes: idque ob eandem rationem, quia quælibet pars altera non indigebit ut sit, & operetur. Rursum si partes jungantur divina potentia, ita ut integrum cadaver faciant, denuo vocantur unum suppositum, quia una actione, ut ante, & sunt, & operantur. Similiter anima Lazari separata a corpore erat unum suppositum, quia alia re non indigebat ut esset, & cognosceret, ac vellet. Pone nunc miraculum, quod Christus fecit, cum animum in corpus Lazari denuo infudit. Hic jam non duo supposita sunt *corpus*, & *animus*, sed ex utroque unum suppositum componitur, qui *homo* vocatur: nam ob complexionem partium utraque communi actione est, & operatur. Verum cum motus liberi, in quo homo a bellua differt, non a corpore, sed ab animo

[1] De quo apud Joannem Evangel. Cap. xi. v. 44.

animo nobiliori parte hominis proficiſcantur; propterea animo, veluti fonti & principio, humanarum actionum bonitas, & pravitas tribuatur.

Corollarium.

Hinc Subsistentia in rebus creatis est modus substantiæ.

Non enim, uti demonstravimus, est res aliqua, quæ adsit, vel absit a substantia; sed est eadem substantia, quæ tali modo est: id est, quæ se ipsa existit, & operatur.

Hæc illa sunt, quæ naturæ ratione de *subsistentia* disputari possunt. Sunt tamen alia, quæ divino sermone cognoscimus, cujus ope *subsistentia* notionem habuimus. Itaque fide divina constat primum, tres esse in Deo *hypostases*, seu *personas*: deinde *subsistentiam Divini verbi in Christo supplere vices substantiæ illius creatæ, quæ naturæ humanæ debebatur*. Quare etsi in Christo duplex natura sit, divina, & humana; duplex etidem voluntas; tamen unica *subsistentia*, unica divina persona reperitur. Hæc qua ratione ex Sacris litteris probari debeant, quidque ex tali doctrina in Christo consequatur, suo loco in Theologia est demonstrandum.

Corollaria de Relatione.

I. *Hinc relatio reapse nec mutat, nec perficit subiectum, quod adficit.*

Nam reapse in subiecto non est, sed in mente nostra. Deinde, aucto, vel diminuto numero rerum, ad quas res una refertur, augentur, vel minuuntur.

nuuntur relationes, nec tamen vel leviter res ipsa mutatur. v. g. Si *filius* moriatur *vivo patre*, perit relatio seu denominatio *patris*, nec tamen pater mutatur. Et de talibus mysteriis satis.

CAPUT V.

De Finito, & Infinito. X

Finitum est quodcumque ens certum & determinatum numerum vel partium, vel proprietatum continet: [1] v. g. omnia, quæ sensibus observantur. Quare ideam *finiti* omnes habent, eamque claram. Si aliquid difficultatis occurrit, ad *infinitum* revocatur.

Infinitum definitur ab Scholasticis, quod *finis non habet*: quæ explicatio nihil amplius nos docet, quam vocabulum *infinitum*. Commodius diceretur, *id quod opponitur finito*, seu *non est finitum*. Dividitur in *infinitum potentiale*, & *infinitum absolutum*. Potentiale est, *id quod in presentia finitas res continet; potest tamen aliud & aliud sine ullo fine habere: id est, evadere infinitum*. Absolutum est, *id in quo reapse infinitæ res existunt: id est, jam nunc est infinitum*. De utroque seorsum dicendum est.

Hinc manifeste colligitur, ideam, quam habemus *infiniti*, nullam aliam esse nisi ideam *numeriorum*. Sive enim *infinitum potentiale*, sive *absolutum* concipere, & explicare velimus, semper intelli-

[1] *Definitio quorundam Recentiorum, nempe Finitum est, quod non omnia nunc habet, quæ habere potest, ad hanc reducitur.*

telligimus res numero infinitas, quæ vel nunc temporis sunt, vel esse possunt sine ullo fine: quod idem est ac plures *unitates*: nam quælibet res numerata est una unitas. Vocantur autem *res numerata*, si pro ipsis rebus accipiantur: *numeri*, si pro numeris abstracte sumtis. Proinde de *numeris* deinceps, utpote magis notis, dicemus.

Jam porro infiniti *potentialis* ideam aliquam non difficulter habemus: nullum enim *numerum* quantumvis magnum animo concipere possumus, cui non alias & alias *unitates* sine ullo fine addere possimus. Quod si ideam numerorum applicamus ad res diversas, diversa infinita concipere dicimus:

E.g. Si ideam *milliarum*, *leuca*, *parasangæ*, vel alterius notæ mensuræ, ut *semidiametri terrestri*, applicamus ad *spatium*, & animadvertimus talem mensuram magis & magis mente duplicari posse, quin umquam ad finem veniamus; concipimus aliquam ideam *infinitæ extensionis*, & hoc modo aliquam ideam *inmensitatis Divinæ*. Sin ideam numerorum applicamus ad *durationem rerum*, & concipimus animum nostrum v. g. plures *annos*, vel *secula* [quæ sunt *mensura* durationis] magis & magis sine ullo fine duraturum; concipimus aliquam ideam infiniti *temporis futuri*, seu, ut alii vocant, *æternitatis a parte post*. Sin ad tempus præteritum nos convertimus, & cogitamus ens aliquod semper alia & alia *secula* sine ullo fine durasse, aliquam ideam formamus *infiniti temporis præteriti*, seu *æternitatis a parte antea*. Si utramque jungimus, formamus ideam aliquam *Divinæ æternitatis*. Quod si ideam numerorum applicamus ad *proprietas*, seu perfectiones Divinas; & cogitamus

V. Deum

Deum non solum alias & alias proprietates sine ullo sine habere, sed alio & alio gradu magis perfectas item sine ullo sine; concipimus ideam infinitæ perfectionis. Idem in ceteris, quæ infinita vocamus, evenire, si rem accuratius meditamur, reperiemus. Semper igitur infinitum *potentiale* concipimus instar numerorum, quos magis & magis augeamus quin umquam augendi finem faciamus.

Ex his itaque manifeste etiam colligitur, nullam nos habere ideam *infiniti absoluti*: quia nihil tam magnum, tamque perfectum cogitare possumus, cui non alias, & alias res; vel gradus mente addere possumus.

E. g. Fingamus ab aliquo poni reapse *numerum infinitum*, id est talem numerum, qui infinitas unitates contineat. Huic ego numero pro lubitu alias & alias unitates sine ullo sine adhibere possum: proinde non erit re ipsa *infinitum*. Cumque *infinitum*, uti diximus, non nisi ad modum numerorum intelligere possumus; relinquatur nullam nos habere posse ideam *infiniti absoluti*.

Corollarium I.

Hinc alia est idea infinitatis, alia idea infiniti: illa clara, hæc obscurissima est, vel potius nulla.

Nam idea *infinitatis* est idea facultatis, quam habet res aliqua, v. g. *numerus quilibet*, ut ei aliæ & aliæ unitates addi mente possint, quin umquam ad ultimam unitatem perveniamus. Id autem clare a nobis concipitur, & convenit cum idea infiniti *potentialis*. Contra vero idea *numeri infiniti* est idea numeri, cui nihil addi possit, id est idea rei impossibili-

fibilis, id est idea nullius rei, id est nulla idea: quid quid enim numerorum mente concipi potest, finitum est, & novas unitates recipere potest. Præterea idea *infinitatis* est idea abstracta negativa, quæ verè reperitur in aliquo positivo. Idea vero *infiniti* repræsentat rem positivam, sed talem, quæ esse non potest, ideoque est negativa; & obscurissima, & nulla.

Corollarium II.

Hinc infinitatis Divinæ, ut in se est, nullam ideam habemus.

Deus enim est infinitum absolutum, quod re vera in præsentia infinitas perfectiones complectitur. Nos autem tale infinitum cogitare non possumus. Deum itaque hoc modo concipimus infinitum, dum concipimus esse ens adeo perfectum, ut semper plures; & plures perfectiones in eo mente cogitare possimus. Quamlibet proprietatem divinam eodem modo concipimus *infinitam*. e. g. Concipimus *omnipotentiam Dei* alia, & alia entia magis & magis perfecta sine ullo fine condere posse. Eodem modo ceteras proprietates infinitas esse intelligimus, & explicamus. At hoc est infinitum *potentiale*, non *absolutum*: nec nisi obscurissime, & longe diversa ratione, quam in se est, *divinam infinitatem* repræsentat, nempe incomplete, inadæquate. Quod ipsum ex finita sphæra nostræ intelligentiæ proficisci perspicuum est.

Corollarium III.

Hinc cum dicimus, Deus est infinitum absolutum, *hoc dicimus*: Deus est id, quod nos mente concipere non possumus, ut in se est.

Philosophi non nulli temere, arroganterque sibi persuadent, se, cum Deum mente concipiunt; concipere *infinitum absolutum*, cui nihil addi, nihil detrahi possit. Sed aperte falluntur ob non satis explicatas voces. Vellent profecto ipsi ita Deum concipere, sed nullo modo concipiunt, nec concipere possunt. Itaque cum infiniti *absoluti* nullam ideam habeamus [ex corollario. 2.] consequitur, nos, cum dicimus *Deus est infinitum absolutum.*, nihil aliud dicere, quam *Deus, comprehendi a nobis non potest*: Quod si comprehendi non potest, plane consequitur, nullam nos habere ideam Divinæ *infinitatis*: quam non alia ratione concipere possumus, quam instar infiniti *potentialis*. Itaque cum dico *infinitum absolutum*; significo aliquid, quod non est infinitum *potentiale*, & in hoc clare secerno unum infinitum ab alio: sed ita significo hoc *aliquid*, ut clare cognoscam, a me concipi non posse, quale in se est.

Possum quidem alia de causa mihi certo persuadere, existere infinitum *absolutum*, ut reapse credo, existere Deum infinitum; itemque existere plures res physicas, cujus natura incognita mihi est. At inde non sequitur, me habere ideam *infiniti absoluti*: sed tantum me habere ideam *infiniti potentialis*, quod, auctoritate divina edoctus, credo esse infinitum alio modo mihi non cognito, quod

vocant

vocant *infinitem absolutum*: cujus proinde non nisi obfcuriffimam ideam ex doctrina fidei concipere possum. Sed hæc ulterius declarare non inutile erit.

E. g. Naucerus, qui fune quanta fieri potest longiffima fundum maris explorat, nec invenit, duo clare cognoscit: alterum, mare esse tam profundum, quam funis: alterum, mare esse profundius fune. Prima idea est positiva: fecunda comparativa. Non tamen cognoscit veram profunditatem maris: quod valet, habere eum, ideam negativam veræ profunditatis, seu nullam ideam. Similiter, qui ait *Deum esse infinitum*, habet ideam claram *infiniti potentialis*, ad quod tantum humana cognitio pertingit. Præterea certo etiam cognoscit ex fide, Deum esse aliquid maius, mirabilius, & profundius, ut ita dicam, quam ab homine cognoscitur, esseque infinitum alio modo; & hujus *maioris profunditatis divina* habet ideam obfcuram. Quo autem modo fit infinitus Deus, id est, quanta sit *profunditas*, ut ita me explicem, divinæ infinitatis, id sane est, cujus nullam homo habet ideam. Cumque Deus eo tantum modo fit infinitus, quo est; consequitur ejus *infinitatem* cognosci a nobis non posse. Propterea cum dicimus, *Deum esse infinitum absolutum*; non explicamus, quid Deus fit; sed magis explicamus, quid nos non possumus: id est, significamus Deum a nobis concipi non posse quam magnus rcape est.

Corollarium. III.

Hinc disputationes de infinito absoluto nihil aliud

aliud sunt quam verba inania: propterea fugienda vero Philosopho sunt.

Nam vocabula *infinitum absolutum* nihil aliud significant, *quam rem, quæ a nobis concipi non potest*: ideoque de qua nihil commode dici potest. Magnæ utilitatis est hoc corollarium cum in Philosophia, tum in Theologia, ut temperemus ab inanibus disputationibus, quibus utraque disciplina illa repletur, & inquinatur. Cujus en exemplum:

Querunt, *an unum infinitum sit maius alio*: & adfirmant, idque probant tali exemplo. Ponamus esse infinitum numerum *hominum*. Cum plures in eo sint manus, quam homines; infinitum *manuum* inaius erit infinito *hominum*. Quis tamen hic non videt, nihil in disputationem venire nisi mera verba? Nam primum ponunt, se concipere infinitum numerum hominum, quod tamen est falsum. Deinde ex rebus finitis, & quas clare intelligunt; ad rem, quam nullo modo plane intelligunt, argumentantur, nempe ad infinitum; quod etiam ineptum est. Præinde quidquid de *infinito* dicunt, cuius nullam habent ideam, verba sunt omni significandi potestate vacua.

Scholion

Doctrina de infinito recte exposita quanto sit usui ut de rebus bene multis, quæ in Philosophia disputari solent, recte judicemus, ex iis, quæ sequentibus capitulis dicemus, evidens erit. Quare eos quasi corollaria traditæ doctrinæ subiciemus.

CAPUT VI.

De Possibili, & Impossibili.

I.

Possibile definitur vulgo, *id quod nec est, nec fortasse erit, sed esse non pugnat*. Vocamus autem *non pugnare*, quando perspicue cognoscimus, duas vel plures ideas una esse posse. v. g. Dicimus non pugnare *adamantem ceruleum tanta molis, quantum caput hominis est*; quia ex iis, quæ usu cognovimus, perspicue intelligimus, ideam *adamantis, & cerulei, & talis molis* una esse posse; proinde est possibilis.

Quod si pergunt, & quærunt, quid est *id quorum idea una esse possunt*; nihil amplius respondere possumus, nisi *omne id quod Deus facere potest*. Cumque divina potentia alias & alias res sine ullo fine facere possit, relinquitur *possibile ex Divina potentia nos metiri debere*: [1] &, quod inde consequitur, *possibile late acceptum esse infinitum*. Itaque si *possibile* pro omni possibili accipitur, cum *infinito* confunditur: si pro aliquo possibili tantum, *finitum* est.

Hinc

[1] *Inepta est divisio Possibilis in intrinsecum, cujus proprietates non pugnant; & extrinsecum, quod ab aliqua causa condi potest. Nihil enim est possibile intrinsecum, quod non sit possibile extrinsecum, nec e contrario. Ideoque una possibilitas infert aliam: cetera inania verba sunt. Idem de impossibili dicendum est.*

Hinc mirari desinamus, nos quidquid de *possibili* late accepto in scholis tanta ingenii contentione disputatur, nec plane mente complecti, nec aliis explicare posse. Cum enim *infiniti absoluti* nullam ideam habeamus; sine idea vero infiniti de *possibili* iudicare non possimus; consequitur, de possibili nihil nos explorati habere, nihil constituere posse. Quæ si intelligerent non nulli, & sanius ipsi philosopharentur, & alios non fatigaret inaptis disputationibus illis de *possibili*, quas ignorare multo sapientius est, quam iis eo modo, quo vulgares Philosophi solent, respondere.

II.

Possibili respondet *Impossibile*. Est autem impossibile *id quod esse pugnat*; seu *quorum idea repugnant*, & se destruant: e. g. *idem simul esse & non esse: homo irrationalis*.

Impossibile autem duplicis generis est; alterum *absolutum*, alterum ex *hypothesi*. Absolutum est, quod *manifestam repugnantiam, seu contradictionem præfert*: [1] ut *homo lapis, homo ratione carens*. Ex *hypothesi* est, quod *tametsi possibile est, tamen, posita quadam re, impossibile fit*.

E. g. Possibile est me, dum hæc disputo, ambulare. Sed si pono veluti certum, me sedentem disputare; fieri non potest quin sedeam, dum hæc dispu-

[1] *Hæc loquendi formula: pugnare, repugnare, contradictio, præferre contradictionem, vel repugnantiam, se invicem destruere, & his similia sunt verba homonyma.*

to: aliter simul federem, & non federem: Hæc hypothesis est *contingens*, & libera. Item impossibile est, me momento temporis Ulyssipone Romam venire, positis naturæ legibus. Sed si potentiam Dei consideramus, fieri potest. Hæc hypothesis vocatur *necessaria* Physice.

Impossibile Morale est, quod tametsi natura est possibile, tamen aut nunquam, aut difficillime evenit: ut a matre sanæ mentis occidi filium.

His constitutis non sine aliquo operæ pretio vos, Adolescentes, docebimus, quid in hoc negotio tenere, quid cavere debeatis, quod aliquibus propositionibus veluti corollaris expediemus.

Corollarium I.

Hinc quidquid de Possibili late accepto dicitur, temere dicitur: ideoque ejusmodi disputationes omnino cavenda sunt.

Nihil hoc canone utilius, nihil Philosopho dignius. Cur enim nos torquebimus disputantes de rebus, quæ intelligi omnino non possunt? cur alios decipiemus utentes vocabulis sonoris & ampullosis, quæ nullam interpretationem habent? Expendamus disputationes, quæ de *possibili* institui solent, tum vires humanæ mentis sedulo perpendamus, plane intelligemus, nihil nos in iis videre, nihil finire posse.

E. g. Disputant in eo, *An possible omnia existere possint. An possible suam habeant esse distinctum ab omnipotentia. An hoc esse sit positivum, an negativum. An creaturæ possible qua tales dependant a Deo. An creaturæ possible qua tales sint*

priores omnipotentia, an contra. An existentia Dei actualis sit magis necessaria, quam possibilitas creaturarum: & hujus farinae alia. Quis autem non videt ejusmodi disputationes aut puta verba esse, aut tales, de quibus nemo homo judicare possit?

Corollarium II.

Hinc illud axioma: Nullam in re video contradictionem, ergo est possibilis [si de possibili finito loquimur] non nisi in paucis, & omnino perspicuis est verum: plerumque tamen est falsum.

Prima pars constat exemplo adamantis, quod supra dedimus; & aliis ejusdem generis, quorum ideas plane cognitæ & exploratas habemus.

Altera pars satis evidens est. Nam cum harum natura rerum, quæ oculis subjiciuntur, cognita nobis non sit; potiori jure cognita non erit natura illarum, quæ nunquam creabuntur, & quarum non nisi obscurissimas ideas habemus. Qui igitur dicere possumus, nullam in earum creatione contradictionem esse posse? At non video contradictionem. Fateor: sed qui scis nullam inhi esse? quot quamque utiles res existunt, quas tu nec vides, nec esse posse suspicatus fuisses? Possum id tot exemplis efficere, quot sunt res, quæ a Recentioribus naturæ perveſtigatoribus repertæ sunt; quasque non modo Scholastici, sed ne veteres illi quidem Philosophiæ, & Mathematicæ coryphæi fieri posse suspicabantur. Itaque temere dicam, *Possibile est ut res corporea cogitet*: quia nullam proprietatem corporis cognoscimus, quæ congruat cogitationi.

Nihil

Nihil apud Scholasticos frequentius, quam hoc axioma: nihil tamen est in quo facilius erretur, nisi sapienter adhibeatur.

Corollarium III.

Hinc contrarium axioma: Video contradictionem, ergo est impossibilis; valet tantum in iis, quæ humanæ mentis vires non excedunt, idque caute: in aliis non item.

Constat primum. Nam ut judicem, an contradictio adsit, an non; oportet essentiam Physicam rei penitus cognoscere. Itaque vires humanæ mentis excedere non potest. Caute tamen adhibendum: nam quædam nobis videntur contradictionem præ se ferre, quæ nullam præferunt.

E. g. Scholastici putabant, aerem tam esse levem, ut, dum esset aer, gravis natura esse non posset: quia *esse aerem, & esse natura gravissimum*, pugnare illis videbantur. Verum nullam ibi esse contradictionem, perspicuis rationibus demonstrant Recentiores philosophi. Quare nisi rem penitus exploremus, dijudicare non licet.

Secundum itidem evidens est. Nam si mentis aciem res, quæ sub sermonem cadit, superat, qui nisi demens de ea judicare sibi sumet? Quare merito de temeritate postulantur illi, qui mysteria quædam nostræ religionis, veluti Trinitatis, Eucharistiæ, aliaque negant hoc nomine, quod ea clare non intelligunt. Qui eodem nomine negare deberent vel familiarissima quæque naturæ phænomena, atque ipsam animi sui, & corporis complexionem, quod eam intelligere nemo potest.

CAPUT VII.

De Simplici, & Composito: Toto, & Parte.

I.

EN duo vocabula abstracta, & adeo clara, ut definitione non egeant. Quare cum ea definiunt aliqui hoc modo, Simplex est, *quod partes non habet*; Compositum, *quod habet partes*; tempus, & verba inutiliter consumunt, nam id ipsum significant duæ illæ voces. Tota igitur difficultas in hoc est, cum applicamus vocabula *simplex*, & *compositum* ad varia genera entium: in quo, ne pueriliter erremus, quædam præ oculis habenda sunt.

Primum itaque recte Philosophi aiunt, nullum ens reapse simplex esse, nisi ens intelligens, quod alio nomine vocamus *spiritum*: hoc enim solum est, in quo partes nullæ re vera nec esse, nec intelligi possunt. Contra corpora omnia, quod in partes secari possunt, nec ulla tam exilis pars est, quæ in alias dividi non possit, composita sunt.

Quærent aliqui: an aliqua sit particula materiæ, quæ atomus seu individua sit; an contra unaquæque sit composita, & dividi possit sine ullo fine. Hæc est celeberrima controversia, de qua jam inde ab Aristotelis ætate, & supra tam acriter disputatum est, ut nihil magis. Nos eam Physicis, si qui otio disfluunt, examinandam relinquimus. Tantum dicimus hoc loco, quamlibet particulam materiæ esse corpus: omne corpus esse figura aliqua præ-

præditum: omnem figuram partem dexteram, & sinistram habere. Hæ sunt clarissimæ proprietates materiæ, quæ a nemine sanæ mentis negari possunt. Cumque corpus magnum non nisi mole differat a corpore, seu parte exilissima, habeat tamen easdem proprietates; relinquitur quamcumque particulam materiæ, quod figura vestita sit, in alias, has rursus in alias infinite dividi posse.

Dices: jam nunc erunt infinitæ partes in quolibet particula materiæ, quod omnino intelligi nequit. Fateor id intelligi a nobis non posse: sed alterutrum amplecti necesse est: vel negare debemus perspicuas proprietates materiæ, ea de causa, quod non intelligamus, quo modo corpus infinite secari possit; vel abstinere ab ejusmodi disputationibus, in quibus nihil clare intelligere, nihil finire possumus. Illud philosophis Recentioribus durum omnino videbitur. Hoc autem dignius mihi videtur vero Philosopho. [1]

Id

[1] *Aliqui Recentiores gravissimi cum pro certo ponant, ex re non extensa extensam fieri non posse, putant extensionem & simplicitatem una esse posse: ideoque contendunt, prima elementa corporum esse substantias simplices, & extensas. Si rationem quaris, audies hanc esse, quia non intelligunt, quo modo infinitæ partes in una & exilissima materiæ parte contineri possint: propterea vident Cartesianos, Newtonianos, ceterosque, qui divisionem in infinitum amplectantur. Sed, pace eorum dicam, mihi videntur ipsi male philosophari. Non intelligo, inquit, divisionem in infinitum. Igitur negare debeo*
 pro

Id certum est, divisionem, quæ naturæ viribus in materiam induci potest, non ultra quasdam particulas compositas, seu *moleculas*, uti vocant, pro-

proprietates materiæ, quas clare intelligo. *Pulcra fallacia! ex infinito, quod mortalis nemo intelligit, ad rem omnino perspicuam argumentari! Hanc si admittimus philosophandi rationem, innumeras res omnino perspicuas negare deberemus, quod eas non intelligamus: immo vero fere omnia phænomena Physica, quæ, si ingenui esse volumus, fateamur necesse est nobis inpervia esse.*

Addunt, extensionem sine soliditate in eadem re simplici esse posse: ut se habet anima hominis, quæ simplex est, & extensa. Extensa! cur ita? quæris? quia cum anima agat in corpus, oportet ei loco cerebri sit præsens, in quo nervorum origo, quorum ope motus membrorum fit, existit. Nervi autem minimum in uno aliquo puncto Physico originem habere debent: quod punctum certe extensum est. Ergo anima, quæ ei puncto præsens est, extensa & ipsa sit necesse est. Altera fallacia. At, inquiunt, sunt in hac sententia Rudigerus, Morus, Cudworthus, ceteri. Quid ad nos? quasi nos Philosophorum nomina, non rationes quæramus. Cur autem eorum philosophandi viam rejiciamus, in promptu est. Primum nullam hi Philosophi ideam claram habent naturæ animi nostri: deinde nullam de modo, quo est in cerebro: tum nullam de ratione, qua movet corpus: quæ duo non nisi ex effectis probare possunt. Malè igitur ponunt pro comperta rem, quam nullo modo intelligunt, ut inde efficiant, negari debere
exten-

progredi posse, quod Physici perspicuis rationibus efficiunt. [1] Et hæc de vocabulis stricta significatione acceptis.

Sed Philosophi vocabulum *simplex* interdum latius accipiunt, eoque res illas designant, in quibus nullæ partes diversæ speciei oculis distingui possunt. Sic vinum, sic oleum, sic adamantem vocant naturas simplices, quod nullam varietatem diversarum naturarum in iis observent: quamquam re vera si easdem naturas diu turno igne, vel solis radiis speculo caustico coactis examinemus, ut Chymici faciunt, clare cognoscamus ex diversis naturis varie permixtis componi.

Compositum autem varie etiam a Philosophis accipitur. Aliud est *Physicum*, quod partibus constat, quæ separari possunt re ipsa: v. g. *homo*, qui corpore, & mente re ipsa differentibus componitur. Aliud *Metaphysicum*, quod ex rebus constat,

quæ

extensionem divisibilem materiæ, quam omnes perspicue intelligunt, tametsi non intelligunt, quo modo qualibet pars infinite secari possit. Quis enim, qui sine ulla anticipationem, sine ulla hypothesei iudicet, eiusmodi disputatores ferre possit? aut quis germanus Philosophus non potius dicat, hæc clare intelligo: illa non intelligo? Ego vero eligo potius plane fateri, me talia nec explicare, nec intelligere posse, quam tales hypotheses pro veris in hac Philosophiæ luce viris oculatis obtrudere. Sed de his alio loco est disputandum.

[1] Vide Newtonum in *Optica* Q. 1. & Muschenbroekium in *Elementis Physicæ* Cap. II. §. 26. seqq. p. m. 18.

quæ etsi re ipsa idem sunt, tamen mente concipiuntur quasi plura, quæ unum componunt: velut *substantia*, & *modus* ejus. Ad hanc classem refertur compositum *Logicum*, quod ex *genere*, & *differentia* [quæ itidem sunt partes *Metaphysicæ*] componitur. Sed hæc nullius usus sunt, &, vel auditis vocabulis, a tirone non hebete intelliguntur.

II.

Compositum alio nomine vocatur *totum*: & ea, ex quibus componitur, *partes*. Utraque hæc idea est relativa: *Totum* enim dicitur, referendo ad compositionem partium: *partes* ita vocantur, referendo ad alias, ex quibus fit totum. Quare eadem res relata ad diversa, & *totum*, & *pars* appellari potest. v. g. Manus comparate ad hominem, est *pars*: comparate ad digitos, est *totum*. Partes porro vel *re ipsa* separari possunt, & hæc vere sunt partes: vel *mente* tantum separari possunt, & hæc partes *Physicæ* non sunt. Hæc clara sunt, fortasse etiam nullius usus aliquibus videbuntur: veruntamen usum aliquem habent in quibusdam controversiis, ut est illa de *vacuo* Epicureorum, an sit simplex, quod nullas partes re ipsa distinctas habeat, ut putant aliqui; an vero ex aliis simplicibus compositum, propterea quia ejusmodi entia *intrinsece*, ut aiunt, separari possint, quod alii defendunt.

CAPUT VIII.

De Perfecto, & Imperfecto.

NUllum vocabulum est, in quo facilius erratur, non ab indoctis modo, sed etiam a Philosophis, & Theologis, quam sunt vocabula *perfectum*, & *imperfectum*: propterea accurate sunt exponenda.

Vox *perfectum*, ut recte vir doctus monet, rebus arte factis primum tribui consuevit: deinde rebus ceteris, & Deo. Definitur *perfectum* ab eodem viro docto, quod omnibus proprietatibus, quæ ad id pertinere putamus, præditum est. Quod ipsum pro varia natura rerum, varie accipi solet. Alterum vocatur *perfectum absolute*, alterum *perfectum secundum quid*.

1. *Perfectum absolute* vocamus id, quod omnēs proprietates, quæ intelligi sine ulla macula possunt, in sinu suo complectitur: nec id solum, sed singulas eo modo præstantes, quo maius aliquid cogitari non possit. Huiusmodi solus Deus est. Itaque duplex, cum Deum *perfectissimum* vocamus, nobis idea se offert: altera, Deum non modo omnes proprietates, quas animo concipere possumus, continere, sed multo plures, quam nos homunculi mente percipere possumus: altera, singulas proprietates eo gradu præstantes, supra quam cogitare possumus. Utraque hæc idea constituit perfectionem Dei, quia utramque ad Deum pertinere, seu in eo esse debere iudicamus. Similiter cum dici-

Y

mus,

mus, *Iustitia Dei est perfectio*, hoc volumus dicere: *Iustitia Dei est id, quod in Deo esse debere concipimus, & ea excellentia, quam concipimus*. Quod memoria tenere oportet, ne de vocabulo disceptemus, ut non nulli in Theologia faciunt.

Et hinc clare efficitur, ideam, quam habemus *perfectiois* divinæ, eandem esse ideam infiniti *potentialis*: nam concipimus Deum habere plures & plures perfectiones sine ullo termino: itemque quamlibet perfectionem alio & alio gradu sine ullo fine excellentem. Verum cum Deus re ipsa has omnes proprietates habeat; re ipsa & *absolute* est infinite perfectus. Itaque Deus eo sensu est ens perfectum, quo est ens infinitum: hoc est, est perfectum, & infinitum *absolutum*: concipitur tamen ut perfectum, & infinitum *potentiale*.

2. Perfectum *secundum quid* est omne ens creatum: quod duplex itidem est, alterum ab homine conditum, alterum a Deo. Ab homine conditum id vocatur perfectum, *quod fini, cui præstando constitutum est, apte respondet*. e.g. Horologium dicitur perfectum, cui nihil deest eorum, quæ ad horas declarandas necessaria sunt. Oratio dicitur perfecta, si apte ad persuadendum composita est. Perfecta dicitur imago picta, si ea exprimit, quæ exprimere debet, & eo modo quo debet.

A Deo conditæ res omnes vocari solent perfectæ eadem ratione, nempe *cum fini, cui conditæ sunt, re vera congruunt*. Sic res creatæ omnes, quod vel ad usum hominum, vel ad ostendendum potentiam, & sapientiam Dei conditæ fuerunt, ut re vera se habent, perfectæ vocantur. Sic homo vocatur perfectus, si toto animo incumbit in amorem

Dei,

Dei, cui amando conditus est. Verum hæc omnia tametsi alia ratione perfecta esse videntur, quam perfectum *absolute*; tamen ad definitionem *perfecti* supra positam aperte revocantur: ideo enim fini suo respondent, quia ea omnia habent, quæ ad eorum naturam pertinere, seu iis inesse debere putamus. ✕

Hæc si recte intellexeritis, sine ullo labore percipietis, quo sensu accipi debent vocabula illa, *perfectus quod ad essentiam, quod ad accidentia, quod ad speciem, quod ad gradum, quod ad partes*; omnium enim eadem est ratio, quæ supra. Et de rebus, quæ sine comparatione ad alias species perfectæ vocantur, satis dictum.

Interdum vero cum duas res comparamus inter se, alias aliis perfectiores esse pronuntiamus. Sic dicimus, Deum perfectiorem esse Angelis, Angelos Hominibus, Homines Belluis, Belluas Inanimatis. Quære rationem: reperies eandem esse, quam supra dedimus; nempe maiorem copiam proprietatum, & earum maiorem præstantiam, quam utramque rebus illis perfectioribus deberi putamus, his non putamus. Deus enim habet proprietates rerum omnium possibilium, quas non habet Angelus: tum proprietates, quas Deus habet communes cum Angelo, præstantiores sunt: v. g. facultas cognoscendi præstantior est, propterea quia ad plura pertinet, quam illa Angeli. Quod idem de ceteris rebus creatis, quæ aliquid commune habent, dicendum est.

Contra, quæ nihil habent commune, alio modo perfectiora judicantur & vocantur. Nempe primum proprietates omnes, & defectus utriusque investigantur, & numerantur: quæ plures proprietates,

tes, vel minores defectus habet, perfectior iudicatur.

E. g. Aurum perfectius est ferro, propterea quod si non plures proprietates habet, certe minores defectus habet. Habet enim pulcrum colorem, maiorem gravitatem, non ita facile rubigine incrustatur, non sanitati nocet, facilius tractatur & fingitur, omnes imagines pro lubitu minori negotio recipit: quæ singula contra in ferro se habent. Verum hæc comparatio diversarum naturarum inter se plena periculi & erroris res est: nam cum rerum essentias penitus ignoremus, relinquitur nos nec vitia, nec virtutes omnes re ipsa investigare posse, ne dum numerare. Fortasse, quæ imperfectiora sunt, nobis, quod magis explorata sint, perfectiora videbuntur. Propterea abstinendum est ejusmodi comparatione.

Corollarium I.

Hinc nulla in rebus corporeis est perfectio simpliciter & absolute, sed comparate, id est referendo ad finem.

Nempe res omnes corporeæ si utiles ad finem suum consequendum sunt, *perfectæ* vocantur; si inutiles, *imperfectæ*: immo & *perfectæ*, & *imperfectæ* referendo ad diversa. e. g. Aurum *perfectius* est ferro ad ornatum, & ad commercium: *imperfectius* est ad secanda corpora, ad arandum, & reliquas artes plebeias exercendas; quæ sine ferri usu consistere nullo modo possunt, sine auro utique possunt.

Corol-

Corollarium II.

Hinc nulla [si unam excipis] rerum spirituum perfectiones, ut Angelorum, & Animorum humanorum, absoluta sunt, sed comparata fini.

Eadem est ratio, quæ superioris: quod singulas, quæ vulgo habentur perfectiones, percipienti, & expendenti evidens est.

E. g. Melius, id est perfectius est homini habere animum immortalem, quam mortalem, si referimus ad finem, ad quem conditi sumus, nempe æternam beatitudinem, & intuitum Dei. Sin autem ad perpetuam pœnam, quam damnati ad inferna passuri sunt, tunc melius erat Judæ v. g. *si natus non fuisset*: [1] id est, si vel numquam existisset, vel mortalem animam habuisset. Item, si fingimus spiritum aliquem nec ad pœnam, nec ad beatitudinem æternam natum esse, nec eam consequi posse; ærumnis tamen, quas miseri mortales patimur, esse suppositum, tam bonum ei esse posset immortalitas, quam mortalitas. Similiter sapientia, potentia, ceteraque, quæ perfectiones vocantur, sunt aliquid melius, & perfectius comparata ad Angelum bonum, vel hominem innocentem, qui iis utitur ad finem suum, nempe conspectum Dei consequendum. Quod si eas ad Angelos malos, vel homines æternis pœnis damnatos referimus, in quibus hæ res nihil aliud faciunt, quam odium, desperationem, ceteraque mala augere, pœnasque

& da-

[1] Matthæi Cap. xxvi. v. 24.

& damni, & sensus graviores facere; tunc melius esset eis rebus illis omnibus carere: propterea non bona, sed mala vocanda sunt: Quis enim perfectionem & bonum vocabit illud, quod gravioris mali, & infelicitatis causa est?

Dixi *si unam excipis*: nam *perpetua beatitudo*, & quæ illam augent, vel ad eam proxime ducunt, illa sunt, quæ natura sua, & sine ulla comparatione ad aliud perficiunt spiritum creatum semper, & omni loco: ideoque sola illa, ut recte secundum alios monet Cl. Buffierius, pro absoluta perfectione haberi potest.

Corollarium III.

Hinc male definiunt Scholastici perfectionem hoc modo: Quæ melior est ipsa, quam non ipsa, seu ejus contraria: sumto subiecto non pro tali re, sed pro ente.

Nam, ut ante diximus, nulla proprietas præter beatitudinem æternam designari potest, quæ sit melior ipsa, quam non ipsa: sed omnes sunt bonæ, vel malæ referendo ad diversa. Qui enim melius est corpori generatim sumto esse album, quam nigrum? rotundum, quam quadratum? florem, quam metallum? moveri, quam quiescere? Quod si non de una, aut altera specie, sed de ente in universum loquimur, ut Scholastici faciunt, clarius cognoscitur, quam inepta sit ejusmodi definitio: ut ex adductis exemplis aperte efficitur. Tolle relationes omnes ad diversa, cogita ens nude sumtum, doce cur illi sit melius esse corpus, quam spiritum; belluam, quam ferrum; rosam, quam

cibum; numquam profecto docebis: hæc enim non nisi comparata cum fine, vel bona habentur, vel mala.

Corollarium III.

Hinc contraria ratione de Imperfecto judicandum est.

Nempe *Imperfectum* est id, quod non est perfectum, seu quod caret proprietatibus perfecti. Deinde de *Imperfecto* non nisi ex fine, an sit, & quale sit, judicandum est. Cetera eodem modo.

CAPUT VIII.

De Bono, & Malo.

Bonum itidem finis alicujus respectu vocari solet: proptereaque commode definitur, *id quod ad finem suum consequendum utile est*. Tolle finem omnem, boni omnis rationem sustuleris. Quod quam vere dicatur, unusquisque per se diligenti inductione facta cognoscere potest: nulla enim res adduci potest, quæ bona recte dicatur, neque sit ordinata ad aliquem finem. Quod si curiosius examinamus, qualis sit finis earum rerum, quæ vulgo *bona* vocantur, reperiemus unum esse, nempe gaudium, & tranquillitatem hominis, eamque vel temporariam, vel æternam. Fateor id non semper primo aspectu menti se offerre; sed si rem diligenter expendimus & odoramur, verissimum esse intelligemus. Quod ipsum aliquibus exemplis multo
fa-

facilius; quam longa oratione, demonstrari posse nobis persuademus.

E. g. Philosophi aiunt, *res omnes creatas esse bonas*. Cur ita? quia cognoscunt eas ad utilitatem hominum, ad quam conditæ sunt, vel proxime, vel remote conducere. Sed multo magis id cognoscit Deus, qui eas sapientissimo consilio nostri causâ fabricatus est. Hæc autem utilitas nos in hac vita gaudio cumulat, tranquillosque, quantum miseri mortales esse possumus, facit. Item dicimus, talem quemdam cibum esse bonum, talem vestitum bonum, talem domum bonam, talem equum bonum, talem servum bonum, ceteraque generis ejusdem. Quære rationem, invenies ad aliquem finem bona, id est utilia esse. Cibus nempe est bonus ad delectandum, ad tuendam, vel recuperandam sanitatem: vestitus ad repellendum frigus, ad retinendam dignitatem ordinis, ad placendum hominibus urbanis, & reliqua: domus bona est ad habitandum vel ample, vel stricte, pro uniuscujusque familia, dignitate, commodo: equus est bonus ad equitandum, ad conficiendum celeriter iter, ad resistendum labori: servus est bonus ad procurandam, & augendam rem familiarem, & ejusmodi alia. Quare si singula accuratius examinamus, quæ dicantur hujus vitæ bona; finem illico animadvertemus, gaudium, & securitatem.

Illa ipsa bona, quæ primo intuitu ad gaudium nostrum referri non videntur, reapse referuntur: e. g. Adjungit quis animum suum ad studium litterarum, ad rem militarem; ad nauticam artem: multa & difficilia patitur, insomnes noctes degit, molestias plures devorat, objicit corpus armis, peri-

periculis, tempestatibus, feris bellis: Quis non dicet, ejusmodi hominem pro fine habere mala plura pati? Perge tamen: quare cur tantis se se incommodis exponat? invenies finem sibi ponere, vel lucrum, vel honorem, vel gloriam. Quid gaudium, & animi tranquillitas? quid? hæc certe ex illis proficiuntur. Lucrum enim, inquiet, & honor, & gloria me delectant, me gaudio cumulant; comoda mihi multa procurant, tranquillitatem animi pariunt. Quare, an aliquis tam diligenter, & laboriose hæc perquirat, ut perpetua tristitia, & perturbatione animi adficiatur? nullum invenies. Et de bonis naturæ hætenus.

Bona autem, quæ *supernaturalia*, & *moralia* vocamus, eadem ratione bona dicuntur: nempe quia utilia sunt ad gaudium supernum, & æternam securitatem, atque adeo felicitatem vel consequendam, vel augendam. Hac de causa virtutes dicuntur bona: ærumnæ etiam a Deo inflictæ sunt bona: & cetera, quæ nos magis magisque in virtute proficere faciunt.

Corollarium I.

Hinc bonum honestum, & utile non nisi ex fine distinguuntur.

Nempe utrumque gaudium habet pro fine. *Honestum* tamen seu morale gaudium quærit, quod naturæ rationali conveniens est: quod ipsum est verum, & permanens gaudium. *Utile* vero, ut ab honesto diversum est, respicit gaudium, quod cupiditatem hominis tantum explet: sed permanens non est, immo vero multis variationibus suppositum, propterea solidum gaudium non est.

Corollarium II.

Hinc judicare non possumus, an aliquid sit bonum, quin prius finem, ad quem dicitur bonum, constituamus.

Hæc est natura rerum, & vocabulorum, quæ *relata* dicuntur, ut in Logica scriptum reliquimus. [1] Quæ si mente tenuerimus, plerasque controversias *de bono*, & *malo* vitabimus, quæ etsi gravissimæ non nullis videntur; tamen ex hoc fonte proficiunt, quod disputantes non constituunt, cui fini res aliqua dicatur bona, vel mala,

Corollarium III.

Hinc contraria ratione nullum est malum absolutum, sed relativum.

Nempe referendo ad finem vel naturalem, vel supernum, cui si obstat, atque ut eum consequamur impedit, *malum* est.

E. g. Si bos ob debilitatem, vel ægritudinem ad arandum non est aptus, habetur malus. Si actiones nostræ liberæ a lege deviant, id est nos a fine superno deducunt, vocantur malæ moraliter.

Corollarium IIII.

Hinc inepte Theologi non nulli aiunt, quædam esse mala quia prohibita, quædam prohibita quia

[1] L. II. p. 1. cap. XI. §. 3. corollar. & p. 2. cap. V. §. 3.

quia mala: *quarum ultima internam malitiam habere putant.*

Nullum enim est malum morale sine lege. Quædam sunt prohibita lege Ecclesiastica, & Civili: quædam lege Divina vel scripta, vel ore tenus tradita: quædam lege Naturæ, quam Deus inpressit mentibus singulorum, ut naturæ ratione, quid bonum, quid malum sit, internoscere possimus. Tolle has leges omnes, peccata omnia sustuleris. Quare, quæ dicuntur *prohibita quia mala*, sunt re ipsa prohibita a lege vel Divina Positiva, vel Naturali: seu, ut clarius loquamur, sunt prohibita à lege æterna, quam Deus vel naturæ ratione, vel divina locutione nobis manifestavit, vel utroque modo proposuit.

CAPUT X.

De Ordine, & non Ordine.

Tertium est vocabulum *Ordo*, quod respectu finis & proferri, & considerari debet. Definitur vulgo: *apta dispositio partium ad finem aliquem*. Et quamquam Philosophi verba *ad finem aliquem* plerumque non adjungant; tamen reapse ita eos intelligere, & intelligi debere, negabit nemo, qui consideret, demto fine, nullam rem aptam, nullam recte dispositam dici posse. Ad quid enim aptum, ad quid recte positum seu dispositum aliquid dicetur; nisi ad finem, quem vel mihi pono, vel ab aliis poni debere puto? Sed hæc exemplis clario-
ra faciemus.

Percurramus singula, quæ ordine facta dicantur,

tur, ubique finem aliquem apparere reperiemus. Finge te intrare hortos aliquos amœnos, in quibus & arbores in quincuncem positæ, & ambulationes bene complanatæ, viridibus inclusæ, hinc & illinc vel arboribus, vel rosis, vel violis, vel jasmino vestitæ se offerant: & viridia prospiciantur, ubi & arbusculæ tanta arte consitæ sint, ut diversas figuras, quasi vermiculato opere exhibeant; & vasa floribus onusta alia aliis respondeant, & fontes arte facti e terra erumpant, vel ex eminenti per canales summa industria constructos humor sponte profluat. En illico demirans ais: *Quam pulcra sunt hæc! quanto consilio facta! quam miro ordine posita!* Hæc vel imprudenti cuique ex intimo pectore erumpunt. Fac ad te redeas, ut apud te sis, ut philosophari tecum paullisper queas: interroga te ipsum: *Cur ordine posita dico? qualis est iste ordo?* & clare cognosces, te ita dixisse, quia vel primo aspectu illico animadvertisti, ejusmodi ordinem esse aptissimum ad delectandum tum oculos, tum animum: proinde quæ idem esse *consilio* factum, ac *ordine* factum. Quod si dubitas adhuc, retorquæ oculos alio, ubi arbusculæ, & arbores nullo artificio conglomeratæ oculis se offerant: an ordine hæc posita dices? numquam profecto. Cur ita? quia non sunt apta ad delectandum. Delectatio igitur hoc casu est finis ordinis.

Sed nos alio convertamus. Ingrediamur domum aliquam, vel palatium, in quo & vestibulum, & conclavia, & singulæ partes apte & ordine positæ dicantur. Quære cur ita dicamus? invenies causam esse, quia ad bene & commode habitandum cum magna familia ex uniuscujusque digni-

gnitatè idoneam eam esse videmus. Itaque finis ordinis est, bene & pro dignitate habitare, eoque commodo & ornatu delectari. Sic Orationis partes dicuntur ordine positæ, si ita dispositæ sunt, ut docere, ut delectare, ut movere audientes possint: quod ipsum est apte ad persuadendum dicere. Sic cetera, quæ ordine condita putantur, ad aliquem finem ita se habere dicuntur.

Corollarium I.

Hinc ordo sine aliqua causa intelligente concipi non potest.

Nam ordo sine fine nullus est: finis sine causa intelligente, & hunc finem sibi constituyente, intelligi nullus potest. Res enim, quæ intelligentia carent, nullum finem habent. e. g. Lapis dum ex alto decedit, non habet pro fine ad terram tendere, sed tendit quia ita lege naturæ constitutum est.

Corollarium II.

Hinc omnes mundi partes, quod ad certos effectus seu fines ordine positæ reperiuntur, ab aliqua mente conditæ & ordinatæ sunt.

Quod singulæ naturæ partes ad certos fines constitutæ sint, in plerisque perspicuum omnibus est: in reliquis, quæ non adeo evidentia sunt, Philosophis præsertim Recentioribus [1] demonstratum est.

Co-

[1] Vide *Boylium* in Tractatu de Causis Finalibus, & *Ray* De la Sageſſe de Dieu dans les ouvrages de

Corollarium III.

Hinc, qui dicunt, ea, quæ ordine posita sunt, casu & nullo consilio esse facta, inania verba fundunt, quibus significandi vis nulla subjicitur.

Nam dicere, horologium e. g. quod non nisi a nostris hominibus summo consilio fabricari potest, ut horas diei demonstret, casu esse factum; idem est ac dicere, esse factum sine consilio, quæ manifesta contradictio est: tum esse factum ab aliqua causa, quam nos intelligere non possumus, cujusque nullam habemus ideam. Hæc vero mera verba sunt.

Scholion.

Quanti momenti sint hæc tria Corollaria, ut recte & in Physica, & in theologia Naturali disputemus, suis locis pro merito demonstrabimus: hoc loco satis fuerit utilitatem indicare.

CAPUT XI.

De Pulcro, & Deformi.

Vocabulum *Pulcrum* itidem, ut superiora, est relativum. Quidquid dicant inepti aliqui, qui longo sermone efficere aggrediuntur, esse aliquam

la création. Sed præter ceteros hoc argumentum illustravit Derham Demonstration de l'Existence de Dieu dans les ouvrages de la création.4.

quam rem absolute, id est simpliciter & sine ullo ad alium respectu pulcram.

Hinc multa & Veteres, præsertim Platonici, & Recentiores philosophi dixere, quæ mihi, ut dicam quod sentio, implicatiorem rem ipsam fecere, quam nudum vocabulum *pulcrum*: nam multo facilius homines, audito vocabulo *pulcrum*, certam ideam designant, quam auditis controversiis illis tam obscuris, & inutilibus.

Mihi vero commode defini videtur Pulcrum, *id quod placet, id est vel visum, vel auditum delectat*: nec aliud intelligunt homines cum tali vocabulo utuntur. Pulcra videtur facies aliqua uni: cur ita? quia illi placet. Pulcra appellatur villa, urbs, domus, templum, vestis, symphonia sonorum, quia illi placent. Cetera si examinas, non alia ratione pulcra haberi videbis, nisi quia visum, vel auditum gaudio complent: seu, ut accuratius loquar, hominis animum vel visus, vel auditus ope gaudio perfundunt. Itaque, quæ palatum molliter adficiunt, non pulcra; sed jucunda, grata, suavia vocantur: quæ visum, & auditum blande adficiunt, pulcra vocantur: quamquam rebus, quæ visum delectant, frequentius tribuatur ejusmodi vocabulum.

Porro quemadmodum tam incredibilis est in gustu varietas, ut pauci eodem cibo delectentur, immo vero eorum, qui delectantur, non omnes eodem modo, seu eodem gradu adficiantur; ita de visu est dicendum: ideoque nulla certa notio *pulcritudinis* constitui potest.

E. g. A Ethiopibus pulcra facies est, quæ labia immodica habeat hinc & illinc satis tortuosa, nasum

sum verò quam depressissimum : facies etiam notis , & figuris variis compuncta ipsis pro pulcritudine est . Sinensibus nasus & ipse depressus , oculi & exigui , & semiaperti , color subfuscus , ceteraque ejusmodi pulcherrima videntur . Contra Asiatici plurimi , & Europæi hæc fugiunt : amant colorem album , ceteraque quam emendata . Sed non omnes eodem modo . Quibusdam gentibus Europæis oculi cæsi , vel cærulei , capilli flavi in præcipua parte pulcritudinis ponuntur . Contra vero Romani veteres , Italique recentiores omnes capillum , oculosque nigros in deliciis habent : hæc sola pulcherrima vocant : proceritatem corporis itidem in pulcritudinis partes referunt , cetera hujusmodi .

Qui igitur rectius judicant ? neutri profecto : vel , ut verius dicam , omnes recte dijudicant : singuli enim id approbant , quod ipsis placet : & recte quidem . Veruntamen cum certo sciamus , Aethiopes , cum apud nos degunt , formas istas elegantiores Europæas non modo non aspernari , sed amare ; hosque & alias gentes , quæ nigrore delectantur , præ cetera Europa , Asia , Africa fere nihil esse ; dicendum videtur , eam , quam vocamus pulcritudinem Europæam , quod plures suffragatores habeat , ceteris esse præferendam .

Sed hic iterum Philosophi aliqui : quænam , inquirunt , ex his formis Europæis pro vera regula pulcritudinis haberi debet ? Quod qui disputant ; quam inepti sint , nullus non videt . Nam si pulchrum est , quod singulis placet ; nulla certa regula ; nulla imago in se , & simpliciter pulchra designari potest . Veruntamen non incommodè hæc res existimari potest ex numero eorum , qui ei suffragantur .

Nam

Nam quod pluribus, & cultioribus; & elegantioribus formarum spectatoribus placere solet, id pulchrius sit necesse est. Placent autem præter ceteras figuras humanas, procera statura; & iusta habitudo corporis, quæ nec valde sit ampla, nec tenuis: color albus roseo rubore perfusus: facies longa magis, quam orbiculata: frons ampla: oculi & ampli, & nigri: nasus nec simus, nec aquilinus, nec crassus, nec longus, sed recte ductus, & gracilis: os exiguum; & rubicundum: dentes albi, non exiles, non separati: aures exiguæ: manus, pedes exigui, teretes, ceteræque partes quam emendatæ. His accedere debet veluti condimentum, quædam & vis ac mobilitas oculorum, & majestas oris, & elegans motus corporis. Quæ adeo ad pulchritudinem necessaria sunt, ut plurimæ, quibus id defuit, minime placuerint: quæ vero hæc tria habuere, etsi mediocres formæ, pro pulcherrimis habitæ sint. Sed formam, quæ omnia ante dicta habeat, plurimos suffragatores habere nemini dubium est. Erit igitur pulcherrima omnium.

Ita judicant omnes, quibuscum vivimus: ita exteri: ita judicasse veteres & Græcos, & Romanos statuarum, quas in Urbe videmus [si excipias imagines quorundam virorum, quæ ex vero expressæ erant] tum mulierum aliquarum, tum Dearum; tum Mercurii, Apollinis, certorumque adolescentium; & puerorum declarant, quæ lineamenta, & *proportiones*, ut vocant, quas supra posuimus, si colorem excipis, præ se ferunt. Ita judicant pictores, statuarii, cælatores insigniores, qui ea, quæ magis eruditis oculis placent, magisque vetustis & celeberrimis statuariis placere, in

fuis artificiis exprimere & imitari solent. Hanc ipsi regulam pulcritudinis habent: hanc & nos habere debemus. Quod adeo verum est, ut Itali homines, qui pictura, & sculptura præter ceteras gentes nobilitati sunt, cum faciem aliquam emendatam offendant, ut id aliquo vocabulo commode explacent, aiunt, *habere lineamenta faciei secundum disciplinam pictorum ducta*. [1] ~~XX~~

Quod si pergunt, & quærunt, cur forma, quæ ex pictorum idea conformata sit, & cetera, quæ supra diximus, habeat, magis hominibus singulis placeat, quam aliæ; ingenue fatebor, me id nullo modo intelligere posse, ne dum explanare. Quod minime mirum videri debet: nam nec illud intelligi potest, cur quidam cibi aliquos delectent, aliquos non item; alios male habeant: tamen quin res ita se habeat nullus dubitat. Quis enim homuncio consilia Dei investigare & definire sibi sumet?

Quod si in re adeo obscura ex conjectura philosophari licet; existimarem, causam esse, quia emendatior forma aptior esse videtur ad eum usum, ad quem Deus singulas partes condidit. Nam si singulas partes oris ad calculum revocamus, haud operose intelligemus, ea, quæ emendatiora sunt, ad id aptiora videri. Nam oculi ampliores facilius imagines externas excipiunt, & quoquo versus moventur, quam semiaperti. Quod si multum promineant, peccant alia de causa: & facile a corporibus externis offendi possunt. Nasus rectus, exiguus, ad suum munus exequendum satis esse vide-

[1] *Italica lingua vocantur, Fattezze pittoresché.*

videtur: figura sima, aquilina, sursum versa, ad id nihil conferunt. Os exiguum itidem satis est ut homo loquatur, spiritum ducat, cibum, potionemque accipiat, ceteraque faciat, ad quæ labra modica sufficiunt. Os vero magnum, labra immodica, incurva, inopportuna ad ea, quæ diximus, sunt. Similiter de capite, de manu, de pede, de trunco judicabimus: si nimis hæc sunt exigua, ad tuendum, & conservandum corpus non sufficiunt: si nimis magna, importuna; nam paullo minora satis erant. Cumque singulorum mentibus veluti inpressum sit, ea naturæ opera, quæ simpliciora sunt, & ad finem consequendum sufficere videntur, præferri debere; consequitur magis hæc placere debere, quam cetera, quæ plurimis rebus non necessariis abundant. Jam color roseus iccirco placere magis videtur, quod sanitatem quamdam corporis, quam omnes amant, præ se fert. Eadem ratione albugo oculorum, quo magis est alba, non pallida, non lineis sanguineis distincta, magis placet. Cumque albugo magis conspicua sit, cum pupillæ vel obscuræ, vel nigræ prope sunt; propterea nigri oculi, quod singulas partes magis distinguere faciant, magis placere debent. Cetera eodem modo non incommode explicabis. Sed hæc pro conjecturis habeas.

Corollarium I.

Hinc quo pluribus hominibus, doctis, indoctis; rusticis, urbanis; res aliqua placent, eo pulchriores sunt.

Corollarium II.

Hinc, quæ omnibus, qui eam intuentur, placet, pulcherrima omnium haberi debet.

Hoc sensu Deus est omnium entium pulcherrimum, propterea quia omnibus, qui eum in cælo intuentur, ita placet, ut necessario rapiat in amorem sui. Iis vero, qui oculis fidei eum conspiciunt, ejusque proprietates mirabiles ex effectis rebus continenter explorant, adeo placet, ut ad se prorsus convertat animos, sui que faciat amantes, ac præ eo terrena ac mundana cuncta deformia, & nulla sint.

Corollarium III.

Hinc contraria ratione de Deformi est judicandum.

CAPUT XII.

De Necessario, & Contingenti.

Consideremus nunc duo illa vocabula, *Necessarium*, & *Contingens*, quæ itidem relativa sunt. *Necessarium* definitur vulgo, *id quod non potest non esse*. Quid autem est, *quod non potest non esse*? id quod a nulla causa destrui potest. Quænam hæc est causa, materia, an spiritus? Materia esse non potest: nam quemadmodum materia non dat esse materiæ, ita nec esse tollere potest. Igitur spiritus, isque liber. Ideoque *necessarium* explicari de-

dehet hoc modo: *Quod a nulla causa libera destrui potest*. Cumque solus Deus a nulla causa ejusmodi destrui possit, solus necessarium ens est. Hæc vocatur necessitas *absoluta*.

Res autem creatæ omnes tametsi aliæ ab aliis destrui non possunt, a Deo destrui certe possunt, propterea necessariae non sunt: nihil enim Deo nolente existit, aut existere potest. Igitur res creatæ non sunt *necessariae*, sed *contingentes*: id est, possunt esse, vel non esse. Tantum *necessariae* haberi possunt comparatæ inter se, positis naturæ legibus, quæ hos & illos motus præscribunt: quæ vocatur necessitas *ex hypothesi*. Potest tamen Deus, ut leges naturæ fancivit; ita eas impedire [ut in miraculis, quæ vires naturales superant, videmus] ideoque respectu Dei sunt *contingentes*. Sed exemplo aliquo lucem supra dictis adhibeamus.

E. g. Quæcumque in mundo, præsertim in hoc orbe terræ, eveniunt, etsi necessaria videantur, & ex proximis causis necessario proficiantur, tamen, si rem debito modo consideramus, ex libera causa ultimo pendere, vel creata, vel increata, mirabundi reperiemus. De creata primum dicemus, idque exemplo docebimus Philosophis familiari. Morbus pestilens, qui homines, ac belluas absumit, ex causa Physica necessario nascitur, vel aere, vel vermibus, vel contagione alicujus corporis lue Ægyptiaca adfecti. [1] Hæc causa
rur-

[1] *Pestem omnem, quæ vere hoc nomine digna sit, & quæ Veteribus incognita fuit; adeo ut ipse Hippocrates pestem ex contagione provenire ignoraverit;*

rursum vel ex ingenti multitudine cadaverum; quæ post insignem aliquam cladem exercitus inhumata jacent, vel ex depravatione sanguinis ob corruptos cibos, eorumque caritatem, & reliqua. Jam caritas ciborum, cladesque exercitus bellum pro causa habent, ex quo agrorum cultura impeditur, cibi carius venduntur, & quod inde fit consequens, pauperiores omnes depravatis, & corruptis cibis nutriuntur. Hæc necessario nexu alia ex aliis proficiscuntur. Belli autem quænam est causa? libera voluntas Regum, Dynastarum, Rerumpublicarum, quorum alii alios pro lubitu aggrediuntur. En omnia a causa libera profluunt. Eodem modo de plerisque morbis, qui plerosque inficiunt, & tollunt, judicandum est: qui, ut ut necessarii videntur, tamen ex electione libera hujus, vel alterius vitæ generis, sumptione hujus, vel alterius cibi, & potionis nascuntur. Et hæc de causa libera creata.

Jam ab increata ac libera voluntate omnia, quæ in mundo necessario nexu alia aliis succedunt, proficisci, negari non potest. Cogita quemcumque effectum Physicum, v. g. effectum plantæ, vel floris: hæc ex humore, qui canales radicis ingressus est, proficisci videtur: hæc res ex apta natura terræ: hæc rursum ex calore vel subterraneo, vel Solis, qui eam tepescit, aptamque, ut plantas procrea-

rit; propterea quia vocabulo ^{nonis} etiam febres epidemicas; quæ pro vera peste non habentur, appellaverit; in Agypto natam esse, & ex ea regione ad ceteras gradum fecisse; demonstratum est celeberrimis Medicis Hoffmanno, & Mead.

crearet; reddidit: Solis calor ex ipsa natura Solis; qui secundum leges sapientissime præscriptas vim suam ad terram usque diffudit: leges autem naturæ ex libera voluntate Dei. En primum principium rerum. Simili ratione de ceteris effectis judicabimus, usque donec ad leges naturæ; atque adeo ad liberam conditoris voluntatem perveniamus.

Nihil igitur nisi a libera causa, seu primo principio proficiscitur? nihil. Quid *casus*? quid ea, quæ *fortuito* evenire dicuntur? Quæ, malum, hæc vox *casus* est, quæ nihil omnino significat. Quære causam hujus, quem vocas, *casus*, reperies, vel causam necessariam esse, vel duas, necessariam, & liberam. Videmus sæpenumero in lapidibus figuras aliquas vel hominis, vel belluæ: easque *casu* a natura factas esse dicimus: inepte, nam positis naturæ legibus, si diversa simul concurrant; ejusmodi figuram necessario nasci debere certum est. Quod nos, quia naturæ virès, & concursum causarum exploratum non habemus, casu & sine consilio factum esse putamus. Item cum quis inambulans labitur in foveam, & contunditur, casu evenire dicimus. Male profecto, nam partim conformatio plateæ, partim libera voluntas hominis, qui recte ambulare non curavit, causa fuisse lapsus, & contusionis. Quæ nos, quod ea non animadvertimus, quod causam liberam a necessaria secernere non valemus, quod in causis necessariis singula, quæ obstant, & oculos fugiunt, non adtingimus; vocamus *casum*, incusamus *casum*, cum nos accusare debemus, qui imprudentes nos periculis objecimus, nec ea declinare sedulo, uti deberemus, curavimus: vel etiam nostram ignorantiam, & arrogantiam incu-

fare,

fare, qui ea finire aggredimur, quæ nulla humana investigatione intelligi, & explicari possunt.

Corollarium I.

Hinc omnia, quæ secundum naturæ leges necessaria sunt, absolute necessaria respectu nostri haberi possunt.

Nos enim causas necessarias ne agant impedire non possumus: interdum effectus, corpus declinando, vitare possumus.

Corollarium II.

Hinc ea, quæ in rebus moralibus necessaria vocamus, non nisi ex hypothese necessaria sunt: absolute contingentia sunt.

Duplex autem est hypothesis: altera, quæ non nisi frequenter, & moraliter, uti vocant, effectum infert; altera, quæ semper infert. Prima hoc modo: Homo potest inebriari, & temperans esse; irasci; vel esse clemens. Tamen si ponimus, hominem vino deditum cauponam ingredi, ubi congerones suos potantes offendat; vel si ponimus, iracundum contumeliam insignem coram populo pati; moraliter necessarium est, illum inebriari, hunc irasci. Secunda hoc modo: Homo potest peccare, & a peccato resipiscere. Tamen si ponimus, hominem peccatis obrutum per totam vitam in peccatis esse, & ita mori, necessarium est eum pœnas in pœnitenti debitas perfolvere.

Corollarium III.

Hinc libertas voluntatis est origo ac fons omnis contingentia: nec sine contingentia libertas ulla intelligi potest.

Quæ enim in rebus Physicis sunt contingentia, ita vocantur respectu divinæ voluntatis. Quæ vero in rebus moralibus, & liberis, [1] ita sunt respectu voluntatis humanæ: quæ vel potest id facere, vel non facere, in quo vera ratio *contingentia* consistit. Sed de libertate voluntatis humanæ in Psychologiâ disputabimus: de libertate Dei in Theologia. Tantum hoc loco attingenda fuit origo *contingentia*.

CAPUT XIII.

De Naturali, & non Naturali.

ETiam relativum est vocabulum *Naturale*, ejusque contrarium *non Naturale*, propterea quod ea referimus ad naturæ leges, vel artis. Varie autem

B. b

tem

[1] Bonum *clare propositum optare*, malum *clare propositum refugere*, animo nostro *necessarium* est. Item *propositioni* evidenter veræ *adsentiri*, evidenter falsæ *dissentire*, ita menti nostræ est *necessarium*; ut aliter facere non possit. In hoc animus *non* est liber, ut *adsentiat* propositioni, quæ *dubia*, seu non clara *ipsi videtur*: ut *amplectatur* bonum; de quo, bonum, an malum sit, dubitet: id est, quod

tem sumitur vocabulum *Naturale*: sed duplex est acceptio celebrior: ex qua quædam duci possunt, quæ finiendis plerisque decertationibus non inutilia videntur. Quamobrem de utraque separatim dicendum est.

1. Primum igitur *Naturale* vocamus illud, quod non est *artificiale*; seu, ut Logici vocare amant, opponitur *artificiali*:

E. g. Fons aquæ vivæ, qui sine ullo artificio e terra prorumpit, dicitur *naturalis*: quod si artificium accedat, ita ut eadem aqua urna aliqua excepta, & proprio pondere in canale plumbeum subterraneum ruens, rursus aliquot inde passus per foramen arte factum e terra erumpat; tamque alte ascendat, quam alte lapsa est; ut in hortis, & viridariis arte constitis passim se offert; vocatur *artificialis*. Item fraga, quæ in silvis nascuntur, vocantur *naturalia*: quod si in hortis ferantur, colantur, ita ut suaviorem saporem edant, vocantur *artificialia*: quia quantum artificii ac culturæ accedit, tantum suavioris saporis accedit.

Hæc si probe intelligimus, nullo negotio cetera, quæ *naturalia* vulgo habentur, & appellantur, explicabimus. Sic etiam si magna est varietas aquarum, quarum aliquæ sulphuræ sunt, aliæ nitrosæ, aliæ salis, aliæ ferri gustum præferentes, aliæ aliter, ut hic in Italia, præsertim prope Neapolim

quod non clarissime ei objiciatur: itemque in rebus, quæ nec bona, nec mala sunt, sed indifferentia vocantur. Hæc tamen alios & alios gradus suscipiant, ut in Logica docuimus, & fusius in Pneumatologia exponemus.

pōlim nō sine admiratione observamus; tamen quia omnes ita se habent sine ullo artificio humano, propterea *naturales* dicuntur. Quod si humor Chemicæ artis ope ex aliquo corpore extrahatur, non erit naturalis, sed artificialis. Quod idem de ceteris humoribus dicendum est. Sic homo rusticus dicitur *naturaliter eloquens*, si nulla arte, nulla meditatione ita dicit, ut aliis id, quod cupit, persuadeat: vel saltem apte ad persuadendum loquatur. Contra vero si homo ex Rhetoricæ artis præceptis commode dicit, *artificialis eloquentia* vocatur. Quod si præcepta non recte intelligit, non commode adhibet, sed in omnibus multus est, artem suam jactat, se se ostentat; non *arte excultus*, sed *adfectatus*, sed *ineptus*, sed *pedantes* vocatur.

Quidquid igitur non arte, non consilio, non labore; sed impetu quodam naturæ fit, seu, ut verius dicam; secundum naturæ leges evenit, *naturale* vocatur. Quod arte adjutrice fit, etsi naturale sit, *artificiale* nominatur. Quod si evenit secundum naturæ leges, sed præter solitum, seu contra id, quod tali naturæ debetur, vocatur *non naturale*. Ut febris; quæ quidem ita palpitationem & cordis, & arteriarum agit, ut dicantur esse in statu *non naturali*: & corruptio pomi, aquæ, vini, ceterarumque rerum, quæ cum earum naturam depravet, dicuntur ejusmodi res esse *non naturales*.

2: Deinde *Naturale* illud vocamus, quod non est *supernaturale*, id est, non superat naturæ vires, ac leges.

E. g. Quod Sol ab orientali ad occidentalem plagam decurrat, *naturale* est: quod vero dum est in meridie ad orientem retro volvatur, est *supernaturalis*.

turale, quia nullis naturæ viribus id effici potest, ut evidens est.

Jam vero sunt quædam res naturæ legibus adeo clare repugnantes, ut nemo sanæ mentis dubitare possit, quin supra naturæ vires sint. v. g. Quod puellus bimestris, quod asina Balaam loquantur: quod morbus acutus, quod tibia fracta momento temporis sanentur: & ejus generis alia; in quibus ipsa rei evidentia est criterium ut supernaturale, & naturale distinguamus: nemo enim, ut ut indoctus, & rusticus, non, hæc si facta videat, præter naturam esse dicet.

Quædam vero sunt, quæ etiam si supra naturam sint, tamen non nisi ab homine bonâ Philosophia exulto, beneque exercitato judicari potest; an naturalia sint, an præter naturam. Bonam Philosophiam cum dico, non Peripateticam intelligo, quæ naturæ obscuritatem ac mysteria nec investigat, nec pandere curat. Quot enim Peripatetici adhuc sunt, in hac Philosophiæ luce, in tanta literarum cultura, quibus si narres mirabilia naturæ, quæ machinæ Pneumaticæ auxilio panduntur; si ea, quæ microscopio deteguntur; si Electricorum corporum, præsertim aeris electrici mirabiles effectus minutatim exponas; non sibi somnia & fabulas narrari putent? Quid si tale aliquid non meditati offendant? miraculum dicent; vel malum demonem pro causa dabunt. Quare nisi bona Physica, & Logica exulti, atque contriti, de viribus naturæ judicare non possumus: immo vero plerumque judicium cohibere debemus; quod naturæ vires, quo pertineant, nondum exploratum habemus. Nam si tanta tamque mirabilia in dies deteguntur, quæ

nos non dico vera, sed nec possibile, & verisimilia judicare unquam potuissemus; quis nisi arrogans aliquis & ineptus constituet, naturæ leges hoc facere posse, hoc non posse?

E. g. Cecidit puellula quædam in puteum, & in aquammersa dimidium horæ permansit. Extrahitur exanimata, excutitur, & paullo post reviviscit. Clamant omnes a Deo esse miraculum. Res. ad Physicos defertur: rem expendunt: intelligunt, foramen ovale [1] si apertum sit, quod in adultis interdum se offert, [2] & aditum sanguini dederit, posse corpus humanum aliquamdiu sine aere vivere. Non igitur mortua dici poterat: non beneficio Dei reviviscere. Fortasse supra naturam erit: sed dum explo-

[1] *Fetus in utero matris spiritum non ducit. Sanguinis vero pars maior per foramen ovale [quod ab auricula dextera cordis ad venam pulmonarem pertingit.] in ipsam venam pulmonarem, atque adeo in sinistrum ventriculum cordis inlabitur: pars sanguinis, que in ventriculum dextrum decidit, per truncum arterialem [qui canalis ab arteria pulmonari ad arteriam magnam, seu aortam ducitur] in ipsam aortam prorumpit, ex qua in reliquas arterias, & rursum per venas ad auriculam dextram cordis pervenit. Sed tum foramen ovale, tum arterialis truncus, cum fetus aerem accipit, & respirat, plerumque clauditur.*

[2] *Id ego in sectione humani cordis aliquoties vidi: ex quo efficitur, ejusmodi homines sine aere aliquamdiu vivere potuisse: & haud scio an ii; qui in fundo maris vel gemmas, vel aliud quaritant, non ejusmodi sint.*

exploratum non habemus, an foramen ovale clausum sit, cetera consent, *miraculum* dicere non possumus.

Corollarium.

Hinc de rebus insolentibus caute judicare debemus, ne ea pro miraculis habeamus, quæ talia non sunt.

Utilissimum est hoc corollarium ut occurramus ineptenti multitudini indoctorum, & vero etiam eorum, qui cetera docti, tamen, quod bonæ Philosophiæ expertes sint, proni sunt, qui annosæ cui-libet femellæ miraculum a Deo factum aliquod nar-ranti fidem habeant. Merito ergo *Sacra Congrega-tio Rituum* miracula, quæ pro-referendo aliquo homine in Sanctorum album ad eam deferuntur, acri Physicorum judicio supponit. Ex quo consequitur, ut ex magna miraculorum copia sæpissime ple-raque, interdum vero omnia rejiciat: nec nisi ea cal-culo suo probet, quæ extra omnem dubitandi ratio-nem posita sunt.

CAPUT XIII.

De Duratione seu Tempore.

I.

Duratio est itidem, ut cetera, relativum no-men. Desinitur a quibusdam Recentioribus: *Continuata rei existentia*: non id quidem inepte ad explicandam vim nominis, ineptè tamen ad expli-can-

candam rei naturam : nihil enim plus explicat, quam nomen *Duratio*. Commodius explicaretur : *Exsistentia rei, quam concipio plurimis sibi succedentibus periodis vel motus solaris, vel alterius constantis motus respondere*. Non igitur est idem *exsistentia*, & *duratio* : existunt etiam illa, quæ momento & sunt, & pereunt ; durant vero, quæ per aliquam temporis mensuram, nempe horas, dies, menses existunt, & illis respondere animadvertimus. Ex quo efficitur, durationem sine successione intelligi non posse. Tum enim concipimus rem *durare*, cum concipimus tot dies, vel menses existere : [1] item tum concipimus hanc *durare magis quam illam*, cum concipimus hanc per plures dies, vel menses durare. Itaque ex duplici illa idea, & *exsistentiæ rei, & successione cui respondeat, & a qua mensurari possit, fit idea complexa durationis, seu temporis*.

Duplex itaque successio in duratione cogitanda nobis se offert : Altera vera, nempe diversus status rerum, quæ durant, quarum aliæ oriuntur, aliæ depereunt, aliæ mutantur : itemque successio perceptionum, & adfectionum, quæ in animo continenter evenit. Hanc vocare possumus *Physicam*. Altera ficta, nempe successio illa existentiarum rei, quam cogitamus respondere singulis partibus motus solaris, vel singulis perceptionibus nostris. Hanc vocare possumus *Metaphysicam*.

Quod

[1] *Id ipsum declarat vis hujus verbi durare, quod apud Latinos scriptores boni avi significat, persistere, perseverare ; id est, per aliquam temporis mensuram continuate existere.*

Quod si quæris, cur nulla res durare a nobis concipiatur sine successione; causas invenies verissimas duas. Altera, quod a teneris unguiculis rerum existentium ideas accipimus conjunctas cum idea successionis motus solaris, id est horarum, dierum, mensium, annorum. Altera, & præcipua, quod eas tantum res durare dicimus, de quibus plurimas ideas, quarum aliæ aliis sibi ordine succedant, habemus: quæ ideæ singulis momentis certos nos faciunt nos esse, seu existere, continuatamque existentiam demonstrant. Nam si tollis hanc successionem, ideam omnem durationis tollis.

E.g. Qui somno profundomersi nihil somniant, vel somnii memoriam non habent, quod hanc successionem idearum non advertant, facile existimant, ab initio somni ad vigiliam nullum tempus fluxisse. Item qui in uno aliquo objecto diutius defixi sunt, quod ideas singulas diutius contemplantur, nec alias & alias ideas diversæ speciei animo obversantes sentiant, tantum sibi tempus elapsum fuisse, quantum profecto fuit, non animadvertunt. E contrario, qui cupiunt, qui timent, qui sperant, quod plura animo volvant, plures adfectus contrarios sentiant, desiderii; timoris, spei; quod ideas, quæ displicent, vitare curent; iisque alias gratiores substituere; quod diutius unam ideam inveni non possint; quod horas, quod momenta numerent; cum tantam idearum multitudinem, quæ menti continenter se offerunt, advertant, vel exiguum tempus, quod talia cogitantes consumunt; diuturnum, sempiternum esse sibi persuadent. Ex quo consequitur, ut qui talibus adfectibus vehementer agitati sunt, insomnes noctes degant, iisque

que singulæ noctis partes anni, sæcula videantur.

Ridet hoc loco quidam Philosophus Lockium, ejusque doctrinam confutare aggreditur talibus argumentis. Primum, quod etsi unam tantum ideam haberemus, præsertim molestantem, nihilosecius durationis ideam haberemus: deinde, quod Deus sine ulla successione cognoscit se durare. Sed magis ipse est ridendus, qui talia objiciat. Unde, quæso, hausit ipse, nos tali casu ideam durationis habituros, cum numquam id fuerit expertus? unde habuit, quo modo Deus se durare cognoscit? De re igitur loquitur, cujus nullam habet ideam: propterea audiendus non est. Hoc magis, quod hoc loco de idea durationis sermo est, quam nos habebus, non quam Deus habet. E contrario doctrina Lockii & clara est, & unicuique propria experientia evidens, & aliorum testimonio confirmata.

II.

Porro ex dictis consequitur, neminem sibi esse posse certam regulam seu mensuram durationis: propterea quod ex diversa adfectione animi, uti diximus, aliis longior, aliis brevior rerum duratio videtur. Oportuit ergo certam & constantem normam, quæ omnibus nota sit, omnibus eadem, constituere; ex qua, quanta sit duratio rerum, definire possimus. Plurimæ profecto esse possunt, quæ id præstarent. Nempe si flores certis intervallis constanter & nascerentur, & redirent: [1] si gal-

C c lus

[1] *Cacos natos sine errore annos numerare, ex frigo-*

lus gallinaceus certis fixisque periodis cantaret, ut in gallicinio facit: si nos fame, vel siti certis periodis fatigaremur: si globus Solis certis intervallis constanti motu crescere, & decrescere videretur: hæc & ejusmodi alia esse possent norma, ex qua rerum durationem æstimare possemus. In iis vero, qui ad oras Oceani habitant, periodicus fluxus, & refluxus maris & ipse norma esse potest. Sed ~~apud~~ illa Dei, quæ mundum administrat, nobis ambitum, & periodum tum Lunæ, tum Solis diurnam, & annuam claram & constantem oculis exposuit, quæ id ipsum quam commodissime facere potest: propterea nationes fere omnes cultiores in dimittendis rerum durationibus, vel Lunæ, vel Solis periodis ab omni memoria usæ sunt.

Jam vero duratio rerum duplicis generis est, *finita*, & *infinita*. Finita est, quæ initium, & finem habet: ut sunt omnes modi, v. g. curvitas, quadratura, quos videmus & esse, & paullo post non esse: quæ duratio *temporalis* vocari potest, seu tempus. Infinita itidem est duplex: altera initio, & fine caret, cujusmodi solus Deus est: hæc vocatur *aternitas absolute*: altera initium quidem habet, finem non habet: ut anima nostra, quæ in æternum tempus duratura est. Hæc a non nullis *ævum*, seu, ut alii malunt, *aternitas posterior* appellari solet. Sed usum vocabulorum singulis relin-

qui-

frigore, & calore, ex recursu certorum florum, & fructuum vere, æstate, autumno, nemini ignotum est.

quimus, modo significatum nominis constitua-
mus. [1]

Corollarium I.

Hinc duratio nihil aliud est, quam res ipsa durans, quæ aliis & aliis perceptionibus animi nostri respondet; seu aliis & aliis motus solaris partibus.

Clare consequitur ex dictis: propterea que amplius inlustranda non est;

Corollarium II.

Hinc motus Solis, ac Luna non est tempus, sed mensura temporis, seu durationis creata.

Plerique homines durationem, seu tempus cum mensura talis durationis, seu motu Solis confundunt. Inapte: nam cum Sol constitit ad imperium Josue; cum Sol nullus erat, nec Luna, ut in prima rerum factione, in qua per tres dies fuit lux sine Sole, & Luna; [2] tamen materia illa condita, &

res

[1] Latini Augustæo ævo æternum tempus non pro æternitate posteriori, sed pro diuturno tempore acceperunt: quo sensu & nos, dum alia explicavimus, aliquando usurpavimus. Item hæc tria, æternitatem, in æternum, & ævum, non sensu Philosophico semper, sed interdum pro diutissimo tempore; ævum etiam pro ætate hominis, qualiscumque sit, acceperunt; interdum pro æternitate absolute.

[2] Cum prima die, in qua Lux condita fuit,

res omnes creatæ durarunt per id tempus. Item si Deus astra omnia consistere faceret tanto spatio, quantum necessarium est ad annuam periodum Solis, reliqua ut sunt relinqueret, quis neget res omnes per id tempus durasse? Quid? cæci nati nonne annos bene intelligunt, & numerant, quin motum Solis percipiant, quin talis motus ideam habeant? Ipsi etiam indocti, qui talia confundunt; tam diversas ideâs *temporis* sibi fingunt; ut interdum sibi non constant. Modo enim *tempus* vocant motum Solis: modo, cum cælum vel clarum, vel nubilum inspiciunt, aiunt, *tempus esse serenum; vel nubilum*: in quo de aere loqui eos manifestum est. Recte itaque intelligenda hæc sunt, & vulgares loquendi formulæ ex disciplina Philosophorum emendandæ. Quare cum dicimus, *Deum ante omne tempus esse*, ita intelligamus: *ante omne tempus; id est durationem creatam: & ante omnem mensuram temporis, seu ambitum Solis.*

Corollarium III.

Hinc partes temporis seu durationis creatæ necessario nexu complexæ non sunt, sed divina voluntate complexæ: id est, aliæ aliis Deo volente succedunt.

Ex eo enim quod res aliqua hoc momento temporis

non dum essent globi aliqui, non terra, non astra, nec etiam viventia, nulla causa erat, cur Lux illa creata circum chaos moveretur: quod ex Scriptura non inquamode deducitur: propterea motus non erat.

poris existit, non sequitur existere debere post horam, seu continue existere. Quare non nisi ab eo, qui eam existere primo fecit, hoc habet, ut singulis *momentis* existat: id est, ut tam diu existat, quam diu satis est ut diversis perceptionibus animi respondeat. Deus enim, ut eam esse voluit, ita potest eam amplius esse nolle: ideoque amplius non erit. Quod ut faciat, non opus habet aliqua re creata, quæ vocetur actio: sed intellecta seu posita volitione Dei, ut sit, vel non sit, res ponitur, vel tollitur: ut capite sequenti dicemus.

Corollarium III.

Hinc merito tempus irrevocabile dicitur.

Nam eum tempus seu duratio creata sit rei perseverantia per aliquot partes motus solaris; qui ait, *tempus revocari posse*, hoc ait: *fieri posse, ut, quod perseveravit, non perseveraverit*: id est, *quod præterit, non sit præteritum*: quæ aperta contradictio est. Potest quidem Deus facere, ut res perseveret vestita iisdem modis: sed facere non potest ut, quod evenit, non evenerit: seu, ut præteritum non sit præteritum, sed præsens. Quare non nisi in verbis est difficultas.

Corollarium V.

Hinc durationem Divinam non aliter concipere possumus, quam concipiendo in Deo quamdam successionem existentiarum tam ante tempus creatum, tum post, quæ respondeant aliis & aliis sæculis sine ullo fine.

Scimus enim certo, idque & naturæ ratione, & multo magis Divinis litteris edocti, in Deo nullam esse successionem Physicam; sed Deum simul habere, & esse totum id, quod est. Verum cum æternitas sit quid *infinitum absolutum*, non alio modo intelligi potest, nisi instar *infiniti potentialis*: [1] seu ut res, quæ respondeat *infinito potentiali* annorum, tum ante omne tempus creatum, tum post: Qui modus concipiendi nullam in Deo imperfectiōnem ponit, sed tantum mentis nostræ inbecillitatem accusat: non aliter, ac ratio concipiendi infinitam potentiam Dei, infinitam extensionem seu præsentiam, nihil imperfectiōnis in Deo ponit. Qui secus sentiunt, doceant, amabo, unde habeant ideam infinitæ durationis absolutæ: numquam profecto docebunt: & quidquid reponent, ad *infinitum potentialiale* redibit. Sed de his jam supra, ubi de infinito, disputavimus.

Corollarium VI.

Hinc etiamsi evidenter demonstretur, Deum esse æternum; tamen, quo modo est æternus, quo modo æterna duratio elapsa fuerit, a nobis definiiri non potest.

Consequitur ex dictis: nullam enim *infiniti absoluti* ideam habemus lumine naturæ. Vellem hoc monitum animo infixum tenerent ii, qui tam fidenter de natura æternitatis divinæ, deque rebus, quæ ab æterno fieri, vel non fieri possunt, judicant; abstinent profecto a plurimis quæstionibus, quæ nulla industria humana finiiri; nec ullo modo æternita-

[1] Repete quæ diximus hujus libri cap. 5.

nitatem Dei labefactare possunt. Aliud enim est scire, Deum esse æternum, & infinitum; aliud, quo modo utrumque habeat. Illud clarum, hoc scrutari non potest. Merito itaque a viris doctis ridetur quidam recentissimus Philosophus, qui germanam se dedisse ideam æternitatis divinæ in sua Metaphysica sine ulla hæsitatione pronuntiat, & gloriatur. Sed de his in Theologia dicemus.

CAPUT XV.

De Causa, & Effectu.

Reliqua sunt vocabula *Causa*, & *Effectus*, quæ comparate inter se dici nemo non videt. Causa, quæ aliquid efficit, definitur ab Aristotele: [1] *Primum principium mutationis, aut quietis*. Quæ definitio non incommode ad bonum sensum revocari potest. Itaque Causa defini potest: *Res quæ efficere potest, ut aliqua mutatio in rerum natura eveniat*. Hanc esse germanam ideam, quam omnes sibi faciunt, audito nomine *caussa*, perspicuum est. Quare quidquid dicant illi, qui alias definitiones causæ pro lubitu condunt, remque plane perspicuam obscuris vocabulis involvere aggrediuntur; id certum, & exploratum omnibus est: Ubi aliqua in rerum natura mutatio evenit, illico intelligitur esse aliquod ens, ex quo talis mutatio proficiscitur: ens istud vocatur *caussa*, mutatio vero *effectus*, quæ sunt vocabula relativa, seu correlata, uti vocant. [2] Por-

[1] Physic. L.II. c.3. text.29.

[2] *Ens ut aptum facere talem mutationem, vocatur*

Porro hæc definitio omni causæ creatæ aptari potest; vel corporea sit, vel spiritalis. e. g. Corpus, quod in aliud inpingens id movet, aliquam in eo mutationem facit, nempe a quiete ad motum: proinde dicitur causa motus. Item animus noster, dum res percipit, dum aliquid vult, dum voluptate perfunditur, plurimas mutationes in se facit, perceptionis, volitionis, voluptatis: item dum brachium pro lubitu movet, mutationem in brachio facit. Ergo est earum *caussa*. Perbelle etiam Deo causæ rerum creatarum definitio accommodatur. Nam cum Deus vult aliquod ens, e. g. animum fetus humani, qui in embrione ante non erat, esse in præsentî; fit mutatio in ipsa re a non esse ad esse, quia existit animus, qui ante non erat: item fit mutatio in rerum natura, quæ aliquid habet, quod ante non habebat. Hæc adeo clara sunt, ut probatione non egeant.

Jam vero explicare, *quo modo causæ agant*; id est tales mutationes seu effectus efficiant, tam est obscurum, ut nihil magis. Quidquid enim Philosophi

vatur causa, potentia, facultas, quæ sunt homonyma. Mutatio eo instanti, quo evenit, si ad causam, ex qua hoc modo exit, refertur, vocatur actio & causalitas: si ad rem, in qua evenit, vocatur passio. Ipsum facere talem mutationem, vocatur agere, producere effectum; &, si ad vivens creatum refertur, quod aliud vivens faciat; vocatur peculiariter generare: sicut ad Deum; qui ex non ente aliquod ens faciat, dicitur creare, efficere, condere. Hæc tamen reapse nihil aliud sunt præter causam, & effectum.

sophi pro explicanda hujusmodi re hucusque dixere, sunt meta verba omni significanti vi vacua: rem ipsam clariorem non fecere. Merito ut ego mirer non nullos, qui aliquid a Deo factum esse negant, quod non intelligant, quo modo factum sit: quasi ipsi intelligant, quo modo res creatæ gignant effectus suos, id est aliæ agant in alias. Quod si plane secum reputarent, quam magna talium rerum ignoratione laboremus, & de Deo sapientius judicarent, [1]. & inanes ejusmodi disceptationes multo studiosius vitarent. Sed id uno & altero exemplo perspicuum fiet.

1. E. g. Semen plantæ, quod est quædam planta exilissima complicata, uti microscopio exploratum est, dum seritur, succum alibilem terræ ad se trahit, qui succus [2] canales exilissimos plantæ ingreditur, explicat, auget, nutrit, donec planta ipsa oculis discerni possit. Hæc nos animo reputantes dicimus, *terram agere in semen, & generare plantam*: terram esse *causam*, plantam natam esse *effectum*. Et recte quidem. Sed quo modo succum ad se trahat, quo modo canales explicentur, au-

[1] *Sunt qui explicare sibi sumant, quid sit actio Dei in res creatas: item, quo modo Deus agat ab æterno, quid sit cognitio, quid voluntas Dei, & cetera ejusmodi: qui si vires suas pro merito expenderent, plene faterentur, se de re loqui cujus nullam claram habent ideam: id est, inania verba fundere. Sed de his in Theologia erit dicendum.*

[2] *Succum alibilem ex terra, oleo, salibus, aqua constare, suspiciantur recentiores Chymici. Vide Mariotte des Plantes p. 23. 33. & c.*

geantur, nutriantur, nemo intelligit. Tantum sci-
mus, ex semine terræ mandato nasci seu erumpere
plantam, quæ succum & alimentum accipit ex ter-
ra: nihil amplius. Itaque qui sibi persuadent, se
claram ideam habere generationis plantæ, delirant.

2. Item globum A manu motum dum in glo-
bum B impingit, cum movere, vel pueri pila lu-
dentes animadvertunt: propterea dicimus, glo-
bum A esse causam motus globi B: recte & com-
mode ad explicandum novum istum effectum. Sed
quis intelligit, quo modo globus A det motum
globo B? nemo profecto. Dices: videmus clare
globum A impertire motum globo B. Verba: nam
id ipsum quæritur, *quid sit communicare seu imper-
tire motum*. Videmus, posito motu globi A, mo-
veri globum B: sed, quo modo ex primo motu na-
scatur secundus, nec videmus, nec ulla ratione in-
telligere possumus. Deinde intelligi non potest,
quid sit communicare motum. Nam motus re ipsa
nihil aliud est, nisi corpus tali modo modificatum:
cum autem globus A non det corpus suum globo B,
nec etiam motum dare & communicare potest. Tam-
enim est possibile, ut motum communicet, non
communicato corpore ipsius globi moventis; quam
est possibile, communicari rotunditatem; colorem,
ceterosque modos, qui reapse sunt ipsum corpus,
corpore ipso non communicato. Nihil igitur de
caussa motus corporum definire possumus.

3. Venio ad spiritum creatum. Animus noster
dum objectum corpus cognoscit, vel cupit, muta-
tur, seu ex non cognoscente fit cognoscent, ex non
volente volens. Quare dicitur causa cognitionis,
& volitionis: dicitur agere cognitionem, & voli-
tio-

tionem: utrumque recte. Item cum vult movere brachium, quod reapse movetur, dicitur agere in brachium: causa esse motus brachii: & id quidem recte. Perge tamen: quære, quid sit agere perceptionem, & volitionem? quid, brachium movere? hic nobis aqua hæret: maximas tenebras offendimus; in quibus nihil omnino videmus: labyrinthum ingredimur, ex quo nulla humana industria expedire nos possumus: & quo plus pergimus philosophando, eo magis irretimur. Igitur & hic de modo agendi constituere nihil possumus.

4. Jam increatus spiritus quo modo in res creatas agit? & id prorsus ignoro. Scio, intellecta a me in Deo æterna volitione condendi animum infantis certo definitoque tempore, animum ejus existere. Hic nihil aliud video, nisi novum effectum, posita illa volitione, quæ, ut fides docet, & ratio ipsa demonstrat, æterna sit necesse est: propterea quia in Deo nulla mutatio fit: quidquid habet ab æterno habet. Quo autem modo velit agere, quo modo rem efficiat, seu *agat effectum*, & effectus, qui non erat, existat, nescio: si pergo, & investigare rem ulterius conor, nihil proficio, tenebræ undique se offerunt.

Quod si creatarum rerum agendi ac producendi vis nullo prorsus modo intelligitur, minime mirum videri debet si non intelligamus, quo modo spiritus ille increatus & infinitus det esse rebus creatis: id est, res ipsas creet, efficiat, condat.

Corollarium I.

Hinc actio, seu agere Dei in res creatas, &

*agere rerum creatarum in alias, nobis ex æquo ob-
scura sunt.*

Consequitur ex supra dictis. Hoc differunt, quod in rebus creatis interdum oculis ipsis causam videmus, & effectum: nempe videmus motum corporis B evenire posito motu corporis A: in rebus autem, quæ a Deo solo conditæ sunt, effectum videmus, & sentimus; causam vero non nisi facie vel fidei, vel rationis præeunte, videmus.

Corollarium II.

*Hinc quidquid Philosophi disputant de actione
causarum in effectus, seu de modo, quo ipsæ effectus
agant, & efficiant, verba sunt atque ineptia.*

Plane infertur ex dictis. Itaque Philosophus, qui vere hoc nomine dignus est, de modo, quo causæ agunt, nihil disputat: ne verba inania fundat, quibus nulla potestas subjiatur, & quæ nos doctiores non faciant. Lando quidem eos, qui proximas causas effectuum Physicorum explorant, ut scite de viribus naturæ dijudicent; ne eas pro causis habeant, quæ causæ non sunt, falsisque principiis auditorum, qui ista scire cupiunt, mentes imbuant: eos vero, qui rem pro explorata ponunt, quæ intelligi nequit, non laudo: [1].

Co-

[1] E. g. Qui presidio Machina Pneumatica ostendant aeris pondus causam esse plurium effectuum, quos aliis causis tribuimus, ii quidem recte faciunt: qui vero explicare volunt, quo modo particulae aeris conformatae sint, ut tales effectus generent.

Corollarium III.

Hinc celeberrima controversia, An creatæ res agant, an vero sint occasio cur Deus agat, de verbis tantum est disputatio.

Incredibile dictu est; quam acriter Philosophi jam inde a Cartesio de hac controversia decertarint: quam multa scripserint ut contrarias sententias pro virili parte defenderent! Cartesiani, & præter ceteros Malebranchius, contendebant, *creatas res nihil agere: sed Deum occasione motuum corporis hos, & illos effectus vel in animo, vel in aliis corporibus efficere: spiritum itidem non agere in corpus, propterea quia in idea, quam sibi fecerant spiritus, nullam facultatem reperire poterant movendi corpus.* Hæc & alia multa Cartesiani, quibus non modo Peripatetici, sed plurimi Recentiores reclamabant: adeo ut etiam nunc hujusmodi controversia vigeat in scholis.

Verum si rem pro merito æstimabimus, clarè videbimus, ad definitionem verbi *agere & efficere* controversiam totam hanc gravem reduci. Nam si *agere & efficere* tum dicitur, *cum mutatio in aliqua re perpetuo evenit ad præsentiam alterius, cui mutatio tribui solet, ut supra definivimus; nemo sanus negabit, ignem in corpore sibi proximo calorem agere: itemque animum nostrum motum, cum brachium movere vult, in brachio agere: propterea*

rent, nihil faciunt: conjectare interdum possunt, idque pro conjecturis proponere; definire vero: non possunt.

pterea quia omnes sanæ mentis tales effectus existere vident ad præsentiam illorum entium, quibus proinde velut causæ tribuuntur. Quod si agere, & efficere solum dici potest, cum clare intelligo modum, quo causa mutationem seu effectum facit, fateor nec ignem agere calorem, nec animum agere motum brachii. Sed vide, quæ sequantur: dicere etiam debemus, Deum nihil agere, nihil efficere, quia non intelligimus, quo modo agat, & efficiat: tamque nobis obscurum est; quo modo Deus condat animum humanum, quam, quo modo animus noster brachium moveat. Dicere, Deum nihil agere, est falsum, nec a Malebranchianis admissum: falsum igitur & illud erit, ex quo hoc sequitur, rem nullam creatam dici posse aliquid agere, nisi cum clare intelligo, qua ratione agit. En ad quod recidit gravis illa causarum occasionalium disputatio tot annos, tot libris editis, tanta contentione animi disputata, nempe ad definitionem unius vocabuli! [1]

At enim, non intelligimus, quo modo animus moveat brachium: Philosophi autem est nihil adseverare, quod non intelligat. Ineptiæ. Nec etiam intelligimus, in quo sita sit complexio animi, & corporis: item non intelligimus, quid sit perceptio mentis, quid volitio, quid voluptas; quoque modo animum alio & alio modo adficiant: Quid? non intelligimus, quænam sit natura animi,

[1] Wolfus Ontologiæ §. 713. seqq. agnoscit actionem nihil aliud esse, quam mutationem status: sed alia addit suo systemati congruentia, quæ a nostra sententia recedunt.

mi, quænam corporis nostri: cur mentes aliquæ celerius percipiant, aliæ tardius, aliæ ne tarde quidem eadem percipiant. Negare igitur hæc omnia debemus: quo quid absurdius? Itaque Philosophi est non pronuntiare, certi effectus aliquam esse causam, quin exploratum habeat, reapse causam esse. At non est Philosophi exponere, qualis sit natura causæ, quo modo effectum faciat, si modo id explorare non potest: nec etiam negare ea, quæ clare videt, quod, quo modo fiant, non intelligat. Immo vero maxime Philosophi est plane atque sincere fateri, se scire id, quod certo sciat; nescire, quod nesciat: nec decipere Lectorem inanum sono verborum. Porro nos naturam animi nostri clare cognitam non habemus: nullum igitur principium certum habemus, ex quo judicare possimus, animum nostrum non habere facultatem movendi corpus. E contrario cum constantem experientiam habeamus, posita voluntate movendi, moveri corpus; dicere debemus, corpus ab animo moveri: eique experientiæ adquiescere, nec rem perspicuam negare, quod, qua ratione fiat, non adsequamur.

Paucis, inquires, si hæc vera sunt, in hac vita philosophabimur: pauca nos certo scire in rebus Physicis existimabimur. Pauca profecto, & pauciora multo, quam plerique, qui Philosophi haberi cupiunt, suspicantur. Recte ut Philosophi, secundum Lockium, contendant, nos, si plerasque disputationes, quæ clare expositæ judicantur, ad germanas bonæ Logicæ regulas accuratissime exigamus, clare intellecturos, etiam illas, quæ præter ceteras celebres & gravissimæ reputantur, ex non
satis

fatis clare definitis vocabulis proficisci: quæ si recte definias, evanescent. Ex quo intelligitur, quantam gratiam habere debeamus paucis illis, qui vere Eclectici; vere Philosophi sunt; id est, qui non nisi ex ideis clavis, ex principiis perspicuis, & certis philosophantur, propterea quod hypotheticam illam Cartesianorum, & Gassendianorum philosophandi viam rejecerunt, inanesque quæstiones præciderunt, quæ incommodi satis, utilitatis vero nihil humanis disciplinis adferebant. Sed de his alio loco disputavimus.

Concludendum est igitur; cum videamus, posito igne, poni calorem; sublato igne, perire calorem; item posita volitione, moveri brachium; non posita, quiescere; nisi inepti esse volumus, dicere debemus, *calorem oriri ab igne, motum brachii a voluntate.*

Dixi nisi inepti sumus: quia cum omnes homines sanæ mentis ita loquantur, itaque judicent, calorem ab igne effici, motum brachii ab animo volente; plane consequitur, hunc sensum communem esse, hanc vocem naturæ. Qui secus sentiunt, dicere etiam debent, hominem ab homicida non occidi, nec homicidam pœnas dare debere. At omnes Republicæ bene constitutæ homicidam dignum pœna judicant; eumque capitis damnant. Sentiunt igitur ab eo homicidium patrari. Jam ergo voluntas movet corpus ut malum faciat.

Hinc ad ceteras causas corporeas facilis est argumentatio. Tam enim certus sum, manum meam movere plumam, qua hæc scribo, quam certus sum, esse manum, esse plumam. Quæro, cur non dicimus, *ignem refrigerare, nivem calefacere?* quia num-

nūquam tales effectus experti sumus. E contrario cum semper experti simus, *nivem refrigerare, ignem calefacere*, dicere debemus, hos effectus ab illis causis oriri. Præterea, qui clarius & certius est, *hominem generare hominem*, quam *igni generare calorem*? Ego certe nihil video: Cur igitur pro certo ponunt, patrem reapse generare filium; & dubitant, an ignis reapse faciat calorem? Præjudicia! Illud certum est; ab omnibus pro explorato haberi, utrumque reapse ab corporea causa provenire. Agunt igitur & ipsæ: quod sine longa oratione facile intelligitur. Et de *causis occasionalibus* satis:

Corollarium III.

Hinc nihil est in effectu, quod in causa vel eodem modo; vel perfectiori modo non sit.

Perpicuum est enim, causam dare non posse, quod non habet. Habet igitur, quod dat. Si causa est creata, eodem modo, quo dat, habere potest: quod Scholastici vocant, continere *formaliter* effectum. Sic calor calorem similem procreat.

Si causa est increata, ut Deus, continet quidem effectum, sed modo longe perfectiori, ut *minus in maiori*, detractis nempe iis, quæ limitationem præ se ferunt: id vocant Scholastici, continere *eminenter*: quæ duæ voces commode, ac faciliter rem explicant, si recte definiantur.

E. g. 1. Animus noster intelligit omnia, quæ ei successive objiciuntur; non tamen omnia, quæ intelligere potest, simul intelligit; item cetera, quæ sunt perspicua, clare cognoscit; se, suasque operationes clare non cognoscit. Ergo dicere debe-

mus, Deum, qui animo vim intelligendi dedit, & ipsum esse intelligentem. Sed cognoscere successive, est limitate cognoscere; non posse se clare cognoscere, est limitatio; neutra igitur est in Deo, qui, cum sit absolute infinitus, seu limitibus carens; & omnia uno intuitu, & se ipsum clare cognoscere debet. 2. Item habemus vim movendi cetera corpora. Igitur & Deus. Sed nos movemus corpora superficie corporis nostri ea impellentes, atque ab uno ad alium locum moventes, & novum locum corpore nostro occupantes: quæ clare demonstrant limites corporis nostri. Deus vero infinitus, & immensus, nec superficiem & limitationem habet, nec a loco ad locum movetur. Movet igitur longe perfectiori modo, nempe inmotus, & volens motum. 3. Item causæ corporeæ habent quasdam facultates. Ergo & Deus. Sed ut eas Deo tribuamus, separare debemus quidquid limitationis habet, quod in Deum non cadit: quare divisibilitatem, mobilitatem, figuram, ceteraque, quæ corpus finitum faciunt, nullo modo habet: sed eminenter tantum, quatenus dat naturam talem, quæ dividi potest &c. Hæc vera sunt: sed quo modo, quæ ratione in Deo rerum creaturarum proprietates contineantur, omnino ignoramus miseri mortales, quia naturam Dei intelligere non possumus: ipse solus, qui habet, intelligit. Sed rem obscurissimam indicasse satis fuerit, de qua fusus in Theologia erit dicendum.

Jam vero *Causa* effectrix multipliciter accipitur. 1. Alia dicitur *causæ prima*, alia *secunda*: Prima est Deus, qui secundas condidit, eisque vim dedit faciendi aliquid. 2. Alia est *universalis*, nempe Deus, qui res omnes primo efficit; alia *particula-*

generalis, ut res creatæ, quæ certos tantum faciunt effectus. 3. Alia est *totalis*, quæ sola facit effectum: v. g. cum una manus corpus externum movet; alia *particularis*, cum duæ manus id movent. 4. Alia est *principalis*, ut homo, qui cultrum adhibet ad aliquid cædendum: alia *instrumentalis*, ut culter ipse, quo utitur ad secandum. Hæ alio nomine vocantur *caussa mediata*, & *immediata*. 5. Alia est *caussa per se*, alia *per accidens*. Per se est, quæ secundum voluntatem, si sit intelligens, aut secundum destinationem naturæ, si intelligentiæ expers, aliquid efficit: v. g. cibus, qui est *caussa per se* nutritionis. Per accidens est, quæ præter voluntatem, aut destinationem aliquid facit: ut nimius cibus, qui nocet sanitati. 6. Alia est *caussa necessaria*, ut ignis, qui, si debito modo applicatur, semper procreat effectum; alia libera, ut voluntas, quæ potest objectum amare, vel non amare, vel odio habere. 7. Alia demum est *caussa physica*; alia *moralis*. Physica est, quæ vere agit effectum: ut quælibet ex his, quas hucusque memoravimus. Moralis est, quæ tantum est occasio, ut aliquid fiat: ut consulens homicidium, *caussa moralis* est homicidii ab alio patrati, quod secundum hominum iudicium etiam consulenti tribuitur. Ad hanc refertur etiam *caussa impulsiva*: v. g. cum pauperi auxilior motus ejus inopia. Sed hæc vel intellectus vocabulis intelliguntur; atque adeo nihil disputationis habent. Aliis minus necessariis divisionibus superfedemus, si primum monemus, cuiuslibet *caussæ suum effectum ejusdem generis respondere*, sunt enim *correlata*, talis *caussa*, talis *effectus*.

Peripatetici vero secundum Aristotelem aiunt;

causarum quatuor esse genera, *Materialem*; *Formalem*; *Efficientem*, *Finalem*. Sed nescio quid in mentem venerit Aristoteli; ut *Materialem*, *Formalem*, *Finalem* in causas referret. Exploratum enim Philosophis est, immo & ipsi Aristoteli erat, *Materiam* nihil mutationis efficere posse: *Formam* item non aliquid efficere; sed esse modum materiae: sunt enim res omnes corporeae artefacta pulcherrima a Divino artifice summo consilio fabricata, in quibus, ut in ceteris ab homine factis, forma non est ens a materia distinctum. Sic dum annulo ceram signamus; & imaginem aliquam exprimimus, nec cera, quae est materia, aliquid efficit; sed potius recipit & patitur mutationem: nec imago aliquid efficit, sed est ipsa mutatio, quae efficitur ab annulo, seu causa effectrice. *Finis* etiam nihil facit re ipsa; sed tantum occasio est, cur aliquid fiat. Nec etiam *Exemplar*, quod Plato pro quinta causa ponit, [1] aliquid facit; sed est illud, quod agens ratione praeditum in artefactis suis sibi proponit imitandum. Neutra igitur est talis cui *causae* nomen aptari possit. Sed de his sequenti capite abundantius.

CAPUT XVI.

De Fine, & Exemplari.

EXtremum est vocabulum *Finis*, extremum *Exemplar*, de quibus hoc libro dicendum esse videtur. Haec duo & ipsa sunt relativa. *Finis* definitur, *id, cujus gratia aliquid fit*. v. g. Si pergo in

[1] Seneca Epist. 66.

Albanum castrum, vel Tusculum, ut aere puriori me recreem, animum a curis gravioribus relaxem, tum demum sanitati meae serviam, hæc recreatio; & sanitas *finis* est cujus gratia iter conficio.

Jam multiplex est divisio *Finis*. 1. Alius vocatur *finis cujus*, alius *finis cui*. 2. Alius *finis primarius*, alius *secundarius*. 3. Alius *proximus*, alius *remotus*. 4. Alius *subordinatus*, alius *ultimus*. Quæ omnia exemplo supra posito facile demonstrantur. Itaque confectio itineris in Albanum habet pro fine *cujus*, laxare animum, ducere spiritum puriorem; id enim est *cujus* consequendi gratia iter conficio: pro fine *vero cui*; habet me ipsum, cui tandem & animum curis vacuum, & conservatam sanitatem opto. Item habet pro fine *primario*, *proximo*, *subordinato*, tranquillitatem animi liberi negotiis, haustum aeris purioris: pro fine *vero secundario*; *remoto*, & *ultimo*, sanitatem vel recuperandam; vel conservandam: hæc enim tandem est cujus gratia illa mihi paro. Verum cum sanitas corporis ad alium finem dirigi possit, nempe ut facilius in rem familiarum, vel in litteras incumbam, vel in aliud: hæc rursus alterius gratia optari possint, nempe ut honores, ut divitias mihi parem: hæc denuo ad alium finem, nempe vel ut conjunctis, vel amicis, vel pauperibus prosim, ceteraque; propterea nihil in rebus creatis, si diligenter consideratur, pro fine ultimo generatim haberi potest, sed tantum quod ad certas leges. Solus Deus clare cognitus in celo est finis ultimus, qui ad nullum alium refertur, per se amatur, in eoque quiescimus.

Est præterea alia divisio *Finis*. Alius dicitur *finis artis*, alius *finis artificis*. Artis est id, quod

ars sibi proponit faciendum . v.g. Finis Logicæ est ; tradere regulas accommodatas ad inveniendum verum non modo in omnibus disciplinis , sed etiam in omni vitæ parte . Finis Rhetoricæ artis est , regulas exponere , quæ omnino ad persuadendum accommodatæ sunt . [1] Quod dico de arte , dico etiam

[1] *Sunt qui dicant , finem Logicæ esse invenire verum ; Rhetoricæ vero audientem persuadere . Si hoc significare volunt , finem proximum esse accommodate ad inveniendum verum , accommodate ad persuadendum ; remotum vero invenire verum , & persuadere [quo sensu & nos in Logica usurpavimus] recte loquuntur : si secus intelligunt , omnino prave . Utraque enim regulas tradit , quæ ad id consequendum idoneæ sint . Veruntamen hominis est in qualibet disciplina , quam colit , regulis Logicæ apte uti ad explorandum verum . Proptereaque invenire verum est proprium uniuscujusque disciplinæ . Item dare regulas ad persuadendum , est proprium Rhetoricæ : persuadere autem , est finis Oratoris , vel cujuscumque hominis , qui Oratoris partes sibi sumit : qui tamen si non persuadeat , non illico habendus est malus Orator , modo apposite ad persuadendum dicat ; sed non omnino bonus . Nam præter scientiam regularum , requiritur in Oratore & vox , & latera , & vehementia , & dignitas quadam , & lepos , & facietia ingenio digna , & alia multa , quæ , qui habuere , plurimi ; etsi doctrina mediocres , in bonis Oratoribus habiti fuere : qui vero caruere ; ut ut doctrina exculsi , vix inter mediocres potuere referri . Acrem enim Orator*

rem ;

etiam de Logico, & Rhetore, ut artis suæ executores sunt. Quod vero Logicus interdum verum non inueniat, quod Rhetor non persuadeat auditorem, non arti vitio dandum est, sed artifici, qui leges ad singulos casus recte flectere nescit. Finis *artificis* est, quidquid ipse præter artem sibi consequendum proponit: veluti si Logicæ arti, si Oratoriæ aliquis det operam ut divitias inmodicas sibi pareret, ut alios decipiat, ut turbas in republica moueat; hæc non arti proposita sunt, sed ab animo pravo artificis proficiscuntur.

II.

Exemplar autem, ut ante diximus, est, id quod artifex sibi proponit imitandum. e. g. Sculptor, qui marmorea statua Petrum ex vero imitandum proponit, ut hic Romæ passim videmus in monumentis, & aliis publicis locis, ubi statuas viris inlustribus positas videmus, habet pro *fine* statuam marmoream condere: pro *exemplari* Petrum ipsum, quem ad effigiem veri exprimere cupit.

Sed hæc, quæ de *fine*, & *exemplari* diximus hucusque, vel auditis vocabulis ab eo, qui linguam intelligat, sine ullo labore intelligi possunt. Ut mirari satis non possim eos, qui hæc nobis pro exquisita eruditione, pro Philosophia recondita jactanter venditant, quæ ad Grammaticam potius, quam

ad

rem, & uehementem, & incensum, & canorum Forum, Ecclesia, concursus hominum requirit. Legite Ciceronem de Claris Oratoribus, qui hæc fuse, & erudite, & accurate, de more, inlustrat.

ad Philosophiam, pertinere videntur. Nos ea, quæ necessaria videbantur, ut Philosophorum sermonem facilius intelligeremus, tetigimus: cetera iis relinquimus disputanda, qui res subtiles, & quæ nullo modo intelligi, nulli disciplinæ opitulari possunt, delicias suas vocant, easque pro bona Philosophia habent. Physicas vero disputationes, & Theologicas, quas hic non nulli addunt, tanquam ab hac disciplina alienas prætermittimus, suisque locis disputandas reservamus.

C A P U T XVII.

*De Disciplinarum omnium, quibus Ontologia
inservire potest, ordine, atque nexu.*

HActenus, Adolescentes, præcipua Ontologiæ decreta tradidimus, quæ non modo vos doceant, qua ratione singulas disciplinas recte tractare queatis, verum etiam commonefaciant, quid vitare debeatis, ut id ipsum cum operæ pretio effecere possitis: quod ego in præcipua parte scientiæ habendum puto. Nunc pauca veluti appendiculam adjungam, ex quibus intelligatis, quam late pateat usus Ontologiæ, quotque disciplinas completatur, ut, ad quamcumque earum animum adjungatis, non omnino jejuni, & rerum, quæ necessariæ sunt, expertes & inopes accedatis. Quod eo consilio faciendum existimavi, ut ii, qui hæc studia veluti inutilia contemnunt, atque intra limites Philosophiæ Ontologiam consistere sibi persuadent, plane intelligant, quam inepte judicent: Sed ad rem venio.

Disci-

Disciplinā omnis homine liberaliter educato digna, velet *Naturalis*, vel *Artificialis*: I. *Naturalis* est, quæ res a natura conditas percenset, & investigat. Hæc vel sensibus, vel ratione comparatur. Quæ sensibus comparatur, & res externas explorat, vocatur *Physiologia*, seu historia *Naturalis*, quæ in sex partes dividitur: *Meteorologiam*, seu historiam phænomenorum cælestium; *Hydrologiam*, seu de Aquis; *Minerologiam*, seu de Mineralibus; *Phytologiam*, seu de Plantis; *Zoologiam*, seu de Animantibus; *Psychologiam Empiricam*, seu de adfectibus hominis. Quæ vero rationem sequitur, in explorandis viribus internis rerum creaturum, earumque comparatione cum aliis occupatur. Hæc varia est pro varietate argumentorum. Altera vires & facultates rerum creaturarum persequitur, & vocatur *Physica*: quæ si de corpore agit, *Physica corporum*; si de spiritu humano, *Physica spirituum*, seu *Psychologia Rationalis* vocari solet. Altera magnitudinem ipsam corporum generatim considerat: hæc est *Mathematica Simplex*, quæ rursus pro varia differentia magnitudinis diversa nomina habet. Nam quæ considerat magnitudinem divisam; vocatur *Arithmetica*; cujus duæ sunt partes, *Analytica*, & *Algebra*. Quæ vero considerat magnitudinem continuam, vocatur *Geometria*, cujus sunt partes *Trigonometria*, *Conica*, *Sphærica*. Tertia relationem hominis ad suam felicitatem peruestigat, quæ duplex itidem est: nam vel considerat felicitatem hominis naturalem, & ea *Ethica* est; seu *Naturalis religio*, ex qua profuit Jurisprudentia tum *Politica*, tum *Civilis*: quarum prima nihil aliud est, quam applicatio præ-

ceptorum Ethices ad utilitatem reipublicæ: altera ad utilitatem singulorum civium. Vel considerat felicitatem hominis supernam, & en *Theologia Revelata*, ex qua *Pontificia Jurisprudencia* itidem emanat, quæ disciplinam exponit, quam Catholica ecclesia ad felicitatem nostram tum temporariam, tum æternam consequendam utilem esse judicavit.

II. *Artificialis* autem disciplina est, quæ notiones naturæ lumine adquisitas ad varia genera rerum Physicarum applicat, quo facilius earumdem proprietates, & causas cognoscat. Hæc rursum vel argumentum homini internum persequitur, vel externum. Prima est, quæ mentis vires & operationes explorat, quoque modo aptari debeant ad verum investigandum constituit. Hæc vocatur *Logica Artificialis*. Ex qua emanat *Ontologia*, quæ est applicatio legum Logicæ ad argumenta omnium disciplinarum communia.

Quæ argumento externo occupatur, vel res ipsas persequitur, quæ *realis*; vel signa rerum, quæ *symbolica* nuncupatur. Realis vel proprietates abstrusiores corporum ignis præsidio examinat: hæc vocatur *Chemia*, ex qua nascitur *Magia Naturalis*. Vel differentiam quantitatis corporum ex mathematicæ Simplicis præceptis explorat, & hæc pro varia natura corporum alia & alia nomina invenit. Hinc si ad motum corporum applicatur, vocatur *Mechanica*: secundissima ea quidem Mathematicæ pars, & quæ in plures partes dividitur. Nam si perquirat qua ratione corpora dura machinarum ope facillime moveri possint, vocatur *Mechanice* strictè accepta. Sin qua ratione corpora
spou-

sponte decidunt, vocatur *Statica*. Sin ad fluidorum motum eam dirigimus, & investigamus, quomodo & ratione gravitent, & decidunt, quoque modo corpora dura in ipsa fluida immergantur, vocatur *Hydrostatica*. Sin ad motum aeris refertur; & exquirat, qua ratione aer machinarum adjumento moveri possit, ita ut alios & alios sonos faciat; vocatur *Pneumatica*. Sin ad varium usum ignis referimus, *Pyrotechnia* nuncupatur: ex qua *Ars Militaris*, & *Architectura Militaris* hoc tempore nate sunt. Ex *Mechanica* etiam oritur *Architectura Civilis*, quæ sine *Geometria*, & *Mechanica* omnino esse non potest.

Jam si eadem Mathematicæ principia ad dimittendos sonos referimus, & exploramus quam rationem & proportionem soni habeant inter se, nascitur *Musica*. Sin Mathematicæ elementa applicamus ad explorandum vim & motum radiorum lucis, existit *Optica*, cujus tres sunt partes: *Perspectiva*, quæ considerat motum lucis incurrentis in objecta opaca: *Catoptrica*, quæ motum lucis reflexæ ab speculo, vel corpore polito aliquo: *Dioptrica*, quæ motum lucis exponit progredientis per corpus diaphanum diversarum figurarum. Ex *Optica* profluit *Pictura*, quæ secundum illius leges imagines exprimere solet.

Quod si Mathematicæ elementa dirigimus ad explicandum motum Astrorum, eorumque phenomena, vocatur *Astronomia*: ex qua discipline aliæ proficiscuntur: *Gnomonica*, quæ rationem condendi solaris exponit: *Chronologia*, quæ ex motu astrorum, eorumque eclipsibus temporum seriem demonstrat: *Geographia*, quæ ex iisdem principiis

certum situm locorum in superficie orbis terræ ostendit: *Hydrographia*, quæ litorum, & insularum, & scopulorum, ceterarumque rerum situm, marium amplitudinem, & figuram, & profunditatem exponit: ex qua *Ars navigandi* existit. [1]

Jam vero si fabricam hominis, aliorumque viventium contemplamur, usumque singularum partium ex Mathematicæ legibus demonstramus, vocatur *Anatomia*. Sin qua ratione animantia sana feruari, ægrota sanitatem recuperare possint, investigamus, altera nascitur disciplina, quæ si de modo & ratione sanitatem vel conservandi, vel recuperandi disputat, *Medicina* vocatur; si de adjunctis, quibus id efficitur, *Pharmacia*. Harum prima pro varietate morborum interiorum, & exteriorum, dividitur in *Medicinam* strictè acceptam, & *Chirurgiam*: itemque secunda: in imo & in alias partes pro vario munere utriusque dividi solet. Quod si de cultu Plantarum, & Arborum disputatur, *Agricultura* nominatur: si de Floribus, & Fructibus, de *Cultu hortorum*. Sin demum de arte, qua bestię capi solent, tractat, *Ancupium*, *Venatio*, *Piscatio* appellatur: si de arte, qua cicurari solent, inscribitur *de Regendis*, & *moderandis*
bel-

[1] Chronologia, & Geographia, præter *Astronomiæ principia*, addunt etiam *historiam tum temporum, tum locorum*. Tametsi Chronologi, & Geographi vulgares ejusmodi principia non demonstrant, sed veluti certa ponant, & *historia occupentur tantum*. Ars vero navigandi præter *Hydrographiam*, seu *historiam marium*, completitur *Astronomiam*.

belluis: si de arte eas medendi, de *Medicina animalium*, seu de *Medicina Veterinaria*: quarum notitia ingenuo homine, ac sedulo patrefamilias, duce, milite indigna non est. Hactenus de notitia *Reali*.

Symbolica verò, quæ symbola seu rerum signa persequitur, vel signa articulata perceptionum animi considerat, eorumque naturam, varietatem, usum ex consuetudine uniuscujusque populi definit, & hæc vocatur *Grammatica*. Vel tropos, & figuras orationis, quæ ad persuadendum accommodatæ sunt; id est, quæ similes adfectus animi in dicente accusant, similes in auditore excitant, & vocatur *Rhetorica*. Vel fictionem aliquam ingeniosam ligata oratione persequitur, cujus ope animos demulceamus, erigamus, hilaremus, & hæc dicitur *Poesis*. Et de disciplinarum divisione, ac natura hucusque.

Jam porro si in omnibus disciplinis, quas memoravimus, Ontologiæ locum esse dixero, nimis fortasse eam extollere vel Recentioribus gravissimis videbor, sed nihil non vere dicam. Quod si modo ea, quæ superiori libro disputavi, in mentem revocare voluerint, me iis probaturum esse confido. Quod ipsum etiamsi doctis quibusdam inutile videatur, qui ceteros modulo suo metiuntur; tamen non omnino reprobaturum iri puto, si considerent, non hic tantum cum Adolescentibus rem esse, quibus rem sæpius inculcare experientia edoctus necessarium esse arbitror; sed etiam cum viris doctis quibusdam, qui, quod Ontologiam non recte perpenderit, vel eam nimis laudibus extollunt, vel nimis deprimunt.

Ego.

Ego vero ita censeo, ubi locus est Logicæ arti, ibi & Ontologiæ locum esse. Cumque ostenderimus, [1] Logicam in omnibus omnino disciplinis magni usus esse, consequitur & Ontologiam iisdem disciplinis usui esse posse. Est enim, uti diximus, [2] Ontologia applicatio legum Logicæ ad quædam argumenta communia disciplinarum omnium. Exemplis clarior res fiet.

1. *Physiologia* seu historia naturæ primum res omnes sensiles in certas classes redigit, *Meteororum*, *Aquarum*, *Mineralium*, *Plantarum*, *Animalium*, quarum singulas suis nominibus distinguit. Deinde in singulis classibus argumentum suum dividit in partes, resque ita disponit, ut primum res communes omni speciei, tum peculiare quorundam persequatur. Nomina etiam generalia adhibet, quæ omnibus individuis, quæ ad eandem speciem pertinent, tribui possunt. Nec vaga significatione, sed certa & definita eadem nomina usurpat, quo facilius id, quod auctor significandum proposuit, in aliorum animis excitet, nec ex ambiguo loquatur. Utitur etiam frequenter vocabulis, *natura*, *essentia*; *proprietas*, *caussa*, *effectus*, *perfectus*, *imperfectus*, *ordo*, *pulcrum*, cetera. En germanam Ontologiæ præcepta ad usum redacta. Igitur & in historia Naturali locum ea sibi facit. Dicit aliquis: hæc omnia ex Logicæ regulis profisciscuntur, non ex Ontologia. Meræ nugæ. Nam cum Ontologia sit applicatio Logicæ ad argumenta com-

[1] In Apparatu nostro Parte I. Lib. II. cap. 3.

[2] *Supra* Lib. II. cap. 5.

communia disciplinarum omnium, recte dicitur, ex Logica remote proficisci; itemque recte dicitur Physiologia, ex Ontologia proxime proficisci.

2. Similiter de *Physica*, de *Chemia*, de *Anatome*, de *Medicina*, de *Agricultura*, de *Cultu hortorum*, de *Ethica*, de *Jurisprudencia Civili*, [1] de *Theologia & Naturali*, & *Revelata*, de *Jure Pontificio*, ceterisque disputabimus: in quibus ea, quæ diximus de Ontologia, potiori jure locum habent.

3. Quid?

[1] *Quam manca & impedita, immo & elinguis, sit Jurisprudencia sine arte Logica, cognitum Veteribus fuit, idque declarat Cicero, dum Servium Sulpicium inducit ceteros Juris consultos non ejustem modo atatis, sed earum etiam, quæ præcessissent, longissime doctrina, & metodo, & gloria superantem. „Quod numquam, inquit Cicero, effecisset ipse Juris scientia, nisi eam præterea didicisset Artem, quæ doceret rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua vera & falsa judicarentur, & quæ quibus propositis essent, quæ non essent consequentia. Hic enim adtulit hanc Artem omnium artium maximam quasi lucem ad ea, quæ confuse ab aliis aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Recte, inquam, intelligis. Cicero in Bruto cap. 41. Quæ si nos recte expendimus, clare intelligemus, iis verbis & Logicam, & Ontologiam*

3. Quid? in ipsa etiam *Mathematica*, ceterisque disciplinis, quæ ex ea proficiunt, Ontologiam locum sibi facere, perspicuum est. Rident hæc aliqui viri docti, Mathematicis disciplinis vehementer dediti, qui sibi persuadent, Mathematicam suam nihil cum Logica, nihil cum Ontologia habere commune. Sed si argumentum sine ulla anticipatione recte expendere, ipsi se, suamque arrogantiæ deriderent, qui rem tam certam, tamque perspicuam in dubium vocare ausi sint. Nam non modo *Mathematica* illa, quam *mixtam* vocant, ut *Optica*, ut *Mechanice*, ut *Astronomia*, ut cetera, quæ ex istis oriuntur; sed ipsamet *Geometria Elementaris*, seu *Mathematica Simplex* Ontologiæ regulis utitur non sine operæ pretio.

Et quidem cum *Mathematica Mixta* nihil aliud sit, quam *Physica* disciplina, quæ phænomenorum, quæ occurrunt; rationem ex *Geometriæ* legibus ostendit; consequitur eidem etiam, ut *Physicæ*, Ontologiam opitulari posse, uti supra demonstravimus. Sed

*giam veluti necessariam prædicari. Sed quod Cicero, alique Veteres, qui in tradenda methodo disciplinarum parum viderunt, non bene explicarunt, id Recentiores in suo lumine posuerunt: ostenderuntque, sine utroque illa disciplina non Jurisprudentiam modo, sed nec ullas disciplinas recte intelligi, & explanari posse. Vel unum laudare satis sit nostra memoria virum clarissimum Joannem Baptistam Vicum, Neapolitanum hominem, qui *Metaphysicæ* adjumento ex *Historia*, ac *Philologia* deduxit & adornavit elegantissimum librum, De *Universi Juris* uno principio, & fine uno.*

Sed eadem ratione efficitur, *Geometria Elementari* itidem inservire posse. Id satis conficiunt viri doctissimi, qui Geometriam, relicta veteri methodo, qua *Elementa* sua Euclides adornavit, clariori ordine exposuerunt: veluti Portus Regii viri docti, qui superiori sæculo hæc tentarunt: quam postea alii perfecerunt, ut Bernardus Lamysus, in *Elementis Geometria*, Eduardus Corsinius e Clericis Regularibus Scholarum Piarum, &, ut alios præmittam, vir sane Cl., qui mea sententia palmam ceteris præripuit, Clairautius Academiæ Regiæ Parisiensis sodalis, qui *Elementa Geometrica* ita disposuit, ut non solum de lineis, de figuris planis & solidis, earumque mensura, & comparatione inter se breviter, & clare disputet, detractis inutilibus pluribus, quibus abundant Euclidis *Elementa*, verum etiam, quod magis mirabile est, nullum theorema proponat, sed omnia problematis expediat, quorum solutionem cum adhibet, nascitur theorema: quod ipsum & multo facilius intelligitur, & tironem in excogitandis & solvendis problematis inagno cum operæ pretio exercet. [1] Quod idem habita ratione argumenti etiam in *Algebra* fecit. [2] Quis hic non videt illustriora Ontologiæ præcepta tum in disponendis problematis; tum in dandis solutionibus, tum in nominibus generalibus adhibendis?

G g Af

[1] Elemens de Geometrie par M. Clairaut de l'Academie Royale des Sciences &c. A Paris 1741. 8.

[2] Elemens d'Algebre par M. Clairaut &c. A Paris 1746. 8.

At enim, sunt qui dicant, Geometriam suis legibus esse contentam, nihil auxilii a Logica arte accipere. Fateor, sed hi ejusmodi sunt, qui, quæ vis nomini Logica subjiciatur, non intelligant. Nam si nomine *Logica* designant congeriem illam disputationum inutilium, quæ ab Scholasticis tradebatur, ut mihi quidem videntur, fateor non modo ad Geometriam, sed ad ullam disciplinam, quæ aliquid utilitatis habeat, non esse accommodatam. Sin vocabulo *Logica* intelligunt rectam rationem, eamque meditatione expolitam, & aptam ad inveniendum verum, tam inepti sunt, quam qui maxime. [1] Quis enim sine ratione recte subacta vel facillimum quodque theorema Geometricum excogitare potest, & demonstrare?

At enim non utuntur Geometræ arte Syllogistica ad verum inveniendum. Quid refert? non illi quidem utuntur apparatu illo inepto modorum, & figurarum; reapse tamen syllogismis, & enthymematis utuntur. Merito ut eos rideat Wolfius, [2] vir si quis aliis studiis Mathematicis contritus, ostendens in qualibet demonstratione Geometrica plures syllogismos occurrere: in quibus propositiones quædam verbis expressæ sunt, quædam figuris ipsis supplentur.

Quid? Socrates, quid? Plato, qui plurimas
Lo-

[1] *Repete definitionem Logicæ, quam dedimus: Disciplina, quæ mentem perpolit ut in omni loco, & tempore verum consequatur. Logicæ L.I. cap.2. pag.5.*

[2] *In Logica vulgata Cap.III. §.2 1. seqq. pag. m. 89.*

Logicæ regulas scite adhibuerunt; quid? Aristoteles, quid? Zeno, quid? alii, qui regulas Logicæ collegerunt, & ordine posuerunt, nonne logicæ Naturalis, seu rectæ rationis ope id fecerunt? Quo enim modo principia certa invenirent, ex iisque recte concluderent, & constituerent has leges bonas esse, illas non esse, nisi a Logica arte essent parati? Erat igitur logica aliqua Naturæ ante logicam Artificialem. Et recte quidem; nam logica Artificialis nihil aliud est, quam animadversio earum rerum, quas mens non inepta natura sua adhibet ad verum inveniendum: quæ cum viri oculati animadverterent, collegerunt ea, quæ utilia esse videbantur; inutilia, & errores, in quos homines non exercitati incurrunt in iudicando, prætermiserunt. Ex quibus animadversionibus ars Logica componitur: cui tot alia omnino necessaria ad verum explorandum a Cartesii ætate addita fuere, ut qui hanc cum veteri Logica compareret, aliam longe diversam esse putet, [1] Neque vero Recentiores hi leges novas condiderunt, antea ne cognitæ quidem; sed quæ usus uni vel alteri homini ostenderat ad verum quærendum esse idonea, collegerunt, & veteribus inventis addiderunt; ex quibus nova hæc Logica componitur.

Nonne, inquit, Aristoteles Philosophos; qui post fuerunt, docuit syllogismos facere, & recte concludere? nullus quidem: nam id ipsum ante Aristotelem non modo Pythagoras, Empedocles, Democritus, ceterique Philosophi fecerunt, sed

G g 2 omnes

[1] De his in Logica nostra Lib. I. præsertim cap. 6. & 7. disputavimus, quæ consuli potest.

omnes homines; viri, feminæ; rustici, urbani; si modo mentis erant compotes, nemine docente, non meditati, sed natura duce jam inde ab exordio mundi facere consueverunt. Omnes enim recta ratione erant præditi, quæ & verum in iis, quæ cognoscere debemus, ostendit, & ex iis alia recte inferre docet. Adeo ut si indocti v. g. agricolæ sermonem aliquem de *cultu prædiorum* litteris mandaveris, & analysim accuratam institueris, plures syllogismos, plura enthymemata continere non sine admiratione aliqua animadvertes. Natura igitur Logicus est: natura duce syllogismos facit.

Quid ergo, quærunt, novi adfert, quid efficit Logica ars? quæris? præcepta illa naturæ, quæ sine doctore feliciter adhibemus ad inveniendum verum, legit, explanat, ordine ponit, ut id ipsum, quod non meditati facimus interdum, meditati & prudentes intelligamus: tum errores, qui sæpe evenire solent, indicat, ut eos caveamus: nihil amplius. Quare cum dicunt philosophi Recentiores, hominem sine arte syllogistica verum odorari posse; hoc dicere volunt: sine studio artis illius *Syllogisticae*, quæ in scholis traditur, & modos, figuras, ceteraque minutissime persequitur: non tamen sine arte illa syllogistica naturæ, id est sine recta ratione, quam in omni vitæ parte tam docti, quam indocti adhibent; & quæ singulis rationibus, quæ persuadent, & recte concludunt, natura tam inest, ut ab iis separari nullo modo possit.

4. Venio ad *Grammaticam*, *Rhetoricam*, *Poeticam*; in quibus, ut in *Physica*, ceterisque disciplinis, Ontologiam usui esse, evidens est, idque ob eandem rationem. Nam *Grammatica* v. g. voces

ces idearum nostrarum imagines considerans, eas primum in varia genera partitur, quæ generalibus nominibus distinguit: tum uniuscujusque vocis naturam, ac usum & necessarium, & liberum accurate persequitur: tum eas eo ordine disponit, ut primum de singulis seorsum disputet; deinde de eorum nexu seu syntaxi tractet; postremo de vario modo eas scribendi, & proferendi; id est de Orthographia, & Profodia. Nec id solum, sed etiam id maxime bonus Grammaticus curare debet, ut non nisi necessaria ponat, inutilia detrahat: quod si aliquid abstrusius & implicatius occurrat, ad finem remittat, provectioribusque reservet. Et hæc bona quæque Grammatica: idque eo potissimum nomine, quod non provectorum, sed tironum gratia inventa est, quibus præceptorum multitudo & nauseam creat, & inutilis, immo vero impedimento est: quod non animadvertentes plerique tales Grammaticas edunt, quæ sine stomacho legi non possunt. Quid autem hic non e media, & selectiori Ontologia petitur? quid? diligens illa analysis argumenti, illa investigatio naturæ vocum ac proprietatum, illa distributio, ille nexus partium, ordo ille ad finem propositum, nonne satis clare Ontologiæ usum demonstrant?

Idem de *Rhetorica*, seu arte persuadendi, id est excitandi in iis, qui audiunt, adfectus animi, quos volumus: idem de *Poesi*, quæ id ipsum versibus facit, fabulis quibusdam admistis, dicendum esse videtur. [1] Utraque argumenti naturam diligenter

[1] *Præclare Cicero hæc animadvertit, & aper-*
tiss-

ter persequitur ✕ Utraque ut clarius id faciat, argumentum dividit in partes, easque disponit, quasi synthetico ordine, ita ut aliæ aliis opitulentur. Utraque partium naturam & proprietates explorat. Utraque vocabula sua accurate definit. Utraque disputationes omnes refert ad finem, quem sibi posuit. Utraque utilia persequitur, necessaria declinat, quaque potest breviori via id facit. Quid autem est, si non hæc Ontologia est? ✕

Quare cum recta ratio in omni disciplina sit necessaria, in omni & logica Naturæ est necessaria: cunquæ collectio præceptorum naturæ, seu logica Artificialis, brevius, facilius, & tutius ad verum consequendum in omnibus disciplinis conducatur, & ipsa erit necessaria in omnibus disciplinis. Ex his autem tertium illud, quod supra posuimus, sequitur: nempe, cum in singulis disciplinis usus quorundam vocabulorum communium, quorundam axiomaticum generalium insignis sit ad argumentum suum recte explicandum; consequitur & Ontologiam in omnibus disciplinis locum habere posse, idque alio & alio modo pro varia argumentorum & qualitate, & natura. Et de Ontologia hucusque.

Ecce

tissime fassus est. „ Nec vero; inquit, sine Pbilosophorum disciplina, genus & speciem cuiusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes [nos Rhetores & Oratores] possumus: nec judicare, quæ falsa sint, neque cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere. „ Cicero in Oratore ad Brutum cap.4.

Ecce vos, Adolescentes bonarum artium amatores, per scopulosos, difficilesque locos, in quos etiam, qui certum sibi ducem elegerunt, satis multi præcipites se dederunt, feliciter, & inoffenso pede ad ipsum disciplinarum omnium vestibulum perduximus, in quo plurimæ portæ se offerunt, quæ ad singularum domicilia conducant. Licet vobis quacumque velitis intrare. Licet, Logica, & Metaphysica duce, ad ipsa interiora disciplinarum contendere. Quas duas si diligenter tenueritis, si recte ad singularum scientiarum principia exploranda adhibueritis, tantos in iis progressus, mihi credite, facietis, quantos vos ipsi non sperassetis, & tam prospere vobis succedere, mirari non desinetis. Unum restabat, ut vobis in singulis gravioribus disciplinis clariores auctores nominarem, quibus legendis magnum laboris compendium, magnumque operæ pretium facere possentis. Equidem experientia edoctus jam pridem intelligo, quam magno adjumento non modo tironi, sed etiam viro provecto sit, bonos auctores nosse: quantumque damni faciant illi, qui ineptis scriptoribus legendis tempus consumunt: planeque mihi persuadeo, tirones, si lectissimos auctores diu, noctuque versarent, etsi præceptore non adeo docto uterentur, multo minori tempore, ac negotio disciplinas quasque intellectu-ros esse. Sed nescio quo fato plerique, qui se doctores esse ad nauseam usque inculcant, ejusmodi eruditionem, quæ non exigui laboris, acerrimi sane ingenii est, nec nisi hominibus, qui supra ceteros sapiunt, reservatur, ita contemnunt, ut nihil supra. Nisi forte doctrina, qua ipsi carent, ut ut utilis & vero etiam necessaria videtur, ceteros
item

item carere volunt. Sed ejusmodi vituperatores missos faciamus: neque enim tales sunt, qui reprehensione nostra digni videantur. Ego vero, Adolescentes, tametsi intelligo eruditionem hujusmodi vobis apprime utilem esse; eamque hoc loco percommode demonstrari posse, tamen continui me duabus de causis: Altera, quod cum mihi potissimum proposuerim, vos Philosophia, ac Theologia erudire, duabus his orationem, ac laborem meum in presentia definire statui: de quibus & in *Apparatu* nostro luculentissime disputavi, & in singulis Philosophiæ partibus alia adjungam. Altera, quod de hoc argumento accurate quodam libro, quem si vita ac vires suppetent opportuno tempore unâ cum aliis edam, separatim disputavi: quæ cur in hunc locum transferam, causa nulla est. Et de natura, ac utilitate *Ontologiæ* satis vestri gratia dictum videtur.

F I N I S.

Philosophus est is, qui studeat omnium rerum divinarum, atque humanarum vim, naturam, causasque nosse, & omnem bene vivendi rationem tenere, & persequi. Cicero de Oratore L.I. c. 49.

